

ДРАГОМИР АСЕНОВ
ГОЛЕМИЯТ КАМЕНЕН ДОМ

chitanka.info

1

Неделният есенен следобед в София е тягостен и тъжен. Улиците немеят пусти и безлюдни от край до край. Само от време на време ще префучи луксозна лека кола, бавно ще мине нов, лъскав велосипед, чийто невръстен собственик, ухилен до уши, е издънка на заможна семейство. После пак настъпва покой и в покоя вече по-ясно се забелязва крехката, леко пожълтяваща трева, която героично отстоява своето жалко съществуване между каменните блокчета на паважа. Къщите са потънали в дрямка, разтворили всичките си прозорци, за да пуснат ласкавия слънчев топлик в стаите, сиви и усойни на фона на светлото, избеляло от доскорошния пек небе. Всичко е тихо, отпуснато, сънливо, сякаш големият град се с унесъл в сладки спомени от своя вчерашен ден, когато и самият той е бил като десетките си провинциални събратя — скучен, бавен и еднообразен, може би победен и по-грозен, но затова пък и по-малко суетен, изправен непосредствено пред вечните въпроси на битието.

Тия две лица на столицата, някогашното и сегашното, могат да се уловят особено ясно около футболното игрище „Славия“. От едната си страна, над трамвайната линия за Княжево, кварталът е солиден, висок и модерен, почти европейски, от другата — надвесен над сточна гара „Сердика“ — той става непретенциозен, едноетажен или двуетажен, с малки дворчета, потънали в зеленината на лозниците, с лехички от прости цветя, с вехти пристройки за въглища и зимнина.

За старите софиянци кварталът около „Славия“ е „кварталът на сиропиталищата“. И наистина тука се намират три от четирите столични приюта за сираци и безпризорни — „Битоля“, „Родина“ и „Царица Елеонора“. Те са частни и живеят пряко сила, вечно несигурни и неспокойни, постоянно заплашени от опасността да се разорят поради дългове и да бъдат затворени.

Разбира се, и нищетата си има степени. Най-добре и сравнително най-охолни са сираците от „Битоля“, деца на загинали в бунтове и въстания македонци, за които се грижат и дворецът, и приближените

до него емигрантски македонски организации. Стотина невръстни бежанци от Битоля, Скопие, Охрид и Щип са настанени в мрачно и сиво двуетажно здание, прилично на казарма, облечени са еднотипно, без вкус, но чисто и топло и могат да се похвалят, че се хранят доволно три пъти на ден.

Срещу тях, отвъд красивата квартална черква, която се губи сред клоните на заобикалящите я орехи, е разположена червеникавата, недовършена още постройка на сиропиталище „Родина“. То е само за момичета — твърде скромно и на вид, и по финансови възможности, оставено в ръцете на женски сдружения и манастири. Питомките на този приют, пристегнати в черни престилки без якички, изглеждат бледи, боязливи и посърнали, истински малки калугерки. Те никога не пеят, не викат и не се шегуват, сякаш не са деца.

Затова пък заобиколете игрище „Славия“ и се приближете до сиропиталище „Царица Елеонора“! Отвъд двуметровата циментова ограда с бодлив тел и стъклени парченца по върха, която го опасва отвсякъде, се носи невъобразима глъч. Това е единственото „смесено“ сиропиталище — осемдесет българчета, еврейчета и арменчета прекарват тука своето нерадостно детство, без свой дом и семейство. Макар и на етаж и половина — голяма част от помещенията са в приземието, — зданието на сиропиталище „Царица Елеонора“ е масивно, каменно и дълго, с две крила като буквата „П“, с високи прозорци от всички страни, построено с оглед да се издигне още един, втори етаж, ако работите потръгнат успешно и броят на питомците се увеличи. Уви, предвижданията не се сбъдват! Тъкмо обратното — полека-лека то започва да крее, да обеднява и все по-стремително да пада надолу, към пълна катастрофа.

Странна е съдбата на тоя приют! Доскоро, само допреди две-три години, той бе най-богатият частен институт с около сто и двадесет деца и десетина възпитателки, с претенции за „образцов педагогически ред“. Ненапразно някои амбициозни негови ръководители обичаха да се шегуват, че имат намерение да надминат всеизвестния американски колеж в Симеоново.

Но след злокобния 1 септември 1939 година и особено след като германските войски прегазват Гърция и Югославия, трагичният поврат започва. Богатите евреи, чиито месечни вноски са главна опора на доскорошното благосъстояние, един по един се оттеглят, принудени да

мислят не за чуждите нещастия, а за собствената си кожа. В настояществото остават двадесетина непреклонни добротворци, предимно лекари и адвокати. Но техните средства вече не стигат, пък и не са големи. И ето че зад двуметровата ограда, която не могат да преминат и най-опитните крадци и злосторници, ловко и бързо се прехвърля нищетата: броят на питомците и възпитателките намалява, складовете с продукти и дрехи са полупразни. Сега из двора и коридорите щъкат деца с пожълтели, подпухнали лица, в чиито очи бляскат дивите огънчета на глада, техните сиви рубашки и панталони пъстрейат от кръпки, обувките им чукат глухо, до болка, в ушите, защото са с дървени подметки. Колко отчаяние има в жестовете, в гласовете и в поведението на малките обитатели на „Царица Елеонора“, колко много ужас пред онова, което може да се случи след седмица или месец!

Сложни и заплетени са отношенията на „сиропиталците“ — така наричат себе си питомците на приюта — с останалите жители на квартала. Онези, които са по-близо до „Сердика“ — дребни служители, еснафи и амбуланти — гледат на тях със състрадание и съчувствие, макар понякога и да вдигат кавги заради някоя преждевременно обрана слива или изпотъпкана леха лук. Едрите търговци, предприемачите и рентиерите, чиито апартаменти надзъртат иззад тюлените завеси към площад „Руски паметник“, приемат всичко наглед благосклонно, а всъщност високомерно и безразлично. Именно от техните среди, преди около година, излезе прословутата петиция до Народното събрание, с която се искаше преместването на сиропиталището в Павлово, до приюта за деца с престъпни наклонности. За щастие, тая петиция остана без резултат, но тя изкара наяве и развихри една притаена ненавист.

Неделя е ден за всеобщо примирие. С изключение на дежурните по трапезария и наказаните почти всички сиропиталци отиват в градски отпуск. На свой ред по-младите и състоятелни техни съседни излизат на екскурзия из Витоша или Люлин. Кварталът се притаява, непривично идиличен и кротък. Ако в такова време някой случаен минувач спре тука и се огледа, сигурно би помислил, че наоколо му живеят безгрижни същества, чужди на всяка скръб и горест. И вероятно би им завидял. Горкият наивник! Колко далече би бил той от истината!

2

Една банална мъдрост твърди, че човек може да свикне с всичко, ако е достатъчно търпелив. А ето че Виктор лежи в градината под пергаментния, сух шепот на царевичните листа, преплел е пръсти връз очите си — да се пази от слънцето — и мисли гневно и неотстъпно, че вече близо четири години е в сиропиталище „Царица Елеонора“, но още не може да свикне и се примири нито с отмерения, почти казармен ред, нито със суровите обноски, нито със страшното усещане за изоставеност, което стиска сърцето му и го кара да се гърчи от мъка.

Неделният следобед е отприщил всички чувства и спомени в душата му, те кипят и се разливат, но той открива с изумление, че над тях се застоява едно-едничко хрумване, едно решение, родено може би още в първия миг на постъпването му в сиропиталището: да избяга, да се махне от черния затвор, в който са го заключили и собственото му нещастие, и чуждото благодеяние.

Навън, отвъд двуметровата ограда, няма храна, дрехи, учебници, но там, там е чудната радост да разполагаш със себе си, да живееш, както си искаш без надзиратели, заповеди и укори, без непоносимото: „Бъди благодарен, че те приютиха.“ Най-сетне там са майка му, двете му братчета, бабата — един свят, лишен вече от стожер, прекършен и сломен от беднотия, но близък, топъл, роден.

„Ще се измъкна... Щом се стъмни и ще се измъкна...“ — скърца зъби и пъшка Виктор, все повече и повече убеден, че е събрал кураж да изпълни заканата си, а въображението му рисува една от друга по-невъзможни картини. И наистина какво би било, ако това, което го заобикаля и потиска, се окаже в края на краищата кошмарен сън? Ако баща му на сутринта се наведе над него — жив, здрав и бодър — и цялата вселена наново се прибере в старото островче на семейното благополучие?

Унесен в блянове, развълнуван и разстроен, той почти не забелязва, че над града вече се спуска вечерта — кротка, свежа. Отвъд оградата една по една блясват уличните лампи, градината се прошарва

от теменужни сенки. Откъм железния портал се чуват гласове и смях. Това го сепва — свободните от дежурство сиропиталци се прибират от градска отпускат! Без да стане, без дори да отвори очи, Виктор знае всичко, което се разиграва в такива случаи. Ето, изправена на стъпалата пред главния вход, дежурната възпитателка отмята едно по едно имената на пристигащите.

— Как се чувствуваш? Имал ли си досег със заразболни? Ношиш ли нещо непозволено? — пита механически тя и сиропиталците, без да я доизслушват, също механически отговарят:

— Всичко е в ред... Всичко е в ред...

После по-малките минават в задния двор, между двете крила на зданието. Тука, седнал нехайно върху каменния перваз на прозореца към пералнята, заобиколен от неизменната си свита адютанти и обожатели, търпеливо чака Коста Французина. Той е водачът на „унижените и оскърбените“. Нисичък на ръст, с криви като на конник крака, с рошав, вечно щръкнал перчем и една хитра усмивка, която открива два реда ослепително бели зъби, тоя петнадесетгодишен младеж е необикновено пъргав, смел и як, готов да влезе в юмручно единоборство всеки миг и с когото и да е, па бил той и възрастен мъж.

Като се прибави вродената му справедливост и сантименталност, може да се проумее защо сиропиталците от отделенията и прогимназията, пък и по-големите, природно онеправдани откъм сила или страхливи, са избрали именно Коста Французина за свой покровител. Разбира се, благоволенieto на такъв човек не е съвсем платонично: върне ли се от отпуска с натъпкани от курабии джобове, получи ли колет или пари, всеки от покровителствуваните незабавно отделя половината, понякога и трите четвърти, за да му ги „подари“. Коста Французина приема всичко спокойно, с достойнство, едва ли не като данък, който му се полага напълно законно. От своя страна и той изпълнява поетите задължения с педантично настървение и добросъвестност. Тежко и горко на оня сиропиталец, който се опита да закачи или удари някого от поставените под специалната му защита!

— Ще кажа на Французина!... — Тия думи действуват като магическа формула, която тутакси успокоява духовете.

Макари по-малък на години, Виктор е в един клас с Коста Французина, дори седи на чина пред него. Двамата не другаруват, но се уважават и почитат. Нещо повече, Виктор му се възхищава — заради безстрашието, пък и заради славата му (изглежда нелишена от основание!) на редовен и пълноправен член на банда „Мароко“ — известна нелегална организация на авантюристи, побойници и джебчии. Според слуховете тая банда, чиито свърталища се намират в бедняшките квартали Ючбунар и Захарна фабрика, е интернационална по състав, на равни начала в нея се подвизават българи, евреи и цигани

— все буйни глави, които не се боят нито от полицията, нито от правосъдието, но никога не посягат на сиромаси или на прочути с благородството си състоятелни семейства. Някакъв неписан кодекс на рицарство ръководи тяхната дейност, хората ги приемат със смесено чувство на страх и симпатия. В края на краищата едва ли е толкова лошо, че от време на време касите на алчните касапи се поопразват, тефтерите „за заеми“ на червясалите от пари бакали изчезват, а еди-кой си лихвар-душевадец се прибира вкъщи на четири крака, без панталони и гащи!

Край Коста Французина е винаги весело и интересно. Ето и сега, докато лежи в градината, Виктор чува възбудени гласове, възклицания на гордост или удивление, кикот: очевидно отпускарите описват патилата и приключенията си! Понякога действителни, най-често съчинени, тия патила и приключения са предмет на оживени разговори дни наред, до следващата отпуска.

Внезапно той трепва и се надига, жегнат от мисълта да сподели намерението си именно с него. Коста Французина няма да го издаде, а що се отнася до съвети — та кой повече и по-незабелязано е прехвърлял двуметровата ограда между обгърнатия в тъмнина приют и блесналите в примамливи светлини улици!

Виктор тръгва бързо към задния двор, но тука го посреща меденият глас на звънеца за вечеря.

— Строй се!... Строй се!... — кънтят виковете на груповите ръководители. Обикновено, когато прозвучи командата „Строй се!“, децата се разтичват припряно, мият си ръцете, бършат се, блъскат се един друг и се нареждат в коридора пред кухнята. Тая вечер дежурна възпитателка е госпожица Фани Салабашева, или просто Госпожицата, — добродушна, повяхваща стара мома. И затова те не се престарават.

— Хайде, момчета!... По-чевръсто, момичета!... — опитва се да ускори приготовленията тя, но никой не ѝ обръща внимание, коридорът бръмчи като кошер.

Виктор използва суматохата и се прехвърля в съседната редица, зад Коста Французина, като го сръгва многозначително и тихичко прошепва на ухото му:

— Нощес ще фъсна...

— На кино ли?

— У дома...

Коста Французина го поглежда с интерес, понечва да добави нещо, но замълчава, свикнал да не проявява излишно любопитство.

— Гледай да не те спипат! — промърморва след минутка той.

— Ще скоча от прозореца на спалнята...

— Може да си навехнеш крака, три метра е... По-добре излез на терасата и падни върху сгурията пред парното...

Виктор ахва от изненада: поне десет пъти на ден минава покрай големите купчини сгурия, която огнярите изхвърлят от парното помещение през един широк отвор, но никога и наум не му е идвало, че тия купчини са най-сгодното място за измъкване от зданието, когато вратите се заключат.

— Ами оградата? — разтреперан от вълнение, пита той. — Искам да се прехвърля през портала, по железата...

Лицето на Коста Французина се сгърчва в гримаса на нескрито презрение:

— Сам ли го измисли или някой ти помогна?

— Защо?

— Защото порталът е точно под стаята на директорката... Тоя таласъм ще те чуе и да си по-ловък от Ал Капоне...

Виктор помръква, докачен от тона на Коста Французина.

— Редициии... — еква внезапно мутирацията алт на ръководителя на първа група. — Мирррр-но!... За среща на дежурната възпитателка-а-а...

Сиропиталците се сбутват като овце, прилепват чинно длани към телата си. Пред тях се изправя Госпожицата — невисока, с късо подстригани посивяващи коси и необикновено голям бюст, който, изглежда, я смущава, защото постоянно държи ръцете си скръстени върху него.

— Здравейте, деца! — разсеяно поздравява тя.

Сиропиталците отговарят в нестроен хор, като крещят сърцераздирателно:

— Здраве желаем!...

— Молитва!...

Тая заповед отново развързва езиците, тутакси се посипват въпроси, възражения, пазарлъци:

— Кой е поп днеска?

— Пет дена съм аз, не искам... Роза да чете!

— И мене ми омръзна, миналата седмица четох...

Госпожицата тропва с крак — нервно, ядосано:

— За една молитва ще се хванете гуша за гуша... Безбожници!...

После се извърща към най-кроткото и послушно същество измежду сиропиталците:

— Лора, чети!... Остави ги тия нехранимайковци!...

Дребничко, крехко на вид момиче с разкошна, възчервеникава коса захваща да чете молитвата. В тоя миг Коста Французина се навежда назад и отсича категорично:

— Прехвърли се през другата врата, дето са кофите за боклук!...

Виктор вдига озадачено вежди:

— Но тя е по-висока...

— Ами тухлите? Защо сме ги разхвърляли наоколо? Натрупай ги една връз друга и се покатери!... Мъж си вече...

— Ясно!

„... Дай ни сила и здраве, за да израснем за гордост на родители и възпитатели, за слава на отечество и цар! Не ни забравяй в трудни часове...“ — пропява с кадифени, гърдни интонации Лора, полека-лека всички се заслушват в нея.

Навън е вече нощ.

3

Както обикновено, вечерята е скромна: късче сирене, две домати, няколко резена черен хляб. Но когато си уморен, а и когато гладът те преследва неотстъпно като сянка, чинията пред тебе може да ти се стори царско блюдо с приказни лакомства. Трябва само да не бързаш, да дъвчеш бавно и от време на време да затваряш очи, за да дадеш простор на въображението си. Тогава ще забравиш всичко, дори това глупаво и унижително положение, в което се намиращ — приклепнал на един крак покрай стената, нито прав, нито седнал, стиснал тенекиената съдинка в ръка. На другия край на приземието сиропиталището разполага с дълга и просторна трапезария, с достатъчно маси и пейки, но от един месец, откак я боядисаха, нейната врата е заключена. Осемдесет момчета и момичета се хранят в тясно, влажно и неудобно помещение, доскоро част от склада за хранителни продукти. Вътре са наредени три маси и шест пейки, на които обикновено — и напълно справедливо! — се наместват най-малките. По-големите се настаняват кой как може: на пода, върху долната част на владените навътре прозорци, по пезулите, които доскоро са служили за своего рода естествени хладилници.

Според правилата за вътрешния ред храненето трябва да се извършва мълчаливо, никой няма право да разговаря със съседа си или да става без предварителна обща команда. За нарушение на тия правила могат да те накажат с лишаване от придатъка към и без това сухия хляб или — което е по-лошо! — да те определят дежурен по кухня и трапезария за цяла седмица. Но тая вечер сред сиропиталците се разхожда Госпожицата, кръстосала ръце на гърдите си, владена в своите мисли, безучастна. Нима това не е чудесен повод да подхвърлиш няколко остротии по адрес на вкиснатите домати, които се раздават напоследък, да размениш половин бучка сирене срещу филийка хляб и да запиташ кой е гледал новия филм с Марика Ръок и дали въобще си заслужава да се ходи чак до кино „Влайкова“ заради него.

— По-тихо, деца! — сепва се сегиз-тогиз Госпожицата. — Стига сте бърбили!... Обърнали сте го на битпазар...

За десетина минути разправиите минават в шепот, но после тонът се повишава.

— Стефке, — подмилква се някой умолително, — дай ми да препиша домашното по геометрия, че нищо не мога да направя...

— Предлагам парче шоколад за левче! — търгува разпалено друг. — Млечен, с бадеми...

— ... Тогава той впряга кучетата в шейната и хуква да го гони... — увлечено разказва трети, в обясненията му се преплитат екзотичните имена на Аляска и Гренландия.

Внезапно откъм входа настъпва раздвижване, тънък, писклив гласец оповестява весело:

— Доктор Шекерджийска си идва...

В помещението избухва буря от радостни възклицания, всички стават, размахват вилици, крещят. Снизходително усмихната, Госпожицата не протестира срещу безредието, тя знае, че единственият човек от ръководния персонал, когото питомците боготворят, е старата лекарка. Висока, с права, ослепително бяла коса и грубо, мъжко телосложение, доктор Софка Шекерджийска е спечелила сърцата на сираците твърдо и завинаги. На пръв поглед това изглежда странно, защото тая грозна, тромава жена, никога не се размеква и не изпада в умиление. Напротив, тя говори късо, отсечено, а в отношенията си е сурова и строга. Но ако децата могат да бъдат измамани относно истинските мисли на хората, някакъв подсъзнателен инстинкт неотменно ги предпазва да се лъжат в истинските им чувства. Близко два месеца доктор Шекерджийска отсъствува от сиропиталището, била е да лекува болните си бърбеци в Хисаря. И затова завръщането ѝ тая вечер е толкова триумфално.

— Добре дошли!... Добре дошли!... — поздравяват я от всички страни, десетки ръце се протягат да стиснат десницата ѝ. По-големите момичета — верни на женския си усет — дори ѝ правят комплименти — несръчни, кокетни, но все пак искрени:

— Какъв хубав цвят сте добили... Подмладили сте се!...

— Благодаря, деца!... Благодаря... — отвърща лекарката, като се мъчи да запази спокойствие. — Продължавайте вечерята, после ще говорим... Има ли новини към вас?

Този въпрос предизвиква нов кипеж, всеки се стреми да надвика останалите:

— Поправих двойката по немски...

— Получих шестлица на класно по аритметика...

— Сестра ми оздравя и излезе от болницата...

Доктор Шекерджийска се приближава към Госпожицата, двете се ръкуват сдържано, не без взаимна симпатия.

— Наистина сте се освежили!... — казва Госпожицата.

Лекарката кима и се оглежда учудено:

— Защо се храните тука? Още ли не е изсъхнала трапезарията?

— Изсъхнала е...

— Но тогава?...

— Заповед на директорката... Там ще се състои забавата, страхува се да не я зацапат наново.

— Какво говорите! — повишава тон и се възмуцава доктор Шекерджийска. — До забавата има може би повече от половин година... Все така ли ще ги свираме в тая дупка?

— Заповед, нали знаете...

— Заповед! — не съдържа вече гнева си лекарката. — В тоя змиярник ще се изпоразболеят... И освен това... унизително е... Наклякали са като просяци пред църква...

Госпожицата повдига безпомощно рамене.

Доктор Шекерджийска се извъръща енергично към стаените в очакване сиропиталци, погледът ѝ търси някого.

— Коста... — тихо подвиква тя.

Коста Французина се изправя като пружина, готов да изпълни всяко нейно желание.

— Нали знаеш къде са окачени ключовете на трапезарията?

— Знам...

— Иди ги донеси!...

Госпожицата се отдръпва, побеляла като платно, объркана.

— Директорката ще побеснее... — мърмори тя, като заеква и трепери. — Заповедта е категорична!...

— На моя отговорност! — сключва навъсено вежди лекарката.

След малко осемдесет деца, стиснали в ръце резените хляб и чиниите, се втурват като порой през широко отворената врата на трапезарията. О, колко е хубаво вътре, колко е чисто, уютно, приятно!

За всекиго има място по масите и пейките, всеки може да се нахрани спокойно, като човек.

Коста Французина сядва срещу Виктор и му смига многозначително:

— Сега ще става, каквото ще става...

Виктор настръхва от любопитство:

— Какво ще става?

— Скандал край бреговете на Сена... Фучи като настъпена змия...

— Мадам Босева?

— Не! Генерал Франко...

— Тука ли е?

— Тука... Прехапа си езика от яд, но не се отрови... Преоблича се и слиза...

Коста Французина се оказва прав: подир десетина минути в трапезарията нахълтва домакинята на сиропиталището. Който види нейната ниска месеста фигура с голямо, изпъкнало коремче и огромната ѝ валчеста глава, почти без коса — последица от някогашно тежко боледуване, — той веднага ще проумее какво гениално хрумване е имало онова дете, което ѝ е прикачило прякора „Генерал Франко“. Като се прибавят към тия външни данни тежкият нрав и постоянните ѝ пристъпи на лошо настроение, може да се обясни приглушената, но вечно тлееща война между домакинята и сиропиталците — война упорита, наситена с ненавист и злоба.

— Добре дошла... — проронва през зъби Генерал Франко към доктор Шекерджийска, без да ѝ подаде ръка. И веднага минава в настъпление: — Какво означава това?

— Кое? — сили се да запази хладнокръвие лекарката. — Няма защо да правим източен въпрос от дреболии...

— Заповедта на директорката известна ли ви е?

— Известна ми е...

— Може би ви е известно и колко много залагаме на тазгодишната забава?

Доктор Шекерджийска прави широко движение, като посочва децата наоколо.

— Това е известно не само на вас и на мене, но и на всеки питомец от този приют...

— Знаем, знаем... — обаждат се няколко гласчета в подкрепа на лекарката.

— Вярно, знаем!... — подхвърля смело и заядливо Коста Французина. Неговото потвърждение е знак за всеобща намеса, от всички краища на трапезарията се посипват възгласи на одобрение:

— Не сме прости...

— Разбираме...

— Няма да се посраим...

Тия възгласи не преувеличават положението: публична тайна е, че настоятелството е изпратило специална покана до двореца по случай предстоящата традиционна забава. Никой не очаква царя, но един упорит слух гласи, че нейно величество царица Йоана е приела поканата и е обещала да дойде. Присъствието ѝ ще облекчи прокарването през Народното събрание на законопроекта за одържавяването на сиропиталище „Царица Елеонора“, който се протака вече трета година. А това значи — край на глада, край на отвратителния страх от утрешния ден, от конфискациите, реквизициите и фалита!

Усетила, че е заобиколена от враждебна стена, домакинята се усмихва едва-едва, с червени петна по бузите.

— Играта на демократизъм може да ви струва скъпо... — процежда заплашително тя.

Доктор Шекерджийска разперва примирително длани:

— Поемам всичко върху себе си...

Домакинята се извъръща рязко на токовете си и тръгва към изхода. Преди да прекрачи прага, тя изпуктява и ниско, но отчетливо изсъсква през стиснатите си устни:

— Мръсница...

Думите ѝ се забиват като удар на остър нож в сърцето на Виктор. „Ще избягам!“ — окончателно решава той.

4

Всичко става така, както е препоръчал Коста Французина: Виктор скача от терасата върху купищата сгурия, после натрупва тухлите на камара и се прехвърля през желязната врата. Часът е девет и половина. Зад него, потопено в мрак и мълчание, остава голямото каменно здание на сиропиталището. То спи, изцъклило като мъртвешки очи дълъг ред прозорци. Пред него са улиците — облени в светлина, примамливи. Трескавата суетня на нощните развлечения им придава очарование, като в нелеп, но интересен сън се преплитат и сменят разноцветните отблясъци на електрическите реклами по витрините и покривите, стъкленият смях на жените и звънчетата по файтоните, мирисът на парфюми и бензин. Виктор знае, че ако тръгне вдясно, към центъра, този хаос става още по-пищен. Но той завива вляво, към площад „Възраждане“. Оттук, та чак до тютюневата фабрика на „Одрин“ и моста над Владайската река, гъмжи от народ — стари, млади, на двойки или на цели табуни. Това е прочутият булевард „Княгиня Клементина“, по-право онази негова част, която отколе служи за вечерни разходки на еснафите и бедняците от еврейския квартал. Колко пъстро, весело и шумно е наоколо, какъв панаир на суета и скромност, на отчаяние и надежди!

Кебапчийниците, шкембеджийниците и кръчмите работят под пълна пара, от разтворените врати и прозорци излизат кълба дим, които носят мазния дъх на печено, усилено се продават всевъзможни лакомства: картопки в книжни кесии, кюфтета в крайшници от хляб, преплетени чревца, бърбечета. Облекли мръснобели престилки, собствениците на тия заведения чукат с маши по изложените на показ скари и викат с цяло гърло:

— Топли-и-и... Топли-и-и...

После за по-голяма убедителност преминават на своя испански жаргон:

— Каентис... Каентис...

Леят се реки от бира, сиропи, боза. Утре е понеделник и затова към виното и ракията се проявява известна сдържаност, те са оставени на хамалите и каруцарите от вонящите механи по „Позитано“.

На ъгъла на „Осогово“ Виктор завива още веднъж и напуска живописния булевард. Сега той крачи по тясна, тъмна, изровена улица без паваж. От двете му страни се точат схлупени къщурки, сгущени и разкривени като джуджета. Под обувките му звучно и противно шляпа кал — кой знае как оцеляла в тая сравнително суха есен. Нито едно пъстро петно, нито една топла багра не хваща окото и не го успокоява. От дворовете полхва смрад — гъста, спарена.

Недалеч от „Пиротска“ Виктор спира — тука в полудървена, полутухлена барака зад дома на хазаите се е приютило неговото семейство. Впрочем зад двуетажния калкан на тоя дом има още няколко бараки. Те са дали подслон на многобройната челяд на един шивач, на три проститутки, на инвалид от войната — без крака, но с изумително силни и ловки ръце, вечно пъхнати в налъми, които го носят по-бързо и от нормалните пешеходци, — най-сетне на стара пенсионерка, някогашна учителка, болна от сериозно разстройство на жлезите, поради което изглежда висока и едра като гвардейците от охраната на двореца.

Виктор поема по тясна, калдъръмена пътечка покрай оградата. От дъното на струпаните една до друга съборетини долита жалостив детски плач, дрезгав мъжки глас крещи в изстъпление:

— Двайсет и два без пет правят седемнайсет... Защо ми връщаш само десет?

Прозорчето на стаичката, в която се е свряла майка му с двете братчета и бабата, свети, макар и да не се забелязва добре, защото е почти изцяло покрито от гъстия навес на лозницата — дива и безплодна, която хазайката не позволява да махнат или подкастрият. Под прозорчето е дворната чешма — полуразвалена, църцореща, повод за караници и вражди между наемателите, източник на влажните петна, които като фантастични рисунки пълзят по стените на бараките.

Той изкачва двете каменни стъпала с внезапно натезжали колене, раздвоен. И наистина, нима би могъл да намери думи, за да предаде всичко онова, което бушува от дълги години в гърдите му? Нима ще проумеят защо не може да понася повече затворническия режим в сиропиталището?

С изпотена ръка Виктор натиска бравата пред себе си и влиза. Вътре е тихо. На единия ъгъл върху диван от щайги се е кротнал шарен вързоп от дрипи. Това е бабата. Тя спи, а чергата, с която е покрита, ритмично се надига и спада. На по-широкия от двата старомодни кревата с месингови топчета са легнали и са се завили презглава братчетата му. Те също спят — дълбоко, уморено. Само майката е будна. Седнала на трикрако столче, точно под лампата, тя кърпи чорапи.

— Добър вечер... — поздравява плахо той.

Без да отвърне, майка му поглежда към вехтия будилник, кацнал на ръба на гардероба като зловеща птица. После пита с равен, но студен интерес:

— Какво търсиш по това време тука?

Виктор помръдва рамене, схванал изведнъж, с вцепеняваща прозорливост, че ако произнесе макар и един от своите доводи на глас, той би прозвучал глупаво и смешно.

— Избяга ли? — надига се на столчето тя, спокойна и наглед неизненадана.

— Да...

— Защо?

— Защото... аз...

— Защото и ти искаш да се лепнеш на гърба ми...

Той трепва, опарен не толкова от жестоките думи, колкото от техния презрителен тон. Двамата кръстосват погледи. И в тоя миг — повече с чувствата си — Виктор открива, че майка му не е вече оная безволева и невзрачна жена от далечното детство, когато баща му беше жив, че през изтеклите четири години след смъртта му всекидневната блъсканица за хляба я беше изменила не само физически. Отслабнала, пожълтяла, с окапали предни зъби, с дълбоки бръчки по изпитото като от дълги пости лице, тя стои навъсена, зениците ѝ блестят, дишането ѝ е тежко, бавно. Цялата ѝ фигура показва, че полека-лека, капка по капка, животът е успял да впръска в мислите ѝ лютата отрова на озлоблението.

— Не се чуди! — прекъсва мълчанието майка му. — Нямам сили да храня още едно гърло... Баща ти не ми остави нищо... Само деца... И тая изкуфяла бабичка, дето знае да яде непрекъснато, каквото ѝ попадне... Трошичка не мога да скрия от нея... Лигави се, лигави се, да ти се погнуси и залъкът, и късметът...

— Но аз ще работя... — мъчи се да намери разумно възражение Виктор, макар и да съзнава колко излишно е това.

— Искаш да работиш?

— Да...

— Къде? Работа няма за възрастните и опитните, та ще приемат тебе... Питаш ли ме как треперя да не ме изхвърлят от фабриката... А

уволняват... Всяка седмица уволняват... Работници със семейства, със стаж...

Той навежда виновно глава.

— Пък в сиропиталището всичко е наред! — продължава сурово и властно майка му. — Ядене — сутрин, обед и вечер... Облекло, топлина през зимата... Какво ти трябва повече?

„Аз съм сам... сам... сам...“ — понечва да завие Виктор, но се овладява, стиснал до болка юмруци.

— Да се върнеш... Още сега да се върнеш! — ниско, категорично нарежда тя.

Той въздъхва, обръща се като автомат и тръгва назад. Но на прага нейната ръка го стиска за лакътя, мъчи се да пъкне нещо в шинела му.

— Какво е това? — отбранява се, без да я гледа Виктор.

Гласът на майка му изтънява, неочаквано мек и несигурен:

— Пресни картофи... Тая вечер съм ги сварила...

— Не ща...

— Вземи... Хапни си... И не ми се сърди... Вече си голям, ще разбереш... Не мога да постъпя иначе... Изглежда, съдбата е решила ние с тебе да понесем най-много... Не съм аз виновна... Не съм...

За да не я засегне, той грабва картофите и тичешком излиза навън. На улицата загубва контрол над себе си, очите му се наливат със сълзи. И ето, пак крачи по „Осогово“, пак се провира сред разхождащите се тълпи по „Клементина“. Но сега не вижда нищо, в душата му една по една се раздират завесите на неговите илюзии, на дълго лелеяните мечти за семейно огнище и свобода, възправя се старото, всепоглъщащо и страшно усещане за изоставеност — от всичко и от всички.

Съвзема се чак пред циментовата ограда на сиропиталището. Първото препятствие — външната желязна врата — преодолява за няколко минути. Но да се покатери от сгурията до терасата не му се удава — и трите пъти се подхлъзва и пада обратно. Тогава му хрумва спасителната идея да се вмъкне през отвора в парното помещение и оттам, ако не е заключено, да излезе в коридора пред кухнята. За щастие, макар и въглищата да се сриват с неприятен грохот, от който по кожата му полазват мравки, резето се оказва прибрано. Едно побутване — и Виктор е в приземието. Смъкнал обувките си, за да не го издадат, той поема към горния етаж покрай стените, а наоколо е

тъмно като в рог. На стълбите си отдъхва за миг, почти успокоен, сетне започва да брой стъпалата. Те са двадесет и пет с една площадка — това знаят всички сиропиталци. „Четиринадесет... петнадесет... шестнадесет...“ — отмерва Виктор, но внезапно изохква и прилепва изплашено към перилата — от полилея над площадката лумва ярка светлина.

Той вдига очи — горе, до стената на спалнята, все още с ръка на електрическия ключ, стои директорката на сиропиталището мадам Босева. Ниска, пълна, с прошарена коса, запазена за годините си, тя го гледа с немигащи клепачи, а лицето ѝ — обикновено добро и величествено — е изкривено в гримаса на негодувание.

— Къде беше? — без да мърда, кой знае защо шепнешком пита старата жена.

Виктор мълчи.

— Ясно! — кима най-сетне възмутено тя. — И ти си тръгнал по пътя на кръшкачите... Върви да лягаш, утре ще се разправям с тебе...

Големият стенен часовник срещу канцеларията изхърква и почва да бие. „Вече е полунощ“... — отбелязва механически Виктор.

5

Директорката се появява едва на другия ден по вечеря. В трапезарията е тихо, сиропиталците са насядали, чакат да им сипят чай. Между масите се разхожда Госпожицата, скръстила неизменно ръце на гърди, и доктор Шекерджийска. Изведнъж дежурният по кухня се изправя чинно до вратата и изкрещява с цяло гърло, без да щади дробовете си:

— Вни-ма-ни-еее... стани!

Всички се изправят на крака и замръзват в поза на страхопочитание и подчертано усърдие. Мадам Босева влиза с присъщата си тържествена походка, оглежда редиците и кима доволно в неопределена посока.

— Продължавайте!...

Дежурният по кухня скланя церемониално глава и повтаря високо, сякаш другите не са чули:

— Продължавайте-е-е...

Сиропиталците сядат. С бързи, властни крачки директорката се отправя към възпитателката и лекарката, ръкува се с тях. Няколко минути трите жени мълчат. После мадам Босева се усмихва саркастично с крайчеца на устните си, хубавото ѝ лице помръква.

— Изглежда, в Хисаря сте насъбрали достатъчно енергия! — казва тя с глас, от който вее ледена учтивост.

Доктор Шекерджийска трепва:

— Какво имате предвид?

— Още в първия час на завръщането си сте отменили една моя заповед. Как да тълкувам това, ако не като изблик на дълго потискана нужда от инициативност?

— Моля да не ми се сърдите! — отклонява нервния тон лекарката. — Направих го в интерес на здравословното състояние на питомците. Вие сте посветили старините си на тяхното преуспяване и няма да...

— Охо, браво, браво! — прекъсна я с кисел смях директорката. — Открили сте моята ахилесова пета... Пък и нали Ларошфуко твърди, че хората не могат да живеят в обществото, ако не се водят един другото за носа...

— Не искам да ви водя за носа!... Сметнах, че е по-благоразумно...

— Въпреки изричното ми нареждане?

— Надявам се, че не гледате на него като на канон. Аз съм служителка в приюта повече от петнайсет години и може би и мене мъничко ме боли за преуспяването му!

— Шт, стига! — изшътква предупредително директорката и се оглежда. Очевидно на нея ѝ е крайно неприятно, че този разговор се води пред децата. Тя добре разбира, че те са се превърнали в слух, макар и да се преструват на заети. В трапезарията се възцарява напрегната тишина.

— Вие ме познавате не от вчера и завчера! — подхваща подир малко ниско, но разпалено мадам Босева. — Аз не съм жестока и не съм затворила помещението от тщеславие или от празно хрумване... За мене предстоящата забава има съдбоносно значение...

— Не само за вас... — вметва по-сдържано доктор Шекерджийска.

Директорката подавя една гримаса на отегчение.

— Вие сте лекарка! — обяснява в пристъп на откровение тя. — Като ви освободят оттука, ще отидете в някоя болница... Или на село... А аз? Къде да ида със своите петдесет и седем лазарника на гърба си? Двайсет и четири години от живота ми са минали в сиропиталището... Помня деня на откриването му, първите питомци, господата настоятелите... Пък и за сираците ме е страх... Какво ще стане с тях? Къде ще се пръснат?

— Аз също не съм равнодушна към съдбата им... — въздъхва доктор Шекерджийска.

В очите на директорката блясват лоши пламъчета:

— Защо тогава сте включили в програмата стихотворението... Как беше? „Ний всички сме деца на майката земя“... Това може да ни zlepостави пред двореца!

— Истината не бива да zlepоставя никого...

— Вие сте или наивна, или ме смятате невежа! — наново кипва и губи самообладание мадам Босева. — Аз съм осведомена кой е авторът на тия стихове. Първо — той е официално инкриминиран. И, второ — не желая в сиропиталището да проникват... Запомнете: не желая да проникват учения, които изкълчват или осветляват едностранчиво истината!

По бузите на лекарката плъпват румени петънца:

— Доколкото ми е известно, вие държите на вашата обективност! Защо отричате стремежа на тия учения да открият и защитават истината?

— Казах вече: заради тяхната едностранчивост!

— Всяка епоха слага печата на своята ограниченост и — ако щете — на присъщите си заблуждения върху духовете и каузите... Но това не ни пречи да избираме най-разумното между съществуващото...

— Предпочитам да съм свободна и да избирам от случай на случай... Съветвам ви и вие да постъпвате така... Най-малкото, избягвайте да влизате в дискусии, които ви демаскират! И въобще... — директорката се извъръща към доктор Шекерджийска, премерва я от глава до пети полупредизвикателно, полусъжалително — забранявам ви да се бъркате повече в подготовката на програмата за предстоящата забава! Оставете тая работа на мене!

Лекарката навежда очи:

— Разбирам... — И излиза.

Мадам Босева почва да кръстосва между масите и пейките — ситно, припряно. Госпожицата се свира в единия ъгъл, като се стреми да остане незабелязана. Децата също се мъчат да вдигат колкото се може по-малко шум — от личен опит те знаят, че когато директорката е ядосана наказанията са тежки. Но Виктор все пак не съумява да се изплъзне от погледа ѝ. Както крачи нагоре-надолу, тя изведнъж се наежва и спира заплашително пред него:

— Викторе...

Той става и прибира ръце до тялото си.

— Къде беше снощи?

Виктор мълчи виновно.

— Казвай: къде беше снощи?

Коста Французина изпуска лъжицата си и тутакси се навежда да я потърси, като сумти и шушне изпод масата:

— Тактика „шлем“... Тактика „шлем“...

Виктор потиска една усмивка, съветът на приятеля му е прост: трябва да се погъделичка неутолимата страст на директорката към Франция. Някогашна учителка по френска литература, специализирала на младини в Париж, тя боготвори всичко френско: писатели, книги, история. Ненапразно от дълги години насам деца и възрастни се обръщат към нея с френското „мадам“ вместо с българското „госпожа“. Дори Коста е получил прякора си заради директорката. Роден и отрасъл в Марсилия, той се ползува с изключителните ѝ симпатии само защото владее отлично френски език и приказва с нея на френски — нещо, което удивява и възхищава сиропиталците.

— Да не си онемял? Защо не говориш? — пита нетърпеливо мадам Босева, мускулите на лицето ѝ потръпват от раздразнение.

Виктор маха отчаяно ръка:

— Искях да видя един френски филм...

Директорката се отдръпва изненадано:

— Какъв филм?

— За циганите... С Шарл Боайе... — суфлира под масата Коста Французина и Виктор повтаря:

— За циганите... С Шарл Боайе... — После добавя от себе си, като си спомня някакъв унгарски афиш: — Вълнуващ шедьовър...

Мадам Босева продължава шетнята, види се, „хватката“ е успяла. Но след три-четири минути пак спира пред него и процежда гъгниво:

— Тая вечер без храна... Цяла седмица дежурен по кухня и трапезария!

— Слушам...

— До вратата!

Той напуска мястото си и застава до вратата, където обикновено стоят наказаните без храна.

— Госпожице Салабашева, наблюдавайте за реда и дисциплината! — отсича уморено директорката. После се извъръща към Виктор: — Като ви пуснат, ела в канцеларията!

Тя се озърта, цъка недоволно и излиза от трапезарията, тоя път без тържествената си походка.

Виктор остава да стърчи прав, с остра болка в стомаха, до ушите му неотстъпно достига тенекиеният звън на канчетата и лъжиците, сърбането на чая. Най-сетне Госпожицата се стряска и пита:

— Свършихте ли? Ста-ни!...

Виктор изпуфтява облекчено и хуква по стълбището. Пред канцеларията спира, почуква на вратата.

— Влез! — обажда се хрипкавият алт на мадам Босева.

Директорката е седнала зад бюрото си. Над нея се извисява статуята на патронката на приюта царица Елеонора в естествен ръст. Отдясно — снимка на царското семейство. Отляво — дълъг низ портрети на по-изтъкнатите и богати членове от настояществото с едри надписи: „Господин или госпожа (еди-кой си), дали встъпителна вноска петдесет (или сто) хиляди. Фабрикант (адвокат, търговец, лекар)...“ Желязна каса, три кресла и един поизтрит персийски килим изчерпват мебелировката.

Като вижда Виктор, мадам Босева се усмихва едва-едва, но в усмивката ѝ той долавя — не без изненада! — нещо жалко и гузно.

— Може би се учудваш, че те наказах толкова жестоко! — начева тя дружелюбно, като избягва погледа му. — За подобни провинения съм наказвала и по-леко, нали?

Виктор мълчи очаквателно, усетил, че в случая не се касае до традиционното „конско евангелие“.

— Вече си порасъл и ще ме разбереш! — продължава все така кротко и приятелски директорката. — На петнайсет години сиракът е зрял мъж, може да проумее механиката на събитията... Ето на, ти знаеш какво става из цяла Европа... Всички държави и правителства гонят твоя народ... Издават закони, наредби, заповеди.

Виктор почервенява.

— Знаем... — проронва лаконично той.

— В България картината е същата... Какво ще стане по-нататък — не е ясно. Сега-засега има фактори, които са ви взели на мушката... Те следят за отношението към вас... И затова... — Мадам Босева поема дъх развълнувано, тежко. — И затова съм толкова строга... Затова и ще наказвам по-тежко евреите сиропиталци... Не бива да ми се сърдите!... Не бива да разчитате на милосърдието ми!...

„Но това е подло... подло... подло...“ — спира един вик на гърлото му, той стиска челюсти, за да не се издаде. Директорката потрива с длан челото си.

— Аз съм стара жена... А на моята заплата чакат и други... Не мога при такива обстоятелства да проявявам свободомислие... Не мога...

Тя става и приближава прозореца — сгърбена, с отпуснати рамене. „Наистина е одъртяла...“ — отсъжда Виктор удивено, като че ли я забелязва за първи път. И си спомня бурните истории на червенокосата ѝ дъщеря, чийто мъж — пияница и побойник — я изоставил с бебе в ръце след десет месеца брак.

— Дааа... — обръща се бавно и отпуснато към него мадам Босева. — Предупреди другите си сънародници да бъдат предпазливи! От сега нататък ще ви наказвам по... по-особено! Свободен си...

Виктор се измъква в коридора със странното усещане, че директорката е посвоему нещастно и посвоему достойно за презрение същество.

6

Лампите в спалнята на момчетата са загасени. Оскъдната светлина, която иде от улицата, се цеди през мътните стъкла на прозорците и застива на отсрещната стена в чудновати геометрически фигури.

По-голямата част от сиропиталците са вече заспали. Чува се провлачено хъркане, ту от единия, ту от другия край на помещението се изсипват несвестни думи на детско бълнуване, несмело проплаква тъничко гласче — може би насън, а може би и наистина, както често се случва с първолачетата, когато си легнат и се завият презглава. Будните мируват, защото по коридора непрекъснато се носи енергичното чаткане на токчетата на директорката — тя върши последните проверки на складовете и кухнята, определя продуктите за утрешния „порцион“, преглежда дали са затегнати чешмите. На връщане мадам Босева не забравя да надзърне и в умивалните — горко на закъснелите или на повлекановците! Укорите и наказанията се стоварват върху главите им като градушка. Към единадесет часа зданието заглъхва, патилата приключват. Който се е отървал без неприятности, бърза да се шмугне под одеялото и да се отдаде на блаженството от пълната свобода — за питомците на приюта само нощта е „време за себе си“, без възпитателки и страхове, царство на фантазията и бляновете!

Виктор влиза в спалнята, потиснат и от разговора с директорката, и от глада. От собствен опит той добре знае какво значи да те лишат от вечеря, след като на обяд си ял надве-натри, без да се наситиш. Чак до сутринта ще го измъчват глупавите болки на стомаха, трескавите видения на всевъзможни лакомства, нелепите, зловни размишления за хората и света.

Като подгъва чаршафите, Виктор ненадейно долавя, че под възглавницата нещо прошумява. „И таз добра...“ — чуди се озадачено той, докато шари с ръка отдолу, да опипа какво е скрито. След миг в шепата му, завит в парче вестник, примамливо се бялва къшей пресен хляб. Топла вълна на радост и признателност облива тялото му.

Захапал настървено хляба, Виктор се озърта да съзре благодетеля си. И не се излъгва: от насрещния креват една ръка му прави знаци на великодушие и пожертвователност, сякаш иска да каже: „Не си давай труда да ми благодариш, за един джентълмен това се разбира без приказки!“

— Ти ли си? — пита той със задавен от вълнение глас към фигурата, която едва-едва се различава в тъмнината.

Коста Французина отговаря с иронични интонации:

— C'est moi... Извинявай, че не намазах отгоре малко чер хайвер! Маркизата е прекалено лакома и излапа цялата чиния... Или ти не обичаш чер хайвер?

— Защо да не обичам?

— А аншоа с майонеза и варени яйца обичаш ли?

— Обичам...

— Щях да ти намажа и от тях, но господин херцогът се разбесня от ревност и го залепи върху мутрата на барона... За тебе не остана...

— Ще мина и без аншоа... — смее се Виктор и сериозно, твърдо добавя: — Ти си истински благоденник!

Коста Французина прави наново смешни знаци, като произнася с напевна тържественост:

— Трогнат. Царя. Двореца — Враня.

И се мушва под одеялото. Пустият му Коста: та това е неизменният текст на телеграмите, с които царят отговаря на честитките на патриотарските организации и сдружения (те се печатат с едри букви на първите страници на вестниците).

„Трогнат. Царя. Двореца — Враня“ — познати думи, които настоятелството и сиропиталците получават в замяна на своите дълги и милозливи послания за здраве и благоденствие на височайшето семейство.

Виктор изгълтва парчето хляб и си ляга с усещането, че болката в стомаха не само не е намаляла, но се е и изострила. В тоя миг от мрака се отделя още една фигура — едра, плещеста, наметната в шинел. Тя приближава и сяда на ръба на кревата му — бавно, уверено.

— Гладен ли си? — шепне един дрезгав, почти преминал мутацията бас и Виктор отвърща с вълнение, което не може да овладее:

— Гладен съм...

— Вземай тогава!

— Какво?

— Две филийки хляб и бучка сирене... От мене и от Дикран...

— Но аз...

— Хайде, хайде... Ние не сме ли ти приятели?

Виктор млъква, сконфузен и горд. Пък и кой ли не би се почувствувал горд, ако Валентин, или както сиропиталците го наричат — Мислителя, се обяви за негов приятел?

Мълчалив, затворен и необщителен (достъп до неговите мисли и чувства има само арменчето Дикран, пълна противоположност на характера му!), изолиран в света на своите любими книги, издръжлив и як почти колкото Коста Французина, ако не и повече, Валентин си е завоювал правото на всеобщо уважение. Нито директорката, нито преподавателите в гимназията си позволяват да повишават тон, когато говорят с него.

Някой, го е кръстил Мислителя — понятие, което сочи сходството му с една рисунка на унесен в размисъл млад мъж, която виси в стаята на директорката и е надписана с френското „Penseur“.

Виктор се стреми да се сближи с него и затова се отдръпва да му стори място на кревата си радостно, почти с благоговение.

— Яж! — подканва го съчувствено Валентин. — Сигурно ти стърже отвътре... — После добавя след минутка колебание: — Не си бягал заради Шарл Боайе, нали?

— Не!

— Коста подметна, че си искал да останеш вкъщи... Защо?

Виктор не отговаря. Пък и как ли би могъл да разкаже всичко онова, което отдавна се трупа и расте като отровна буца в гърдите му и което — преди да бъде слово — е една лавина от сложни, заплетени и неизразими усещания, бездна от потиснати пориви и преглътнати огорчения!

— Ясно! — прекъсва мълчанието Валентин. — И тебе те е хванал амокът... Само че и ти си наивен... От съдбата си никой не може да избяга... Особено ние, сираците... И у дома, и в приюта все една и съща ни чака... Няма да ѝ се изплъзнеш, не бой се...

— Какво да правя? Да падна на колене?

Гласът на среднощния гостенин става рязък и отривист:

— Не бързай да падаш на колене, гледката не е приятна!

— Тогава може би да плача?

— Остави сълзите на момичетата! Като разлиствам някои книги — смекчава тона си той, като се загръща с шинела си и се намества поудобно, — често се сблъсквам с усилията на авторите да определят какво значи за човека да съществува... Ти яж, не ме зяпай... Според едни да мислиш значи да съществува... Според други да се съмняваш значи да съществува... И тъй нататък, и тъй нататък... А аз, като съдя по моя живот, па и по живота на хората, които ме заобикалят, си мисля, че да съществува, това значи преди всичко да се съпротивяваш!...

— Да се съпротивяваш? — учудва се озадачено, с пълна уста Виктор.

— Точно така!... Да се съпротивяваш!... Да се съпротивяваш на лошите условия, в които растеш и които искат да заличат ярките чувства в душата ти, да ги направят сиви и незначителни!... Да се съпротивяваш на глупостта, на завистта, на безправието!... Да се съпротивяваш дори на охолството — ако те сполети тая беда! — но да не позволиш да се загладят острият ръбове на твоята личност!...

Виктор повдига рамене:

— Хубаво! Много хубаво! Но ти например съпротивяваш ли се? Или само така... Колкото да се намираш на приказка...

— Е, както пишат писателите, това е вече от друга опера! — въздъхва насмешливо Валентин и се изправя. — Време е да спим... Току-виж, мадам Босева дошла и ни сварила да мъдруваме... Лека нощ!

Виктор си ляга сит, но дълго не го лови сън. Оказва се, че в края на краищата не само гладът и болките в стомаха могат да разстроят една нощ.

Дежурен по трапезария и кухня — това е може би едно от най-тежките наказания за сиропиталеца, като не смятаме лишаването от отпуска или изключването. Особено пък ако си наказан не за ден или два, а за седмица. О, тогава всеки може да се увери колко бавно се тътри времето, с каква убийствена мудност се отместват стрелките на часовниците!

Дежурният трябва да стане половин час по-рано, да оправи леглото си и да слезе долу в кухнята, дето вече кашля и шета готвачката така Тотка — слаба, кокалеста селянка от Поповско, чиито възлести, ревматични ръце умеят да стъкмят толкова вкусни гозби. Той поема от нея канчетата за чай и ги нарежда по масите, после тичешком се връща, за да грабне плетените кошчета с парчетата хляб. И така, докато редиците влязат за закуска — канчета, хляб, лъжички. Преди другите да са привършили, дежурният е готов и почва да прибира. Навън вече децата се строят с чантите си за училище, а той още мете трапезарията или плакне казана за чай, запотен и мокър, с омазнени ръкави на шаячната куртка.

— По-бързо!... По-бързо!... — подканя го добродушно така Тотка, докато най-сетне писва с дрезгавия си глас: — Хайде, бягай!... Тръгнаха вече... Ще ги настигнеш ли?

Дежурният взема чантата си, вървешком намята шинела и препуска понякога чак до училището — закъсненията не му се прощават!

На обяд всичко се повтаря, както на закуска, с тая разлика, че десертът — ако са се сетили да дадат десерт — увеличава броя на чиниите и вилиците. При това на обяд храната е мазна, а миенето на прибори е истински кошмар въпреки топлата вода, четките и полезните съвети на готвачката.

Най-трудна е вечерята, макар и обикновено да е „суха“. Заедно с домакинята и така Тотка дежурният донася в кухнята няколко легена с продукти за следващия ден: сирене, мармалад, зеле, фасул... После

предвожда група от десетина момчета, които домъкват от насрещната хлебарница, собственост на един бърбърив македонец, стотина хляба в специални сандъчета. Кандидати за тая група има достатъчно, тъй като понякога успяват да измъкнат половин хляб в повече и да го изядат сладко, сладко из пътя. Никой не смята такива набези за кражба, никой не чувства угризения на съвестта — гладът и бедността имат своя нравственост!

Скоро сиропиталците се прибират в спалните, помещението потъва в мълчание, а дежурният е още в кухнята. Той се прозява, протяга се, пъшка, но все пак стои на поста си: заедно с кака Тотка чисти фасул или маха гнилите листа на зелките.

Ето, тая вечер Виктор също се е застоял — трябва да се обелят картофите за утре. Тука е и доктор Шекерджийска, тя върши редовния си „преглед на хигиената“ в кухнята.

— Лъщи... лъщи... — радва се нескрито лекарката.

Тясното, скулесто лице на готвачката пламва в алени петна.

— Затова ни плащат... — руменее от хвалбите тя. — Не сме от мързеливите...

Бързо и с угрижен вид влиза директорката. Като вижда доктор Шекерджийска, тя трепва и се навъсва, но мигом се овладява и приема спокоен израз.

— Какво ще бъде менюто? — пита делово мадам Босева.

Кака Тотка отвръща угодливо:

— Яхния картофи...

— Второто?

— Компот от сливи...

— Аман с тоя компот от сливи... Трети ден го сервирайте...

— Така нареди домакинята...

— Направете нещо друго... Отдавна не сте им давали сладки макарони...

Готвачката се изправя:

— Отивам! — И излиза.

В кухнята настъпва тягостна тишина.

— Дълга ви извинение за вчера... — внезапно заговаря директорката, като приближава прозореца. — В разправията може би изпуснах някоя излишна дума. Около тая забава нервите ми са много изопнати...

— Разбирам ви и не ви укорявам... — клати глава доктор Шекерджийска. — Аз също размислих и реших, че съм подценявала значението й... Пък и моите нерви...

— Вие сте по-млада... Във всеки случай трябва да си спестяваме неприятностите... И без това времената са отвратителни... Макар че...

— Макар че какво?

Директорката прави гримаса на умора и снизхождение:

— Макар че трябва да внимавате с концепциите си... Меко казано, те са осъдителни... Не бива да рискувате заради екзалтирани умопостроения!

— Ами ако тези екзалтирани умопостроения са способни да изменят живота?

Мадам Босева млъква потиснато.

— На младини вярвах в науката и напредъка... — след дълга пауза проговаря тя, отправила поглед навън. — Вече не вярвам... Като гледам какво става по всички континенти... как се въргалат като нарастваща лавина изстреблението и унищожението... как планомерно и систематично се изличават от лицето на земята цели народи и градове... понякога... да, понякога си мисля: Може би така трябва да бъде! Може би има някаква по-висша логика от логиката на човека, която той не е в състояние да проумее, както мравките със своя инстинкт не са в състояние да проумеят по-висшата логика на разума у човека. Може би трябва да се превърнат в пустини огромни пространства, да се разрушат стълбовете на стария тип цивилизация? Сигурно във всичко това се проявяват някакви закономерности, които не се поддават на нашите овехтели понятия за справедливост. И на чувството ни на състрадание. Каквото и да кажем, двадесетият век потвърди преди всичко тезата, че хуманизмът е напълно несъстоятелен.

— Не бих могла да преживея и един ден с подобни теории в мозъка си! — пресича я доктор Шекерджийска.

Награбила с две ръце десетина кутии макарони, в кухнята се вмъква така Тотка.

Директорката и лекарката се споглеждат и мълкват.

— Лека нощ! — отива си първа мадам Босева. След минута си тръгва и доктор Шекерджийска. Готвачката изплаква ръцете си и като

поглежда купчината картофи, която остава да се обели, отегчено въздъхва:

— Лягам си, не мога да трая вече... Бягай в спалнята и ти!... Утре заранта ще ги свършим...

— Не съм помел трапезарията... — скача възрадно на крака Виктор.

Кака Тотка кима многозначително:

— Помети я! Че ако домакинята забележи...

— Ясно! — грабва той метлата и лопатата. Но на прага на трапезарията спира и се оглежда изненадано: масите са избърсани, подът е пометен, пейките са наредени. „Кой ли ще е този помощник!“ — учудва се Виктор. В същия миг иззад вратата избухва кръшен женски смях. Той се извръща, открехва едното крило.

— Аз съм... аз съм... — излиза на светлото висока, набита девойка с искрящи, черни като катран коси, току-що умити.

— Милке... — възкликва Виктор, познал в нея една от трите прислужнички на сиропиталището. Тя продължава да се смее — дръзко, предизвикателно. Той също се усмихва — едва-едва, сконфузено. Но очите му с внезапно, прозрение откриват, че тая деветнадесет или двадесетгодишна селянка, дошла само преди няколко месеца в града, е станала истинска хубавица.

— Какво ме зяпаш? — пристъпва към него тя, дъхът ѝ парва лицето му. — Няма ли да кажеш едно мерсим?

— Благодаря...

— Има защо...

Няколко секунди те се гледат втренчено, после прислужничката протяга ръка и бавно я прокарва по главата му.

— Къдрав си като... като прасенце... — без смях, с дълбок, гръден алт отсъжда тя. Виктор чувства, че се изчервява чак до корена на космите, сърцето му почва да бие задъхано, обзето от смътни предчувствия.

— Ще ми напишеш ли едно писмо? — кой знае защо тихо пита Милка и той, като се подчинява на тона ѝ, също тихо отвърща:

— Ще напиша... За село ли?

— Не, за казармата... До либето... — И лицето ѝ — красиво въпреки черния мъх над устните и необикновено изпъкналите скули —

се свива в израз на съучастничество и снизхождение. — Ела с мене в стаята...

Виктор се сепва: Милка живее под стълбата за мъжките умивалници, в стаята, която служи и за гладачница. Другата прислужница се прибира следобед вкъщи, при децата си, а третата, перачката баба Мария, спи в склада за дрехи срещу пералнята.

— Хайде, ела! — сграбчва го здраво за лакътя тя. — Няма да те изям... Хи-хи... Станал си вече мъжленце...

Глупаво ухилен, непохватен, той се влачи подире ѝ, като се спъва и олюлява, сякаш тепърва се учи да ходи. Нещо огромно и неразбираемо се надига в него, притиска гърдите му, задушава го, нещо, което иде от дълбините на цялото му същество.

Вътре е тъмно и хладно, лъхва го гъст, упойващ мирис на ютия и жена.

— Запали! — механически казва той.

Вместо отговор Милка се засмива — късо, нервно — и слага едри, грапави длани на бузите му, милва го.

— Какво искаш? — прави усилие да се съпротивява Виктор. Но нейните длани стават по-властни, по-хищни.

— Глупчо... Глупаче... — шепне тя. После го притиска до себе си — жадно, поривисто. И го обсипва с порой от мръсни, противни, невероятни думи, които се стоварват като непреодолима тежест върху него, разгарят бесен огън в кръвта му и го довличат в кревата ѝ с пламнала от лудост плът.

8

И започва истинско безумие.

През деня Виктор ходи на училище, изпълнява задълженията си на „дежурен по трапезария и кухня“, тича насам-натам, шибан от упреците на възпитателките, а по-късно — щом сиропиталището утихне и потъне в сън — става предпазливо от постелята си и тихо слиза долу, при Милка. Тя го чака по нощница, с разпуснати коси, облегнала гръб на студеното желязо на кревата. Около нея се носят облаци от евтини благовония, които му действуват и възбудително, и отблъскващо, понякога до гадене.

— Ти ли си? — посреща го шепнешком прислужничката и се надига нетърпеливо на колене. Виктор съзира как в тъмнината нейната сянка трепва, плъзва се по осветената от луната стена и се изправя над него като черен великан. Той пристъпва разтреперан и винаги я намира ненаситна, стръвна, неукротима. Като някаква отприщена, дълго потискана стихия, Милка буйствува, стене, играе, без да крие жаждата си. Освободена внезапно от страшния гнет на баща си, от патриархалния бит, тая девойка сякаш се е освободила от всички обществени и морални норми, сякаш иска да подчини целия свят на своя егоизъм — егоизма на едно младо, напрацяло от енергия, несмущавано и може би въобще непосетено от духа тяло.

Виктор се прибира в спалнята призори, малко преди да бие звънецът, грохнал от умора, замаян от преживяното. Но не умората и не замаяността го измъчват най-много, по-непоносими са терзанията, които връхлитат върху му от заранта, с първите лъчи на слънцето. Той се събужда и облича с чувството, че е окалян, опозорен и опошлен безвъзвратно, че ако хората узнаят тайната му, ще се отдръпнат от него и ще го оплюят. Понякога даже като че ли открива в нечий поглед досещане и презрение и тогава, сепнат и изплашен, дълго се самоувещава: „Не, не може да бъде!... Не може да бъде!“

И се зарича да не отива при Милка, да не я търси никога вече, зарича се да бъде като другите сиропиталци, които сега му изглеждат

чисти, светли, благородни.

Но замрачи ли се, зададе ли се вечерта, той става неспокоен, неуверен, а към единадесет все пак се измъкна от леглото и след минутка се озовава в горещите ѝ прегръдки — безволев, покорен, сляп и глух от страст.

На петата нощ Милка ненадейно го посреща сдържано, почти хладно. Тя го кара да приседне до нея и хваща ръцете му — „да не я ровят“.

— Какво ти е? — учудва се объркано Виктор.

Милка присвива зиморничаво рамене.

— Защо се дърпаш?

— Женски работи... Да си идеш и да се напиш хубаво!

— Веднага?

— Да, веднага!

— Сигурно съм те обидил?

— Не си ме обидил!... Уф, как не разбираш...

Смътна догадка прекосява съзнанието му и той мигом се изправя на крака.

— Извинявай... Да дойда ли пак?

— Понеделник...

— Чак до понеделник?

— Не по-рано...

Виктор излиза в тъмния коридор сконфузен и потиснат. Той пристъпва на пръсти, опипом, протегнал напред длани, за да не се удари някъде. Малко преди да завие към стълбището, до него долитат гласове — приглушени, задавени. Виктор спира и се ослушва. Да, наистина, това са човешки гласове! Те се носят откъм помещението на парния котел. В началото решава, че са огнярите на сиропиталището — бай Давид и Фоти Златанов. Но после съобразява, че в тоя кажи-речи среднощен разговор има нещо съмнително. Първо — в „парното“ (така децата наричат помещението на парния котел) не свети, жълтата ивица под вратата е изчезнала. Второ — в интонациите се долавя нещо тайнствено, те са глухи и преминават в шепот. Трето — пещта е загасена още преди вечеря, притокът на вода и спрял. Какво ще търсят в никое време огнярите в приюта? Защо не са се прибрали по домовете си? Пък и какво общо могат да имат помежду си? Бай Давид е над петдесет години, слаб и висок като върлина, поради което ходи

прегърбен, ухапал една лула — ту димяща, ту празна, но постоянно между зъбите му, — зает да „ухажва“ старото си, отдавна изтъркано и изтърбушено колело, живо и употребяемо по някакво свръхестествено чудо. Изглежда, от време на време той си позволява да ухажва и съседките, защото редовно, на шест-седем месеца веднъж, в сиропиталището дотичва жена му — изхабено и съсипано от немотия същество, което вие, плаче, кълне и го „клевети“ на директорката.

— Как не ти е съвестно! — хока го в такива случаи мадам Босева пред всички, без да щади честолюбието му. — Дядо си, внучета имаш, а се държиш като хлапак... Виж се в огледалото каква си развалина...

Бай Давид мига ситно-ситно, сумти и добродушно тъпче на място, сам объркан и възмутен от постъпката си.

Фоти Златанов е пълна негова противоположност. Той е на двадесет и пет години, хубав, весел, безкрайно закачлив. При Фоти няма скрито-покрито, малки и големи сиропиталци го смятат за свой приятел и го „знаят“ до най-тънки подробности: че е от Созопол, че майка му е гъркиня, а баща му рибар, че иска да вземе средното си образование като частен ученик и че готвачката кака Тотка напразно го измъчва с настояванията си да се ожени за дъщеря ѝ.

Наистина, какво общо може да има между бай Давид и Фоти? „Дявол да го вземе!“ — маха с ръка Виктор, раздвоен от желанието да си легне и от любопитството да узнае какво се разиграва в парното. Но един женски глас, който достигна до слуха му, го сепва и пробужда като с нож: доктор Шекерджийска!

Приближил дървената врата с резето, той притаява дъх. Да, вътре има хора! Те са малко, трима-четирима, но бай Давид не е сред тях. А Фоти?

— Мисля, че се изсилихме... — нарежда лекарката, като очевидно се мъчи да приказва ниско. — Нашето решение е тесногръдо... Вместо да... точно обратното... без полза... За кого?

— Какво предлагате? — засреща я един суров, недооформен бас и Виктор трепва: това е Мислителя!

— Предлагам да я подкрепим! — спокойно отвърща доктор Шекерджийска. — Забавата е полезно дело... Тя може да... най-важното... а другото... крайности...

— Да се подмазваме на двореца? — обажда се Дикран, неразделният другар на Валентин, но лекарката не се стъписва и пред

неговото предизвикателство.

— Сиропиталището трябва да стане държавно! — отсича повелително тя. — Иначе осемдесет деца ще останат на улицата!

— По-тихо!... — Това е вече звънливият баритон на Фоти. — Сложете сурдинките!... И така...

Префирнята в парното минава в неуловими регистри. Виктор вече не разбира нищо, макар и да разгадава отделни, откъслечни думи и фрази:

— ... програмата... от общия бюджет... Няма да обърнеш в своята вяра царица Йоана...

„Над какво си блъскат главите, докато аз мърсувам...“ — въздъхва той и бавно поема назад, към стълбището. Когато влиза в спалнята, от насрещния прозорец се отделя едра, тромава фигура.

— Кой е? — спира изплашено Виктор.

— Аз съм... Не бой се...

Виктор разпознава Дебелия — добродушен и ленив сиропиталец от пети гимназиален клас, известен с лакомията и със сравнително обемистия си корем, първопричина за прякора му.

— Защо не спиш? — понечва да го отмине той, но Дебелия му препречва пътя:

— Тебе чакам...

— Мене?

— Тебе... Къде беше?

— В умивалниците...

— Лъжеш... Връщаш се от Милка, нали?

Виктор се свива, по лицето му избива зърнеста пот.

— Глупости! Ха... глупости! — гъгне и пелтечи той. — Какво ще правя при Милка?

— Сам знаеш...

— Не съм бил...

— Бил си...

— Мераклия си да си премерим силите, така ли?

— Искам само да те предупредя, че и тебе ще смени, както смени мене...

— Не дрънкай врели-некипели...

— Ще видиш... Не си нито първият, нито последният... Засега твоят номер поред е...

— Махай се!...

— По-кротко... За добро го направих... Тя е подла... Кучка с кучка...

Дебелият млясва съжалително и поема към своя креват.

Виктор си ляга и се завива презглава, петимен да заспи час по-скоро и да забрави тинята, в която е затънал с двата крака и която, изглежда, го повлича все по-надълбоко и по-надълбоко.

9

Среднощните похождения не минават безнаказано. Една постоянна, тежка и все по-нарастваща умора започва да изпълва тялото му, налива мускули и стави с олово, прави го тромав и непохватен като никога. По цял ден той усеща отпадналост, не му се върши нищо и страшно му се спи — дълго, дълбоко, непробудно. Понякога се сепва, мъчи се да се съсредоточи, да се вживее в суетнята на сиропиталището, но после пак се отпуска и пак го обзема равнодушие към всичко и към всички.

Съвсем доскоро, може би само допреди месец, Виктор бе сочен като един от прилежните и добросъвестни гимназисти, който не излиза пред черната дъска с неподготвен урок и не може да бъде изненадан без домашно упражнение. Сега вече не е така. Подпрял глава с длани, той седи в час мирно, почитателно — за да не го забележат! — но не слуша и не вижда нито учители, нито ученици, пред очите му бягат сенки, диплят се като рисунки на завеса всевъзможни полуфантастични-полуреални сцени. Нявга става нужда приятелите му да го посбутат:

— Викторе... Викторе... Какво ти е? Къде си?

— Да... Да... — стряска се той и се насилва да придаде заинтересован израз на лицето си.

Следобед сиропиталците се прибират в двете занимални: в приземието — за питомците от отделенията, на първия етаж — за големите. В тия занимални всеки има свое чекмедже за тетрадките и учебниците, свое място — на чиновете. Времето от два до шест и половина вечерта е време за „утрешната програма“, когато трябва да се напишат домашните и да се научат уроците. Скръстила ръце на гърди, Госпожицата се разхожда между чиновете и надзирава за реда и дисциплината. Долу, при малките, тая длъжност се изпълнява от другата възпитателка, госпожа Филипова-Сребърникова, добродушна вдовица на двама „забележителни офицери“ (според нейните думи!), чиито имена е запазила и тачи едва ли не като благороднически титли.

Обикновено Виктор се отпуска разсеяно на чина си, разтваря какъв да е учебник пред себе си и дреме — присвил клепачи, изцъклил зеници като мъртвец, втренчен в една точка. Веднъж дори тая му унесеност предизвика всеобщо оживление.

— Защо ме гледаш тъй? — спира отпреде му Госпожицата, уловила необикновения му поглед. Не чул въпроса ѝ, той не отговаря.

— Защо ме гледаш тъй?

Виктор пак мълчи.

— Ей, момче...

Той трепва и вдига учудено глава:

— На мене ли говорите?

Наоколо избухва смях.

— На тебе говоря! — сопва му се Госпожицата. — Защо ме гледаш тъй?

— Как?

— Като че ли ще ме убиваш...

— Ами... Просто... просто преговарям наум...

Несдържан кикот оглася четирите стени на занималнята.

Но не всичко завършва със смях. Една сутрин неговото психическо състояние дава тласък и на по-трагични събития. Те започват в часа по геометрия. Уловил дневника под мишница, в клас влиза преподавателят Евтимов. Макар и математик по професия, прякорът му е Гимнастика — прозвище съчинено не без собственото му внушение, тъй като се гордее, че съчетава умствения труд с безупречно поддържано тяло и че е необикновено жилав, издръжлив и здрав въпреки своите петдесет години. И наистина, Евтимов е жив и подвижен, движенията му са поривисти, крачките бързи, пъргави, сякаш не ходи, а се мята насам-натам. Той се качва на катедрата с лек скок, изпъчва се наполеоновски и бойко поздравява:

— Здравейте, ученици!

— Здр-р-раве желае-е-ем... — в нестроен хор отвърщат учениците.

Евтимов се мръщи, изражението му издава гняв и възмущение.

— Баби! — пуфти гнусливо с характерните си къси, недовършени фрази той. — Фусти!... Това отговор ли е? Мъже ли сте? Фъфлите като... Обърнете се назад! Към историята! Какво? Подвизи...

Светли имена... Хан Крум, Симеон Велики, Калоян... Воини...
Внимание! Здравейте, ученици!...

— Здра-е-же-лайм! — Тоя път рязко и твърдо изкрещява класът,
никой не жали гласните си струни.

Евтимов млясва сдържано, но доволно:

— Така!... Вие сте бъдещи... за отечеството... В Азия —
японците... В Европа — българите и германците... Седнете!...

Всички сядат облекчено: учителят е попаднал на любимата си
тема — героизма на „единствените храбри народи в света“. Заради
тази тема математиката може да почака, изпитването може и да се
отложи!

Но Евтимов слага дневника върху катедрата и кротко, неумолимо
нарежда:

— Извадете тетрадките! Ще правим класно!

Над чиновете минава страхливо шушукане.

— Какво? — навъсва се Гимнастика. — Кой роптае?

— Не сме предупредени... — обаждат се приглушено от задните
редници. — Да се отложи...

— Стига! — удря с юмрук пред себе си учителят. — Има много
неизпитани и затова... Контролно! Да видим кой знае... Боите ли се?

Учениците притихват.

— Не бива... малодушие! — скача пред черната дъска
Гимнастика. — Вие сте българи!... Даже ако ще паднеш — гордо! До
втората тръба... Като войниците на Райха... През 1918 година —
капут!... Днес под краката им — бойните стягове на Франция, Полша,
Югославия, Гърция... Силни хора... Ясно ли е?

Тишина.

— Ясно ли е? Отговаряйте!

— Да... Да... Оуі...

— Кой каза Оуі?

— Аз! — изправя се Коста Французина.

Евтимов маха пренебрежително:

— Сядай!... И не демонстрирай ерудиция!... Имам познат...
Владее пет езика... А е прост като фасул... На две магарета сено не
може да раздели... Пишете: да се изведе и докаже теоремата на
Карно!...

Ново шушукане и изненада.

— Спокойно! — снижава тона и се мъчи да ободри класа Гимнастика. — Поразмислете... Припомнете си как... По логически път... Математиката не е нищо друго, освен логика... Точна... Последователна... Ха, ха, сравняват я със смъртта... Има ли въпроси? Няма! Някой да иска да се откаже? Ще му пиша двойка направо, без да се мъчи! Уважавам честните!...

Гимназистите притаяват дъх. Евтимов се обръща към „изпечените слабаци“ и второгодниците:

— Шаламанов?

— Не се отказвам!

— Калъчев?

— Не се отказвам!

— Добре... После ще броим пилците... Почнете!...

Виктор се навежда над белия лист с ясното съзнание, че не помни уравнението на Карно и че въобще не е учил нищо през последните няколко седмици. Смътно му се мярка денят, в който Евтимов начерта теоремата на черната дъска и я обясни, идва му наум и мисълта, че по някакъв начин тя се свързана с теоремата на Питагор и дори тръгва от нея. Но как става това, по какви пътища се върви понататък?

„Загазих... Съвсем загазих...“ — въздъхва горестно той. Ненадейно го връхлита хрумването, че би могъл да препише от учебника — нещо, което не бе правил никога, откак бе станал ученик, и което доскоро смяташе достойно за презрение. „Само този път... Само днес... — изкушава го един коварен, вътрешен глас. — В края на краищата другите преписват системно... По алгебра, по руски. Даже по български...“

„Не, не бива! — възпира се не без върховни усилия той. — Гимнастика е прав: по-добре честна двойка, отколкото тройка с нечиста съвест... Ще я поправа по-късно, срокът до Коледа е дълъг...“

„Глупости! Глупости! — хихика и се глуми над него гласът изкусител. — Като че ли кой знае какво ще направиш... «Тройка с нечиста съвест...» Ама че идиотщина! Признай си, че те е бъз...“

И Виктор се решава: ще препише! Като Шаламанов, като Калъчев, като Коста Французина! Като десетки ученици!

Първият етап от сравнително сложната и небезопасна операция на преписването в клас е да се извади учебникът от чантата и да се

постави под чина удобно, близо до коленете. Обикновено това се извършва така: докато дясната ръка пише извънредно бавно и уж прекалено четливо заглавието на задачата и условията, другата трескаво бърка в чантата и търси — къде по навик, къде по интуиция. Тетрадка, пак тетрадка, тънък учебник, очевидно психологията, тетрадка, най-сетне — дебела, солидно подвързана с гланцов картон книга. Измъкване. Уви — назад! Това е христоматията!

И ето, геометрията е под чина. Хитро оглеждане, за да се провери обстановката. Евтимов се разхожда по пътеките между чиновите, по-право — пружинира, люлее се, върти се като живак, сякаш не знае как да изразходва енергията си.

Настъпва вторият етап: да се намери страницата, на която е теоремата на Карно!

Виктор има добре развита зрителна памет и се сеца, че тя е отляво, някъде към средата на учебника. Да почнем тогава!... Петнайсети... Двайсет и седма... Трийсет и девета... Хоп, отишли сме напред. Да се връщаме! Ето я Питагоровата теорема. Гениален грък няма що, но трябва да имаш настроение, за да се порадваш на чудната игра на неговия дух!

Тридесет и четвърта страница. Големи, черни, тържествени букви: „Теорема на Карно“.

Като се надвесва с цели плещи напред, Виктор захваща крадешком да преписва.

Гимнастика е далече, гърбом, загледан в задните чинове. Изведнъж той подскача високо, извърта се като пумпал и бухва право пред неговия чин:

— Стани!

Виктор се изправя с омекнали от безсилие колене.

— Какво криеш отдолу?

— Къде?

— Отдолу... отдолу...

— Нищо...

— Извади учебника по геометрия!

Той измъква покорно книгата.

— Така-а-а... Разтворена е тъкмо на... — надвесва се любопитно над нея Евтимов. — Тъкмо на теоремата на Карно! Преписваш, нали!

Виктор прехапва устни.

— Отговаряй! Преписваш!

— Да...

Лицето на Гимнастика изразява искрено огорчение.

— Жалко... — цъка с език той: — Твърде жалко... Не очаквах... От тебе не очаквах... Не толкова по знания, не!... По благородство... Неукият става учен, безчестният трудно се променя... Ти ме изненадваш... Разочарован съм, разо-ча-рован...

В класната стая е толкова тихо, че муха да бръмне, ще се чуе. Евтимов тръгва пак по пътеката — бавно, тромаво, като мърмори и сумти под нос.

— Впрочем, не съм изненадан, не! — спира той, начумерен и суров, обзет от внезапно просветление. — Това трябваше да стане... Ха, ха трябваше... Твоите прадеди се обаждат... Търговците... Спекулантите... Комбинаторите...

Виктор почервенява, задъхан от унижение и срам.

— Зовът на вековете! — сече въздуха в истинско изстъпление Гимнастика. — Правилно казват: наследственост!... Нима вие можете да съществувате без лъжи?

— Аз протестирам!

Над редиците минава ток, десетки глави се обръщат: на предпоследния чин, навъсен и настръхнал, стои в цял ръст Валентин. Евтимов се стъписва: все пак това е най-интелигентният и най-авторитетният ученик в гимназията, виртуоз в решаването на всевъзможни задачи от алгебрата и геометрията.

— Защо протестираш?

— Вие говорите за честност и справедливост, а е нечестно и несправедливо да се обвинява човек за грехове, които уж принадлежат на предците му... Това са бездарни измишльотини на расистите!

Гимнастика се ококорва втрещен.

— Как? — изкривя като настъпен гъсок той. — Но това е... да, това е наука!... Геополитика плюс евгеника...

— Расизмът няма нищо общо с науката!

— Ха-ха... И таз добра... Пък аз те мислех... Ами капацитетите? Световноизвестни капацитети от всички сфери... Антрополози... Историци...

— Самозванци!...

Евтимов позеленява от възбуждение:

— Превъзходно!... Вълшебно!... Ако расизмът не е наука какво е? Кажи де, какво е?

Валентин помръдва рамене.

— Казвай! — кипва учителят. — Леко е да се отрече... Раз-два... А после? Ха-ха... Защо си глътна езика?

— Толкова ли ви интересува моето мнение?

— Да... много...

— Е, добре, ще кажа! — събира вежди Валентин. — Според мене от обществена гледна точка расизмът е опит да се отклони вниманието на масите от икономическите и социалните неблагоприятности. Психологически той е желание на декласирани властници да превърнат личната си отговорност в колективна безотговорност!...

Гимнастика се отдръпва слисан и дълго мълчи — зяпнал, объркан, поразен.

— Какво... Какво значат тия премъдрости? — окопитва се най-подир той.

Валентин се усмихва студено:

— Това значи, че расизмът е хем демагогия, хем признак на страхливост!...

— И аз протестирам! — Новият вик кара гимназистите да се обърнат в противоположна посока: там се е изправил Долапчиев, всепризнатият водач на легионерите в класа. Той е висок, рус, със сплескан от прекалено участие в боксови състезания нос. Неговият баща, представител на немските шевни машини в България, има търговски магазин на булевард „Мария Луиза“ и е щедър към сина си. Затова Долапчиев е винаги елегантен, държи се независимо и минава за „луда глава“. Като ученик той е умен, по литература и география има отличен, но в математиката е безпомощен, та Евтимов прави кисела физиономия и се накокошинва неприятно:

— Ти пък за какво протестираш?

— Срещу Валентин! Той нарече най-великия държавник на нашето време — Адолф Хитлер — демагог и страхливец! Това е клеветата!

По лицето на Валентин се изписва нескрито презрение:

— Има неща, които Долапчиев не е в състояние да проумее!

— Mes compliment, Валентине... — изсмива се високо Коста Французина. — Може би е от много мангизи...

— Ще видим от какво е в междучасието... — изсъсква заканително Долапчиев. — Но Хитлер и неговите славни последователи на дело показаха, че не са нито демагози, нито страхливци... Те дадоха на всеки германец хляб и работа... Те покориха Европа от Атлантика до Черно море... Нека се хвалят вашите французи с мухлясалите си вердюни и марни... Пък и Русия — ха, краят се вижда!

— Ние не говорим за политика, а за наука! — измества разговора Валентин, като отправя поглед към вцепенилия се от развоя на събитията учител. — Нали така, господин Евтимов? Става въпрос за науката...

— Да, да, за науката... — мъчи се да овладее положението Гимнастика, раздвоен между симпатиите си към личността на Валентин и възгледите на Долапчиев. — А науката — това са преди всичко аргументите!... Хикс на квадрат плюс игрек на квадрат равно на зет на квадрат... И нищо повече! Аргументите, господа, аргументите!

В класната стая настъпва напрегната тишина. След дълга пауза Гимнастика поглежда часовника си и поклаща глава:

— Край... отлагаме внезапната проверка... Друг път — без дискусии!... Те не са за вас... Докато сме в училище — какво? Учение... четене... знания... В живота — по съвест!... Наляво или надясно... Според призива на отечеството!... Довиждане! — И излиза.

Тозчас на катедрата се изправя Долапчиев — начумерен, зъл.

— И все пак, да живее Хитлер! — изкрещява неистово той. — Долу чифутите, комунистите и плутократите!

— Ей, „Круп“-младши — надига се на чина Коста Французина, — знаеш ли какво значи на български „merde“?

— Какво?

— Нещо като тебе, само че по-приятно!

Досетил се за смисъла на обидното сравнение, Долапчиев запретва демонстративно ръкави.

— Не се репчи, ами ела да ти обясня думата на немски!

— Avec plaisir... — измъква се от чина Коста Французина, но Виктор го изпреварва:

— Остави тоя „плезир“ на мене!

— Ха-ха, пъзльо! — киска се Долапчиев. И го посреща с ритник в стомаха. Ударът е силен, безмилостен, но Виктор е толкова потиснат и отчаян, че дори не усеща болка, той отвърща с юмруци. Двамата се вкопчват яростно, търкулват се пред черната дъска.

Пламва всеобщ бой. Няколко легионери се спускат срещу еврейчетата в класа, тутакси в защита на нападнатите се намесват Коста Французина, Валентин, Дикран и още трима-четирима „смъртни“ врагове на Долапчиев. Неутралните се оттеглят предвидливо по первазите на прозорците.

Цели десет минути стаята кънти от охкания, плесници, провиквания, катурнати чинове и картини, ругатни.

Внезапно вратата се отваря и на прага застава класният наставник, учителят по литература Калпаков.

От два часа следобед в канцеларията на директорката се е събрал управителният съвет на настоятелството и заседава. Дошли са двамата подпредседатели, адвокатите Хаим Яшаров и Наум Проданов, секретарката Бланш Рубенова, касиерката Мила Горанова и членовете Стоян Мазгалов, Сава Шивачев и Нисим Кордова. Отсъствува само председателят — осемдесетгодишният Вичо Бенбасат, някогашен книжар и издател, голям филантроп, който идва рядко, възпрепятствуван от възрастта и от засилващата се почти пълна слепота. Заедно с управителния съвет заседава и щатният персонал на приюта, с изключение на Госпожицата, освободена, за да надзирава децата. Този път нейната мисия е излишна: сиропиталците знаят, че в дневния ред е включен и въпросът за боя в гимназията, че се решава бъдещето на Виктор, Коста Французина, Валентин и Дикран. Класният наставник Калпаков, човек честен, но сух и педант, особено що се отнася до училищния правилник, е изпратил подробно изложение до мадам Босева за случилото се след излизането на „преподавателя по математика Евтимов“. Единственото, което е спестил — поради незнание или добронамереност, — това е поводът за сбиването, представено като обикновена крамола между нехранимайковци.

В занималнята е тихо — без подканвания и караници. Всеки е разтворил пред себе си я книга, я тетрадка и се преструва, че готви уроците си. Всъщност всички слухтят да проумеят какво става в отсрещната част на зданието и дали вече — според подмятанията на Коста Французина — „бонзовете“ са свършили. От време на време някой се надига на чина и дълго се визира през прозорците навън, към железната врата. Когато сядат, съседите му го смущават многозначително:

- Там ли са?
- Там са...
- Значи, още умуват...

Тези реплики се отнасят до двете леки коли, с които са пристигнали подпредседателите — форда на Яшаров и мерцедеса на Проданов. По коридорите често-често отекуват токчетата на домакинята, тя тича нагоре-надолу и обслужва заседаващите, а сиропиталците надничат подир нея с напразната надежда, че от подносите които носи, все ще падне парче салам или чепка грозде.

Към четири и половина доктор Шекерджийска се измъква за малко от заседанието и влиза в занималнята на големите. Тя е разтревожена, грозното ѝ, с едри челюсти лице е потъмняло, потно и угрижено.

— Дикране — обръща се лекарката към арменчето, — спомняш ли си хубаво какво стана по време на боя?

— Спомням си... — изправя се изненадано Дикран.

— Да си направил нещо изключително?

— Бих се като всички останали...

— Ами учителите? Да не си ги обидил?

— Въобще не съм говорил с тях...

— Чудно! — недоумява доктор Шекерджийска. — Слушай, да не би тая магария да е почнала заради тебе?

— Всичко почна заради мене! — става на крака Виктор. — Аз съм виновният!...

Лекарката клати глава и търси с поглед Валентин. Като го зърва, тя кимва и се усмихва доверчиво:

— Ти ще ми кажеш истината... Няма да скриеш каквото и да било... Нали?

— Заповядайте! — изправя се на свой ред в знак на уважение Валентин. — Мисля, че досега не съм ви лъгал никога...

— Какво особено е извършил Дикран?

— Според мене нищо! Нанесе и получи двайсетина удара...

— Честна дума?

— Доктор Шекерджийска, моля ви се...

Лекарката се умисля, изражението ѝ издава объркване и умора.

— Чудно! Чудно! — повтаря и потретва тя. — Защо мадам Босева и домакинята така са се настървили срещу него? Защо искат да го накажат най-тежко? Дикране, да не си... да не си изпуснал някоя излишна дума?

Нейните очи срещат очите на арменчето и втрещено, изпитателно ги изучават.

— Не съм! — издържа мълчаливата проверка Дикран. — Излишни думи не говоря!

— Да си забравил някъде ръкопис или...

— Не!

Доктор Шекерджийска изпъшква и излиза — прегърбена, обзета от лоши предчувствия.

Заседанието свършва по вечеря. Двете леки коли на улицата изръмжават облекчено и тръгват, а в трапезарията слиза директорката — с полепнали по влажните слепоочия кичури, важна и непроницаема.

— Стани! — командува дежурният, сиропиталците скачат, но тя маха с досада.

— Продължавайте... Продължавайте...

После захваща да се разхожда припряно, нервно и изведнъж спира пред Валентин:

— От тебе не очаквах това... Ти поне не си като другите, ти си интелектуалец...

Според предписанията Валентин застава мирно и мълчи. Но в ъгъла на устните му се изписва снизходителна усмивка. Тая усмивка не убягва от погледа на мадам Босева.

— Защо се смееш? — ядосва се докачено тя. — Винаги съм гледала на тебе като на равен...

— Нямам намерение да се превръщам в побойник!

— А участвуваш в скандали...

— Предизвикаха ме...

— Не бива да се поддаваш, ти представляваш не само себе си, но и приюта!... Един месец без право на домашна отпусака...

— Слушам...

Директорката вдига вежди към Коста Французина, който тутакси се покланя — елегантно, с изящни движения.

— Avorte ditposition, madame!

— Злоупотребяваш с моята слабост към тебе!

— Повярвайте ми, това е от глупост, а не от неблагодарност.

— Ruse!... Месец и половина без отпусак!

— Слушам!...

Виктор се изпъва, недочакал покана. Мадам Босева се намръщва кисело:

— Дежурен по трапезария за половин месец!

— Слушам...

Директорката прекрачва към Дикран и пита тихо, но студено, с променен глас:

— Ти май имаш някакви роднини във Варна?

— Имам... — прекъсва вечерята си арменчето.

Мадам Босева отрива с длан челото си:

— Утре ще заминеш при тях... Управителният съвет те изключва от сиропиталището...

В трапезарията се възцарява оглушителна тишина.

— Завинаги? — осведомява се с пресъхнало гърло Дикран.

— Завинаги!

— Защо?

— Защото... защото не възнамеряваме да поощряваме противодържавните деяния на когото и да било!

— Какви противодържавни деяния?

— Сам знаеш... Не сме толкова профани, колкото ни смяташ...

— Все пак бих искал...

— Без дебати!... Да си мислил по-рано... Решението на управителния съвет е категорично! Разноските за пътя поемаме ние... Бельо и дрехи ще получиш по два чифта...

Решението на управителния съвет се оказва наистина категорично. На заранта, нарамил дървено, олющено куфарче, Дикран се упътва към централната гара. С него са Валентин и Виктор, мадам Босева им е позволила да го изпратят. Докато се блъскат по трамваите, докато му вадят билет и го настаняват в купето, тримата говорят за дреболии, като да не разбират какво се разиграва. Но когато се изправят: той горе, на прозореца на вагона, а те долу, на перона, мълчанието става непоносимо, в сърцата избухват горестни, неизразими чувства.

Внезапно из навалищата се измъква и притичва към тях доктор Шекерджийска — запъхтяна, развълнувана.

— Добре, че не те изпуснах... — диша пресекуливо, като се държи за сърцето тя. — Тръгваш ли вече? Е, какво да се прави,

директорката и домакинята се наложиха... Макар че не ми е ясно озлоблението им... Не ми е ясно... Прибра ли си всички вещи?

Дикран се усмихва тъжно:

— Прибрах ги...

И ненадейно се разхълцва. Очите на лекарката също навлажняват.

— Хайде, стига! Силните хора и без благодеяния няма да се загубят! Ето на, вземи! — И му подава голям син плик. Дикран се отдръпва от него като от змия.

— Какво е това?

— Вземи, вземи!

— Доктор Шекерджийска...

— Ненужна гордост... Ние с тебе не сме обикновени познати, нас ни свързват... Аз съм лекарка, винаги мога да изкарам колкото за себе си и за семейството... Вътре има и писмо до мои приятели във Варна... Те ще те наредят в някоя фабрика... Вземи, ти казвам! Няма да ме обиждаш на раздяла...

Дикран подхваща плика, бял като платно.

— И прощавай, ако... — понечва да продължи доктор Шекерджийска, но се просълзява и засрамено побягва назад, сред потока от жени и мъже, който гъмжи между коловозите.

Локомотивът изсвирва. Валентин вдига ръка:

— Довиждане, Дикране!

— Сбогом... Сбогом на всички... Не ме забравяйте...

Влакът тръгва — все по-бързо и по-бързо. Наоколо кипи от благопожелания, увещания, уверения, смях и плач. Само двамата сиропиталци мълчат, пъхнали ръце в джобовете, неподвижни като статуи.

Когато излизат на площада, Валентин обърсва очите си, сключил вежди, черен от мъка.

— Искам да походя малко сам... — казва през въздишка той и поема стремително по широкия булевард към центъра на града.

Виктор гледа подире му, обзет от сложни и противоречиви мисли: в него бушуват и възхищение, и преклонение, и съжаление, и едно съзнание за малоценност, което го смазва и изпълва с отровна горчилка.

Сиропиталците, които следват в гимназията, са малко на брой. По-голямата част от питомците на приюта веднага щом завършат прогимназията отиват на препитание било по фабриките, било по занаятчийските работилници и търговските дюкянчета. Ако имат бащи или майки — тъй като не всички са кръгли сираци, — те се прибират при тях, ако нямат, наемат по двама-трима обща квартира и живеят заедно — дълго, сговорно, на казармени начала, — докато някой се задоми или се отцепи поради пропиване.

Бившите питомци са над триста души, предимно работници, водопроводчици, зъботехници, шлосери, монтьори, но и няколко печатари, журналисти и даже един артист — театрална знаменитост, макар и да се подвизава в пътуващи трупи. Най-възрастните са около петдесетгодишни мъже и жени, солидни на вид, побелели и одъртели, с деца и внуци, най-младите са още юноши, неопитни и непривикнали да се справят самостоятелно с превратностите на съдбата. Историята на бившите питомци на сиропиталище „Царица Елеонора“ познава и черни страници: едно убийство, три самоубийства, няколко проститутки и закоравели касоразбивачи.

За да не изпусне съвсем своите възпитаници от ръцете си, управителният съвет е организиран кръжок на бившите питомци, наречен кой знае защо „Мисъл“. Той се посещава от около тридесет-четиридесет души и се събира веднъж в месеца. Негов несменяем ръководител е мадам Босева, а беседите се изнасят от по-изтъкнатите членове на управителния съвет на настоятелството — адвокати, лекари и индустриалци. Те говорят на всевъзможни теми с мъгляви заглавия — „Да бъдем верни на себе си!“, „Пътят на човека е труден“, „Да открием повелите на бога в душата си!“, „По-добре нищета, отколкото безнравственост!“ Най-голям интерес предизвикват сказките на подпредседателите адвокатите Хаим Яшаров и Наум Проданов, сказки, които често се превръщат в публични диспути между двамата, тъй като не е тайна, че първият е яростен англофил, а вторият — непреклонен

почитател на стара и нова Германия. Разгорещат ли се, те забравят аудиторията и повишават тон, но не губят взаимното си уважение, а стават все по-любезни и по-любезни, като се „замерват“ с цитати, афоризми и мъчно произносими имена като Шопенхауер, Кроче, Хилфердинг, Фройд. Някога са били канени да говорят пред бившите питомци и странични лица: учители, писатели и дори софийският равин, който е защитил тезата на Мойсеевото законодателство — „зъб за зъб, око за око“. Но след една реч на професор Асен Златаров за съвременните социални учения, посрещната възторжено и често прекъсвана от ръкопляскания и възгласи: „Браво!“, особено когато се докосвал до впечатленията си от Съветския съюз, достъпът на външните лектори в кръжока „Мисъл“ се прекратява. Сега вече събиранията са вяли и безинтересни, почти скучни. Пък и кой ли ще си блъска главата над проблеми от рода на „Основателни ли са предположенията на второто пришествие“ и „Как да изграждаме характера си“.

Тази неделя се отличава от досегашните. Управителният съвет се е погрижил да обезпечи присъствието на около шестдесет души. Те са се събрали в трапезарията и шумят нетърпеливо. Тука са и някои от големите сиропиталци — Валентин, Виктор, Коста Французина, Дебелия, тука е и доктор Шекерджийска, заобиколена от група разпалени девойки, които добродушно хока и напътствува, същинска квачка сред пилци.

Изведнъж предните редици се размърдват и стават почтително. В трапезарията влизат вкупом четирима души: директорката, секретарката Бланш Рубенова и подпредседателите Хаим Яшаров и Наум Проданов. Те се упътват към изтеглената в дъното маса, предвидливо покрита от домакинята с бяла ленена покривка, сядат и се наместват удобно на донесените от канцеларията кресла. След тях сядат и бившите питомци, полека-лека разговорите и скърцането секват. Когато тишината уляга, запълнила всеки ъгъл, мадам Босева се изправя и оглежда гостите — строго, спокойно, с присъщата си тържествена осанка.

— Господа! — казва тихо тя. — Според програмата днес уважаемият подпредседател на управителния съвет господин Хаим Яшаров трябваше да говори на крайно актуалната тема „Личност и общество“. Обстоятелствата обаче наложиха да отложим беседата за

следващия път, случаят изисква да разменим мисли за нещо по-важно. Няколко встъпителни съображения по въпроса ще сподели с вас господин подпредседателя Наум Проданов. Моля да го изслушате внимателно. Господин Проданов... — покланя се леко директорката.

Наум Проданов скача и с механичен жест опипва възела на вратовръзката си, черните му, детски очи пробягват наляво-надясно, сякаш се чудят каква пакост да направят. Видът му напълно съответствува на тия детски, дяволити очи, той е нисичък спретнат, със смешно коремче и къси, немирни крайници. Но гласът му прозвучава неочаквано солиден и тежък:

— Господа! Нямам намерение да съм многословен и да го усуквам. Въпросът е наистина крайно важен и тревожен. Както вече може би сте чули или се досещате, финансовото състояние на сиропиталището не е розово. Отливът на суми и благодетели е сериозен. Ако не стане някакъв поврат, след година, година и половина ние ще ударим ключа на, хм... този дом! И ще разпуснем децата завинаги! Разбира се, нещастieto може да ни сполети и по-рано, макар че сме взели някои временни мерки, а именно: ще ипотекираме сградите при италианската банка; второ — ще съкратим броя на питомците, като оставим само най-нуждаещите се; трето — ще намалим дневните дажби. И тъй нататък, и тъй нататък, смешни и жалки палиативи! Господа, положението е лошо!

Той млъква за миг, но в трапезарията никой не помръдва, мъже и жени са стаили дъх, вперили погледи напред. Наум Проданов продължава:

— Може ли да стане поврат? Не! По силата на независещи от нас обстоятелства част от стълбовете на настояществото, заможни и благородни филантропи от еврейски произход, се оттеглят. Числото на постоянните и случайни дарители катастрофално спада. Ако нашето изложение до Народното събрание, което е депозирано там отдавна и чрез което поискахме държавна издръжка, не се одобри, тогава... хм, край! Едно високохуманно дело ще се покрие с прах и ще изчезне. На какво разчитаме още? Къде ние надеждата?

„Забавата“... — съобразява Виктор и адвокатът тутакси започва да говори за нея — стегнато, лаконично, като съобщава за евентуалното присъствие на царица Йоана, чието „височайше

ходатайство“ пред който и да било институт в страната е равносилно на стопроцентов успех.

— В състояние ли сте да ни помогнете? — вдига призивно показалец той и стремително го забива във въздуха пред себе си. — Да! Сега вие сте зрели хора, добри граждани на държавата. Защо? Защото детството ви е минало не на улицата, не в престъпна среда, а в сиропиталището. Ние молим една ваша делегация да дойде на забавата, да поздрави нейно величество и да ѝ поднесе... хм... благодарствен адрес!

— За какво? — обажда се един учуден, но добронамерен глас.

Наум Проданов не се обърква и веднага отвръща:

— Задето ни е почела! Задето закриля сираците и безпризорните, както и изоставените старци! Задето ще се застъпи пред Народното събрание! Текста на благодарствения адрес ще прочете господин Хаим Яшаров!

Другият адвокат — висок, строен мъж с физиономия на изпечен Дон Жуан от висшето общество — се надига полека, отмята назад лъскавочерния си перчем и чете величествено, отмерено, с такива интонации, сякаш в трапезарията ни повече, ни по-малко се провежда конкурс за художествена декламация. Въпреки това той завършва сред гробна тишина, никой не го прекъсва, лицата издават мрачен размисъл и съсредоточение.

— Ясно! — разперва ръце Наум Проданов след дълга и тягостна пауза. — Чухте всичко! Редно е да се подпише от вас. Поне петдесетина подписа!... Ще направи, хм... подобаващо впечатление!

Някъде откъм средата на редиците тромаво се изправя възгърбав, с посивели коси мъж, той мачка стеснително каскета си и кой знае защо се озърта, сякаш търси съмишленици.

— Не е ли рано да ѝ се благодари? Нека първо извърши нещо таквоз... ползотворно... Иначе... за какво, тъй да се рече...

— Господин Аврам Пинкас пита, тъй да се рече... — опитва се да му подражава с нескрита ирония Наум Проданов, но един женски глас го засича:

— Прав си е човекът, рано е да се благодари!

— Аз няма да подпиша! — изтърсва кротко, но категорично възгърбавият и сяда.

Наоколо закипява от викове:

— Е, ще му се откъснат ли ръцете от един подпис?

— Кога пък са я произвели в ранг светица-покровителка?

— Дълъг ви е езикът, ама ще има глава да пати...

— Не ме плаши бе, еснаф! Гледай си обуцарницата...

— Който ругае двореца, ругае България! Те са всенародни благодетели!

— Как не... Нали веднъж царят изпрати две убити сърни...

Задъхана, разтреперана, възмутена, мадам Босева чука с връзка ключове по масата:

— Моля, господа, моля! Какъв е тоя панаир! Какви са тия хули срещу най-светите институции в нашата страна? Когато управителният съвет ви приканва да поднесете до нейно величество царица Йоана благодарствен адрес, той има предвид полезния ефект, който може да се получи! Трябва да гоним целта с всички средства! Трябва да спечелим височайшето благоразположение! Желаещите да се подпишат — да заповядат!

Макар и в предварителните разисквания някои да изявяват съгласие да сложат подписите си, сега никой не се отделя от мястото си. Наум Проданов почервява като рак и излиза пред масата.

— Как? — размахва ръце той. — Какво означава... хм... това мълчание? Нима вече не вярвате в добрите ни намерения? Нима вашата признателност към нас, към настоятелството, се е изчерпала? Жалко! Много жалко!...

Аврам Пинкас се изправя наново и пак почва да се озърта, в очите му бляскат лисичи светлинки.

— Ние сме признателни на настоятелството! Вие спасихте нашето детство, тъй да се рече, от глад и пороци... От безпросветна мизерия... Който хвърли камък върху делото ви — не е човек! Ама какво общо има...

— Стига! — пресича го кресливо директорката. — Няма да ти позволя да размиряваш духовете! Като не искаш да се подписваш — не те насилваме!

Аврам Пинкас разперва длани в иронична безпомощност и понечва да прибави нещо, но мадам Босева го прекъсва:

— Мълчи! Уважавай поне белите ми коси! Аз съм те учила на четмо и писмо! Учила съм те да ядеш с вилица и лъжица, не с пръсти! Още веднъж повтарям: желаещите да се подпишат — да заповядат!

От задните редици почва да си пробива път напред едра, кокалеста жена с изхабен, отпуснат вид. Тя стига масата, поема подадената ѝ от секретарката Бланш Рубенова автоматична писалка, и се подписва под благодарствения адрес. После избърсва запотеното си чело и казва гърлесто, страстно:

— Нашият цар не е като всички царе! Нашият цар е народен цар!
И царицата...

— Браво! — ръкопляска съвсем безшумно, почти символично адвокатът Хаим Яшаров. — Браво на Витка! Кой ще бъде следващият!

Но „следващият“ не се явява, напрежението в трапезарията расте, става срамно, непоносимо.

Внезапно доктор Шекерджийска вдига ръка:

— Искам думата!

Като я забелязва, директорката се намръщва:

— Да... Говорете!

Лекарката се изправя и се обръща към бившите питомци, гърбом към официалната маса.

— Очевидно идеята за благодарствен адрес не среща симпатии! — твърдо, по мъжки заговаря тя. — Какво да се прави: глас народен, глас божи! Обаче, за да мине петицията пред Народното събрание, трябва все пак да се спечели „височайшето благоразположение“, както се изрази мадам Босева. Е, добре, не може ли в такъв случай да се връчи на царицата...

— На нейно величество царицата... — поправя я нервно директорката.

Доктор Шекерджийска кима отегчено:

— Точно така: на нейно величество царицата... да ѝ се връчи писмо, в което да се апелира за съдействието ѝ...

— Какво писмо? Надявам се, написано с нужното уважение и верноподаност?

— Естествено...

— Това е приемливо! — подкрепя предложението на лекарката писклив, простинал сопран. И веднага към него се присъединяват почти всички:

— Разумно е, няма що!

— Без излишна лъстивост!

— Умерено, братчета, първом делата, сетне ще съдим за адреса!

Подвижният и хитроумен Наум Проданов издебва момента и взима наново инициативата.

— Господа! — врътва очи той, като излиза за втори път пред масата. — Вие сте прави... Хрумването на доктор Шекерджийска е хм... забележително... Предлагам: първо — ние с господин Яшаров да изготвим писмото, и, второ — на следващото събрание да го подпишете! Съгласни ли сте?

— Съгласни сме... — развикват се отвсякъде. — Хубаво е измислено...

— Искам да добавя още нещо! — пресича виковете лекарката.

Адвокатът се покланя галантно:

— Моля...

— Доколкото знам, управителният съвет е предвидил известна сума за поправка на водопровода, канализацията и електрическата мрежа в сиропиталището преди забавата... Може да не е голяма, ама е за сметка на децата, на тяхната храна...

— Вярно... — потвърждава озадачено мадам Босева.

Доктор Шекерджийска прави широк кръг около себе си:

— Тук присъствуват бивши питомци на приюта, които са специалисти водопроводчици, електротехници... Мисля, че не е зле да отделят един или два неделни дни, за да извършат нужните поправки... Хем ще облекчат малко финансовите ни затруднения, хем ще постегнат дома, в който са прекарвали детството си и който — вярвам — не им е отмилял след толкова години...

Избухват спонтанни ръкопляскания.

— Заемам се с електричеството! — вдига се решително Аврам Пинкас. След него се вдигат още четирима, по-млади:

— Ще прегледам и ще сложа в ред канализацията...

— Бъдете спокойни за водопровода!...

— Радвам се... Радвам се... — смее се полуискрено-полупресторено Наум Проданов. — Това е вече конкретна, хм... помощ. Доктор Шекерджийска, да разпуснем ли хората?

— Не! — усмихва се загадъчно лекарката. — Тъй и тъй сме ги събрали, нека ги експлоатираме докрай! От вчера заранта пред вратата на сиропиталището са стоварени седем тона въглища. Бай Давид и Фоти не могат да ги приберат бързо, а времето се въси, всеки момент може да завали. Пък като гледам колко мъже са седнали тука, мисля си:

„Ако всеки грабне лопата и количка, за час-два и последната бучка ще бъде на сушина!“

Несдържан кикот оглася трапезарията, отвсякъде се подхвърлят шеги:

— Няма отърване, хванаха ни!

— Дайте ми най-голямата лопата!

— Количкари, след мен!

До обед седемте тона въглища наистина са прибрани на сушина в помещението на парния котел. Заедно с бившите питомци работят и трима сиропиталци — Виктор, Валентин и Коста Французина, — към тях всички се отнасят сериозно и приятелски като към равни. О, това е една прекрасна утрин!

12

Същия следобед в живота на Виктор става едно малко чудо: сърцето му се разтваря за чувства, които не е и подозирал дори, макар и да е чувал безброй изтъркани тиради за тяхното величие. Те нахлуват в него внезапно, властно, обезоръжават го и го оставят объркан, обзет от отчаяние и разкаяние, но и от смътната надежда, че занапред го чакат не само лоши дни.

Това се разиграва по време на репетицията за предстоящата забава. Тя се открива точно в три часа в спалнята на момичетата, където е и пианото. В началото всичко започва „нормално“ — с крясъци, суетене и нерви, тъй като напоследък именно тая напрегната атмосфера се смята нормална. Колкото повече приближава уреченият ден, толкова повече директорката и възпитателките губят самообладание. Времето не им достига, противоречивите заповеди летят на разни страни и ту взаимно се изключват, ту разпиляват силите в безполезни начинания. Сега вече нито една неделя не се изпуска без репетиция. Както винаги, първите номера на програмата се изпълняват от общия хор на сиропиталците. Конферансие е Коста Французина, той произнася всяко съобщение просто и непринудено, досущ изпечен актьор, за когото общуването с публиката не е никак трудно. Нещо повече — понякога си позволява духовити отклонения от предварителния текст, така наситени с бляскаво остроумие и находчивост, че кара слушателите в салона да се кискат от смях, а мадам Босева да клати глава и да го хока добродушно:

— Tu es une tête fêlée!

Най-много укори, забележки и повторения се правят при изпълнението на националния химн и химна на царя. Застанал по жилетка пред хора, почервенял като рак, разгърден и запотен, музикалният ръководител на сиропиталището господин Христо Илиев маха ръце и дрезгаво крещи:

— Казах „форте“... Казах „форте“...

Очите му се наливат с кръв и се опулват, като да изскочат от орбитите, брадичката му трепери, гърдите се надигат и свалят като ковашки мехове. Той изглежда страшен. Но нито едно дете не се страхува от него, всички знаят, че този пенсиониран учител по пеене е решил да посее обич и уважение към „най-великото изкуство през вековете“ в крехките души на сираците от „Царица Елеонора“ и че върши това безплатно, за собствено удовлетворение.

— Само така ще се спаси светът! — проповядва страстно през почивките той. — На човечеството е нужна етика, а етика ще му дадат Бах, Бетовен, Моцарт... Не политиците! Може би в края на краищата ще се окажат прави онези, които искат да излекуват обществото чрез личността, чрез нейното духовно прераждане!...

Декламациите вървят по-спорно. Тука най-ярка звезда е Валентин, той декламира поемата „Калиопа“ на Яворов. Неговият топъл и мъжествен глас завладява, покорява и разтърсва.

След това идва ред на пиеската. Тя е направо отвратителна, наситена с толкова дидактични сентенции и сантиментални възклицания, че дори малките артисти се чувствуват неловко и гледат да произнесат натруфените си реплики с подчертано нехайство, като на шега. Виктор изпълнява ролята на един от двамата невръстни крадци, които се опитват да оберат обуцарницата „Честен патриот“, но собственика бай Сава ги улавя, чете им дълга лекция против покварата и ги приема в дюкянчето си за чираци, след като изпява арията „О, труд, свещен и благодатен!“ Най-неприятното е, че и Виктор има своя „ария“ — възхвала на джебчийството! — която кара сиропиталците да се държат за коремите и да го имитират в паузите.

*... Да си откраднеш, грях не е това,
щом никой няма да узнай!*

— грачат разтегнато те и току се кълчат и тананикат.

Дубльор на Виктор е Дебелия, който се вживява в ролята си и в някои моменти по допада на директорката.

— Така... така... — кима доволно тя. — Този се стареа... Я повтори!

Дебелия се покланя и захваща да тършува из въображаемите чекмеджета на обуцарницата, като подскача на един крак и фучи кресливо с набъбнали вени на шията:

*Затуй:
във всеки джоб ще бръкна,
ще пипна аз навред.
След туй ще се измъкна
и всичко е наред!*

— Виктор — обажда се мадам Босева, — в диалога не си зле, ама в песента...

Виктор се мръщи като от зъбобол и често предлага да го заменят, но тя е неумолима:

— Ще играеш!

На туй отгоре на репетициите редовно присъствува и авторът на пиесата — тщеславно старче, което постоянно фъфли, пръска слюнки и от време на време се хваща за птичата си глава, като пъшка трагически:

— Ще ме провалите... Ще ме провалите...

Най-весело е, когато излиза оркестърът, в чийто състав е включен и Виктор като „мандолинист“.

— Раз-два... — тактува господин Илиев. Младите оркестранти свирят откъси от „Вълшебният стрелец“ и „Севилският бръснар“, народни песни и ръченици, валсове.

— Добре, добре... — с видимо задоволство изпраца номерата мадам Босева и на края се обръща към Госпожицата — весела, в повишено настроение: — Няма ли най-сетне да видим и балета?

Възпитателката пламва от оказаното ѝ внимание:

— Може, може... Ние сме готови...

Учителят сяда пред пианото, прекарва пръсти по клавишите. Нестройните в началото тонове се укротяват, нареждат се в чудна плетеница. Едно томление, дълбоко и искрено като зов на птица, докосва слушателите, умилява ги, прави ги нежни и ласкави.

— Шопен? — вдига озадачено вежди директорката.

Господин Илиев се усмихва възторжено.

— Разбира се...

Няколко минути пианото продължава да ликува в изблик на неудържимо желание за щастие и изведнъж като в отговор на призивите му насред празното пространство, което уж бележи сцената, тичешком излиза малка приказна фея, неземно красива, изящна, привлекателна. Тя застава за миг на върха на пръстите си, кляка бавно като в религиозен ритуал, после вихрено се понася в кръг, кърши голите си ръце и пак тича, тича, сякаш се мъчи да се изтръгне от властта на тъмни сили. Но ето, демонът се уморява да я гони, блясват светли лъчи, мъката се оттегля — разгромена, примирена — и феята празнува, тя се превръща в безгрижна, палава пеперудка, която славослови цветята и пролетта, славослови великата магия на живота.

— Лора! — прошепва някой възхитено.

Да, това е Лора, най-послушната и изпълнителна сиропиталка, която чете молитвата винаги, когато другите се карат и отказват да поемат дежурството. Но сега тя не е в черната си престилка, еднаква за всички момичета, сега тя е почти гола, облечена в пухкава пачка от тензух, която стяга тялото ѝ нагоре плътно, съблазнително. На краката си е надянала бели, лъскави палци. „Каква хубавица!“ — мисли слисано Виктор.

И не може да откъсне поглед от нея. А тя танцува — леко, плавно, царствено, ту като фея, ту като розово пламъче, все по-очарователна и по-очарователна, все по-прелестна.

Двубоят между стихииите на злото и на създанието, между бездарието и таланта — двубой банален, но вечен! — е към своя край. Иде апотеозът, иде сияйната заря на „очищението“ — къс отдых след току-що извоюваната победа, предчувствие за бъдни стълкновения.

Мощно, отривисто, с десет пръста и с цялата си енергия учителят по пеене заковава последния акорд, пианото млъква. За секунда Лора замръзва в поза на закачливо предизвикателство и наивност — същински символ на младостта, — после се покланя и стремително изчезва навън.

Мадам Босева се надига и почва да ръкопляска:

— Чудесно... Чудесно!... Давам домашна отпусака на всички! Добре сте се потрудили... Свободни сте до вечерта!...

Настъпва неудържима олелия. Смях и викове огласят трапезарията. Момчета и момичета се втурват към приземния етаж,

където са закачалките с дрехите.

— По-бързо! По-бързо! — приканват се един друг те, защото „до вечерта“ значи всъщност до осем часа, а това не е бог знае колко.

Виктор се сресва надве-натри, лъсва обувките си и ловко намята шинела, готов да тръгне. Но тука го спира един мазен, сладострастен глас:

— Ех, че бутчета имала тая Лора!

Дебелия! Той приказва увлечено, като се киска и хили многозначително, а движенията му са груби, цинични — очевидно подражава балерината.

— Престани! — крясва яростно Виктор.

Дебелия го поглежда учудено:

— Не говоря с тебе!

— Няма значение, престани!

— Ти пък защо се засягаш, нали докопа Милка?

Един светкавичен юмрук сваля Дебелия на пода.

— Какво има? Какво става там? — задава се откъм стълбището директорката. — Кой лежи на цимента?

Дебелия се изправя бавно, трие шурналата от носа си кръв и ниско, гъгниво мърмори:

— Нищо... Подхлъзнах се...

Според неписаните правила за взаимна солидарност между сиропиталците никой от присъстващите не издава виновника.
Бурята се разминава.

13

Вкъщи е тихо. Двете братчета на Виктор са се запилели някъде. Бабата се е свила на ъгъла върху миндера, завила се е цяла като пашкул в стария си вълнен шал и се поклаща ритмично, втренчила безсмислен поглед в една точка на тавана. Ако неосведомен човек види нейният остър, хищен нос — същински клюн на дребна граблива птица, — жълтата и, почти пергаментна кожа, посипана с черни петна от лишеи, ако се взре в окапалите вежди и оредялата коса, под която прозира нездравият цвят на черепа, сигурно не би предположил, че тая развалина някога е била млада жена — хубава, величествена наследница на богат род, че умът и твърдата ѝ воля дълго време са поддържали репутацията ѝ на семеен стожер.

Майка му глади на масата до прозореца — прегърбена, с отпуснати уморени движения. Като го зърва, тя трепва и се наежва. „Пак ли избяга?“ — пита едва ли не всяка фибра на фигурата ѝ и той побързва да я успокои:

— Дадоха ни отпуска — до довечера...

Майката се усмихва сдържано.

— Гладен ли си? Имам малко фасул от обед...

— Не съм гладен!

— Още ли ми се сърдиш?

Виктор мръдва рамене.

— Въобще не съм се сърдил...

— Ама ти е криво... — Тя обърсва с ръкав потта от челото си. — Какво да се прави — не си малък, макар че би могъл още да играеш на...

— Ясно! Разбрах! — прекъсва я Виктор, комуто тия проповеди са дошли до гуша.

Майката го поглежда изпитателно, въздъхва.

— Все пак, сърдиш се...

— Не се сърдя! И не се бой, няма повече да бягам... Само че...

— Само че?...

— Има вероятност да разтурят сиропиталището...

— Ох, боже! Ще почерният сума народ... Месец вече как чувам подобни приказки...

— Казах ти: не се бой! И да го разтурят, няма да се върна при вас!

Майката оставя ютията и се извърща към него — рязко, развълнувано, потъмняла от мъка.

— Защо? — прошепва тихо, със засъхнали устни тя.

Виктор маха с ръка:

— Стига ти, дете изхранваш три гърла...

— Наумил ли си нещо?

— Все ще си изкарам хляба по някакъв начин...

— Никъде няма да ходиш! — миролюбиво, но категорично отсъжда майката. — Ще се върнеш при нас!...

— Ще видим...

— Знам: ти мислиш, че не те обичам вече...

— Да не говорим за това!

— Добре... Но аз имам нужда от тебе... Ще се върнеш при нас, нали?

Виктор мълчи. Тя посяга към ютията, напипва механически дръжката и продължава да глади. Паузата е дълга, тягостна.

— Къде ще ходи? — изграква от мястото си бабата, по брадичката и потича лигава струйка. — Нека ходи! Стига са лапали наготово!... Некадърници!... Всички са се метнали на дядо си!... Изяде ми две зестри... И къща с десет стаи... Гос-по-дар!...

— Престани! — крясва ѝ безцеремонно майката. — И ти не беше цвете за мирисане!...

Виктор се изправя — отегчен и погнусен.

— Отивам си...

— Нали си до вечерта!

— Ще се поразходя малко...

— Почакай! — Тя се втурва към гардероба, тършува трескаво вътре и бързо пъхва в шепата му няколко монети.

— Не ща... не ща... — дърпа се той, но майка му го блъсва ласкаво по гърба.

— Голяма работа... за кино... Хората се изпребиха да хвалят някакъв английски филм... София е подлудяла по него...

Виктор излиза, обзет от смесено чувство на отчуждение и на умиление. Все пак цената на един билет за кино е равна на цената на един хляб!

На ъгъла на „Пиротска“ и „Опълченска“ спира и захваща да разглежда афишите. Не, напоследък няма интересни новости! Сензацията, за която подметна майка му, или не съществува, или е „Четири пера“, прожектиран преди година. Откак избухна войната, вносът на американски ковбойски филми е забранен, а френските криминални истории не са в състояние да те държат в напрежение, след като ги знаеш почти наизуст. Що се отнася до германците, блудкавите им тео-лингени и ханс-мозери допадат само на еснафите!

Виктор поема напосоки, безцелно. И изведнъж открива, че се е озовал на улица „Шар планина“, недалеч от булевард „Княгиня Клементина“. Срещу него се изправя стар, двуетажен дом с кръгло, издадено напред като наблюдателница балконче. Какво съвпадение! В таванската стаичка на този дом живее бащата на Лора — беден вдовец, инвалид от войната, който свързва двата края с амбулантна търговия на безопасни игли, бои за обувки и копчета.

„Сигурно и тя е горе... — мисли Виктор. — Нали всички ни пуснаха...“ — И пред очите му наново се понася феята, пеперудата, розовото пламъче от балета, сърцето му необяснимо зачестява: туп, туп, туп... Странно наистина! Четири години са живели под общ покрив, делили са радости и несгоди, срещали са се по сто пъти на ден, а все пак като че ли едва днес я видя, едва днес го озари яркото слънце на нейната хубост.

Виктор тъпче на място — смутен от размишленията си, разстроен. Пък и как ли да не се разстройва, като е потънал до гуша в мръсотия, отвратен от себе си, обезверен. О, каква благодат е, че на света съществуват момичета като Лора. Какво щастие, че са толкова чисти, естествени, благородни! Къде беше писано, че мъжете — а той вече безспорно е мъж! — не са достойни да целуват и праха под краката на такива създания?

Виктор решава да изчака Лора, за да се върнат заедно. Разбира се, ще и каже, че е минал случайно оттук и че случайно я забелязал сред тълпата минавачи. А после? После, ако му се удаде сгода, ще я похвали за балета, тя заслужава това!

Бавно, мъчително изтичат часовете. В осем без четвърт си тръгва — отчаян, обезкуражен. И едва в приюта узнава, че Лора въобще не е излизала: злоупотребявайки с нейната покорност и добрина, домакинята (проклетият „Генерал Франко“!) я е задължила да ѝ помага в прекрояването на някакви вехти рокли! Така е, като не му върви на човек!

От една седмица Виктор не слиза при Милка. Нещо повече — не чувства нужда от нея! Като след дълъг глад тялото му е заситено и спокойно, обзето от приятна отмала, притихнало. Нощите са къси, не му стигат да се наспи и отпочине. Всяка заран той се събужда с усещането, че току-що е задрямал и че домакинята със своя досаден звънец е избързала. Но стенният часовник в коридора неотменно сочи пет и половина, а като се прибере в спалнята, за да си оправи леглото след общата гимнастика в двора или на терасата над „парното“, мускулите му неочаквано се оказват бодри, оживени, готови да поемат товара на новия ден.

Виктор отива на училище, връща се, изпълнява задълженията си на ученик и сиропиталец и всичко това става леко, чевръсто, увлекателно, така че понякога му идва да извика като в класическите пиеси, които предават по високоговорителите събота или неделя: „О, какво вълшебство е животът! Колко радостно е да се живее!“

Разбира се, Милка е доловила промяната и се е разтревожила. Между нея и Виктор започва странна игра на взаимно дебнене и изплъзване. Тя използва всеки повод, за да се мушне сред децата и приближи до него, погледът ѝ неотстъпчиво, въпросително, недоумяващо търси погледа на Виктор. „Защо? Какво има?“ — пита този поглед, но той тутакси отклонява очи, уж разсеян, презае, като я заклина мислено: „Остави ме!... Остави ме...“ Понякога му идва наум, че постъпва недостойно, че би трябвало открито, лице срещу лице, да ѝ обясни поведението си. После се отказва. Какво да ѝ обясни? Какво наистина се е случило? Пък и куражът му не стига за сърцераздирателни или цинични разправи!

Милка променя тактиката си, тя вече не го преследва сред тълпата питомци. Очевидно сега прислужничката се стреми да го завари някъде сам, за да го принуди да ѝ говори. Тя се мярка по стълбищата, минава от стая в стая, тича нагоре-надолу, стиснала метла и кофа в ръце, необикновено загрижена за чистотата на приюта. Може

някой и да вярва на нейната старателност, да се възхищава на работливостта ѝ, но Виктор прави всичко, за да бъде постоянно в компанията поне на още двама души — хем да предотврати излишни изповеди, хем да отбегне нежелана покана!

Успоредно с тоя поток от преживявания, поток мътен, потискащ и срамен, в главата му бушува още един — чист, ясен, дълбок — и неговото име е Лора. Странно е, че момичето изглежда на пръв поглед същото — с нервните си плахи движения, с правата си лъскава коса, закрила наполовина лицето ѝ, с особения, може би детски навик да се унася, захапала кутрето на лявата си ръка. При това черната ѝ престилка — винаги изгладена и закърпена — е стара, изхабена и отдавна би трябвало да се бракува, якичката ѝ жълтее от пране. Ако не бяха разпоредбите за износване на дрехите до „пределна възможност“ („Няма бе, хаймани, няма! Скоро ще тръгнете голи!“) колко приказни снежанки щяха да се родят из дрипите, колко сърца щяха да затуптят от изумление!

Но Виктор е „прогледнал“, никакви престилки и якички не са в състояние да скрият от него Лора, нейната нежна доброта и изящност, хубостта ѝ. Няколко пъти той я заговаря, подхвърля ѝ приятелски шегички, заменя я в дежурствата. Тя отвърща дружелюбно, духовито, трогателно — благодарна за всяка услуга, кротка и мила, готова да се усмихне, да засияе, да се привърже като кученце към покровителя си. Само бездните — дълбоки и черни, — които разкриват от време на време разширените ѝ зеници, издават безпокойството на духа. И откъслечните фрази — неочаквано точни, проникновени и умни. О, как страшно мъдри са понякога децата, патили и страдали твърде много и твърде рано!

След всеки разговор с Лора Виктор се отдава на безкрайни анализи. Какво мисли тя? Разбира ли „специалния“ му интерес към нея? И въобще открила ли е неговото присъствие върху земното кълбо?

Една сутрин Лора не идва в строя пред трапезарията. Виктор едва изчаква края на молитвата и се шумгува сред момичетата. Да запита направо — неудобно е, клюкарите ще го разнесат из сиропиталището и гимназията; да увърта дълго — няма време, редиците вече излизат за закуска!

— Има ли изостанали? — подхвърля мимоходом той.

Отговорът е обезнадеждаващ:

— Не!

— Как тъй? Липсват бройки...

— Болни са...

— Болни?!

— Какво се пулиш като на умряло!... Грип...

— Олеле... Кой?

— Жана, Лора...

Виктор се обърква. И извършва фатална грешка: хуква към горния етаж, където в стаичката между канцеларията и спалнята на домакинята обикновено се изолират болните питомци. На средната площадка спира сепнато и се отдръпва настрана: пред него се изправя Милка.

— Къде си се помъкнал? — изчервява се тя, като му препречва пътя.

Виктор също се изчервява:

— Забравил съм си колана под кревата...

— Защо не идваш вече?

— Не съм добре...

— Какво ти е?

— Де да знам...

— Ще ти мине... Можеш ли да прескочиш довечера?

— Довечера?

— Или не ти се иска?

За миг в очите ѝ припламват искрици на такава молба и самоунижение, че Виктор се изпълва от угризение и разкаяние.

— Иска ми се... — сломено отвръща той.

Милка поема кофата от пода и гърлено, искрено се размива:

— Ще те чакам... — И поема надолу.

С отмалели крака, изтощен като след тежък физически труд, Виктор тръгва подир нея: сега вече няма никакъв смисъл да посети Лора!

До вечерта денят се превръща в истински кошмар: хора, разговори, срещи се заплитат в кълбо от съвсем безсмислени и съвсем безцелни видения, сенки от един възвишен свят, към който са затворени всички врати. Отчаянието се връща — неудържимо,

всевластно! И заедно с него се връща желанието — настървено от въображението, нажежило и последната клетка на тялото.

Въпреки опасенията му Милка го посреща ласкаво и не обелва зъб за дългото му отсъствие. Както преди, тя е буйна, вулгарна, но се старее мимо природата и навиците си да покаже уважението си към него, признателността си. Това го изкарва от релсите, бързата смяна на противоположни настроения го хвърля в истеричен пристъп на сантименталност, той ѝ отвърща с водопад от комплименти и нежности.

Когато се насищат един на друг, двамата се обръщат по гръб и дълго мълчат — отпуснати, задоволени.

— Харесваш ли ме? — надига се внезапно на лакът Милка. — Какъв чудесен кок съм си направила, а?

— Кок? — изумява се Виктор. — Не съм го забелязал... Но те харесвам, харесвам...

— Кой ви знае вас, даскалите... Не сте дип твърде от честните, ама...

Виктор се извърща заинтригувано към нея.

— Ама аз те харесвам...

— Мене?

— Тебе!

Той прихва весело — изненадан и възгордян:

— И защо ме харесваш?

— Умен си, горещ си...

— Има и други го-ре-щи...

— Кой?

— Ами че... например... Дебелия...

— Васил? — Тя маха бяла ръка в мрака, жестът ѝ издава убийствено презрение. — Остави тая пихтия...

— Не го ли бива?

— Хич...

— Тогава... Коста...

— Французина ли? Сладуняк...

— Е-е?

— Опитвала съм, не ме иска...

— Валентин?

Милка ляга пак по гръб и не отговаря. Но в тишината витаят толкова недоизказани мисли, че Виктор се стряска.

— А Валентин?

— Мислителя ли? — въздъхва кратко прислужничката. — Стой по-далечко от него!

— Ха, той е може би най-умният и най-горещият измежду нас!

— Няма да прокопса, не бой се!

Сега и Виктор се надига, обляга се на лакът.

— Какви ги мелиш?

— Таквиз... — озъбва се инатливо тя. — И Валентин ще закъса като арменчето... От един дол дренки са...

— Валентин е чудесен човек! И Дикран!

Милка занича в лицето му — изпитателно, подигравателно.

— Ти какво? — полузагрижено-полуехидно пита тя. — Да не си се вързал с него! Глу-пак! Проста глава!... Веднага да го зарежеш...

Ще ти подпали чергата и няма да мигне биля... Лисугер!...

Виктор сяда слисано на кревата, озлобението ѝ го изпълва с тежки, лоши предчувствия.

— Чуваш ли се какви плещиш? — избухва възмутено той. — Ние с тебе не можем да се мерим и с кутрето му!

— Ха-ха... Света вода ненапита! Великомъченик!... — избухва на свой ред и Милка. — Той ще ме нарича мене „развален елемент“! „Пумпен“... Майка му е „пумпен“!

— Какво?

— Пумпен ли, мумпен ли — не ги чактисвам!

— Искаш да кажеш „лумпен“?

— Тъй да е... Ама аз не прощавам, и на него ще сложа динена кора като на Дикран... Ще го спипам аз, не съм вчерашна...

Виктор настръхва, по кожата му пролазват мравки.

— Каква динена кора?

Прислужницата цъка високомерно:

— Що ставаш будала! За какво изключиха арменчето, а? Кой го улови? Кака ти Милка, никой друг! Ехе, аз съм от стара коза яре!...

— Как си го уловила?

— Много лесно... Като метях спалнята... Един ден чувам: под дюшека на Дикран нещо шумоли... Бъркам и... какво да видя?

Хартишки... Мънички, синкави, изписани... И все против държавата, все против царя... Веднага ги отнесох на домакинята...

Виктор отмята одеялото и скача на пода. После бързо, почти светкавично, се облича, нахлузва обувките, хвърля шинела върху плещите си.

— Къде? — кляка на колене върху възглавницата прислужничката.

— Отивам си...

— Защо? Какво те е прихванало?

— Тъй...

Милка се опитва да го хване за лакътя, но той я отблъсва силно, с ненавист и чува как глухо изкънтява главата ѝ, ударена о стената.

— Чака-а-ай...

— Пръждосвай се... вещице...

Виктор тръгва към спалнята, без да се крие — тоя път му е безразлично дали ще го срещнат по коридорите! За щастие, никой не го забелязва. Последната мисъл, която озарява съзнанието му, преди да заспи, е, че вече никога и за нищо на света няма да слезе в стаята на прислужничката.

И пак започва странната гоненица. Само че тоя път Виктор не бяга и не се крие. Напротив, опиянен от чувството, че се е изтръгнал безвъзвратно от мътната стихия на страстта, той ходи наперено, стъпва твърдо и държи главата си високо, предизвикателно. Сега вече мнимото усещане за вътрешна свобода, което го коткаше близо седмица и което му измени при първия натиск, се замества от трезвото заричане да не се поддава на никакви чарове, да заживее иначе — може би по-сурово, по-затворено, но затова пък достойно, както живеят гордите хора.

Милка върви наново по петите му, среща го из стълбищата, по коридорите, в трапезарията или занималните. Нейният поглед го търси и приковава с едни и същи въпроси: „Защо се разсърди? Завинаги ли?“ Освен тревога тези въпроси издават цяла гама от най-различни преживявания: недоумение, обърканост, съжаление. И някаква инстинктивна привързаност, родена в миговете на благодарност за съучастничеството в греха.

Виктор не се плаши и не се изплъзва от погледа ѝ. „Завинаги — отвръща с очи той. — Не си прави илюзии!“

Най-чудното е, че Милка очевидно се опасява да го спре и заговори, фигурата ѝ подсказва непривично смущение, движенията и са вяли, несигурни. „Какво чисто същество!“ — би помислил страничният наблюдател, ако я види в това състояние и ако не е осведомен за превъплъщенията на човешката порочност. Пък и тя страда искрено, на лицето ѝ са изписани дълбоки вълнения и пориви.

Една вечер Виктор я издебва покрай склада за дрехи и ѝ препречва пътя — навъсен, наежен, готов да сложи край на връзката си. Първите му думи излизат гъгниво, почти обидно:

— Къде се тътриш?

Милка се отдръпва назад, поглежда го раболепно и механически прикопчава якичката на пъстрата си блузка.

— Никъде... — ниско, смирено отговаря тя. Нейният калугерски вид го вбесява, гласът му става груб:

— Никъде ли? Аз пък мисля, че се влачиш подире ми...

— Викторе...

— Не е ли вярно?

— Много си лют...

— Остави тия приказки! И престани да се мяташ зад гърба ми като опашка!

— Додеях ли ти?

— Да!

Тя трепва, изпъва се и като че ли малко по малко се окопитва:

— Така, значи...

— Така!

— Няма ли да идваш вече?

— Ня-ма!

— А ако ти се примоля?

— Не съм бог да ми се молиш!

— От все сърце?

— Не!

Милка прехапва устни, гледа го втренчено — минута, две. После прихва в насечен, зъл смях, прежната ѝ хрисимост се стопява.

— Сполайти... — задъхана от ярост прошепва тя. — Насити се... Излязъл ти е бесът... Край на удоволствията, а? Поревнало ти се е нещо префърцунено, градско... Като господарите!... Мръсник с мръсник!... Чифутче!...

Виктор изкрещява от гняв, втурва се напред и едва се удържа да не я удари. Прислужничката се стъписва, облещена широко и глупаво.

— Ще ме биеш ли?

— Ако още веднъж ме наречеш така — София ще ти стане тясна!

— И защо толкова ме намрази?

— Сама знаеш...

— Заради арменчето ли?

— Обяснения не давам!

— Или заради оня темерутин Валентин?

— Не е твоя работа!

— Добре! — въздъхва с неприкрита злоба тя. — Разбрах... Ама запомни как си ме хокал!... Хубаво запомни!... Кака ти Милка ще ти го върне тъпкано!... И на тебе, и на Мислителя... Дето си се повлякъл по акъла му... Додето не ви изринат от сиропиталището, няма да мирясам...

— Махай се!

Прислужничката го премерва от горе до долу със замижани очи, цъква презрително и изчезва в мрака на отсрещния вход, зейнал в мъгливата утрин като уста на чудовище.

До обед Виктор се намира под двойственото впечатление на разговора си с Милка: потиснат от заканите ѝ, радостен, че е отхвърлил благополучно нейната интимност. И едва като влиза в занималнята да подготви уроците си за утрешния ден, едва като вижда Валентин срещу себе си, съсредоточен и унесен, в мозъка му се ражда хрумването, че случилото се не се отнася само до него, че той е длъжен да предупреди приятеля си за надвисналата сериозна опасност. Прислужничката, изглежда, е права: като Дикран, и Валентин е замесен в някакво тайнствено, рисковано дело!

Към шест часа Госпожицата оповестява петнадесет минути почивка. Виктор използва сгодния момент, за да отведе Мислителя на стълбището пред тавана и да му предаде заплашителната тирада на Милка — предпазливо и кратко, колкото да не се изложи, но достатъчно определено, за да не се подценят евентуалните последици. Въпреки очакванията му Валентин приема съобщението хладнокръвно, без да се разтревожи или разстрои.

— Трябва да се внимава! — отсъжда след дълга пауза той. — Тая гювендия си е разпасала пояса... Дали знае подробности?

— Струва ми се — не! — успокоява го Виктор.

— „Генерал Франко“ ли ѝ е опората?

— Тъй излиза...

— Добре... Благодаря ти... — Мислителя го поглежда изпитателно, после тихо, почти шепнешком пита: — И защо си се хванал с нея? Как те омагьоса?

Виктор се свива, лицето му пламва от прилива на топла кръв.

— Какво искаш да кажеш?

— Много добре знаеш какво искам да кажа! Или си въобразяваш, че хората са слепи?

— Морал ли ще ми четеш?

— Да ме пази всевишният! Просто отдавна ми се ще да осмисля онова, което ми пречи да те разбера и да те обикна...

— Аз не натрапвам никому приятелството си!

— Аз пък желая да станем приятели! Но, уви — все не мога да ти уловя спатиите!...

— А аз мога!

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че приказки като твоите съм чувал и от други... Моят чичо загина в Испания...

Валентин се отдръпва и го поглежда възхитено:

— В Испания?

— Да!

— Е, очевидно дългите предисловия стават ненужни... Я хайде ела с мене при Фоти, трябва и него да предупредим!

Застанал пред желязната вратичка на парния котел, изпод която бушуват пламъците, огнярят ги посреща насмешливо, с вечната си жизнерадостна, закачлива усмивка, която сякаш заявява: „Аз обичам смеха и удоволствията! Моля да се съобразявате с вкусовете ми!“ Той не променя настроението си и след като изслушва Виктор, само се почесва демонстративно по тила и натъртено произнася, като фиксира Мислителя:

— Време е да отговорим на удара с удар!

В настъпилата пауза отчетливо се чува трескавият пулс на задъхания от напрежение котел.

— Как? — пита Валентин.

Фоти млясва лакомо устни.

— Да схрускаме първом „Генерал Франко“...

— Домакинята?

— За съжаление другият е чак в Мадрид! Искате ли да ми помогнете?

— С удоволствие!

— А ти, Виктор?

— Готов съм!

Все едно че не сме се стговорили, нали? Вторник ли е, или сряда?

— Сряда!

Огнярят за миг приема строг израз, фразите му са къси, насечени:

— В петък вечерта — тука! Към девет и половина! Като си легнат всички! Тогава ще ви обясня хода на операцията! — И внезапно избухва в кръшен, заразителен смях: — Вие сте пребледнели бе! Не бойте се, не е военна операция! Лов на плъхове — само толкоз! Хайде, хвърлете по две-три лопати в пещта да видите как се изкарва залька, па се изпарявайте! Че може да ни зърнат лоши очи!...

Виктор напуска помещението на парния котел с повишено самочувствие: оказва се, че не само Валентин, но и Фоти му има доверие! Край на досегашните терзания, край на угнетителното бреме на самотата!

Щедра на огорчения, този път съдбата е разточителна, великодушна, приела за миг образа на готвачката.

— Викторе — спира го тя в коридора, — моля ти се, отнеси закуската на болните, че трудно изкачвам стълбището...

Той едва не подскача от възторг.

— Веднага... веднага, како Тотке... Къде е подносът?

Докато готвачката шета из кухнята и нарежда върху широка тепсия чинийки сирене, канчета чай и хляб, Виктор успява да задигне две филийки и да ги пъхне в пазвата си. Протяга ръка и към казана със сливите, но кака Тотка се извъръща съевременно и поклаща добродушно глава, свикнала на подобни „акции“ на сиропиталците:

— Виждам... Вижда-а-ам...

За да не изсипе или разлее нещо, той извървява пътя до стаята на болните за около десетина минути. Вътре е тихо, мрачно поради спуснатите завеси, топло. Тръпчиво мирише на лекарства.

— Лора... — оглежда се нетърпеливо Виктор.

Една крехка, бяла ръка се вдига от кревата в дъното.

— Тука съм...

— Нося ти закуска... И за Жана...

С отмалели крака, неловък и разтреперан, той нарежда чинийките и канчетата върху шкафчетата. И измъква плячката си от пазвата:

— Полага ви се и по една филийка допълнително!
Но Лора се намръщва гнусливо:
— Моята си вземи обратно!
— Защо?
— Не съм гладна!
— Ама ти... да не би... Дето ги измъкнах по втория начин?
— Не, не... — бърза да се извини тя. — Не ми се яде. Ти си здрав, сигурно стомахът ти е празен...
— Трябва да се оправяш!
— Не мога да гледам храна...
— Остави ги, остави ги! — обажда се другата болна. — Все някой ще им вземе мярката...

Преди да излезе, Виктор присяда за секунда на леглото на Лора. И потапя поглед в очите ѝ. О, това са най-тъжните, най-кротките и най-дълбоките очи в света, хубави и умни като на преждевременно узряло дете!

— Намери ми някоя книга, че умирам от скука... — прекъсва мълчанието тя.

Той се окопитва и оживява:

— Книга? Каква? С бой или...

— С любов... — завършва мисълта му Лора. — Предпочитам с любов!

Двамата се споглеждат и прихват весело.

Планът за действие е обмислен и готов. Но часът на изпълнението още не е настъпил, макар че зданието на приюта е затихнало, унесено в първа дрямка. Навън бръска рядък дъждец — ту се засили, досущ далечен, досаден барабанчик, ту замре, спотаи се и тогава над двора се влачи гъсто, лепкаво повесмо — нито мъгла, нито облак. Късна есен. Парното отопление работи от сутрин до вечер, около радиаторите въздухът трепти и размазва очертанията на предметите, а на пет-шест крачки от тях в спалните, трапезарията, занималните и особено по коридорите е студено, влажно и неприятно. Няма къде да се постоплиш, не можеш да се отпуснеш, по цял ден стомахът и гърлото ти пулсират, свити в ледена буца. Преди две-три години по това време раздаваха пуловери, сега тая привилегия е запазена изключително за най-малките, тъй като старите пуловери са скъсани, разнищени и проядени, а новите струват пари. Двамата евреи фабриканти, които някога обличаха сиропиталците с топли дрехи за своя сметка, не са вече в България: говори се, че са успели да се прехвърлят заедно с капиталите си в Аржентина същата заран, в която хитлеристките войски прекосиха Дунава.

Без пуловер, с тънка рубашка и протрит шинел — това е истинско мъчение, колкото и да си въобразяваш, че си кален! Даже в „парното“ не е по-добре, и тука духа, щипе и боде, сякаш не си в закрито помещение, а под навес.

Виктор и Валентин са седнали в дъното, върху купчината въглища, опрели са гръб о зиданата стена на „котела“, зъзнат и мълчат. Наоколо е тъмно, противно, носи се воня на мърша — сигурно някъде наблизко са затрупани и се разлагат плъхове. (Другият огняр, бай Давид, ги бие с дузини и после плаши прислужничките!)

Фоти е оставил да гори само мъничката лампа над пещта — за да покаже, че довършва дежурството си и не се е прибрал, пък и да не даде възможност на случайните посетители да зърнат скритите момчета. Той крачи нагоре-надолу, подрежда лопатите и количките,

премита циментовия под, потропва зиморничаво с подкованите си обуца, върши всичко с присъщото си весело, спонтанно и като че ли заразяващо безгрижие.

Понякога спира пред високото прозорче, което лете служи за прибиране на въглищата, надига се на пръсти и втречено се взира през опушеното стъкло.

— Е? — обажда се тихо Мислителя.

Фоти помръдва рамене.

— Свети...

— Там е, значи...

— Там...

— Сигурно си тъкми кошницата...

— Ще видим... А ти — мълчи! Ще чуе някой...

Валентин млъква недоволно. Сгушен до него, Виктор си мисли, че „там“ е складът и че може би чакането ще продължи дълго, ако не излезе напразно. „Нищо! — решава в себе си той. — Наложил се, ще я дебнем до второ пришествие! Няма да се откажем!“

— Фоти — обажда се пак подир десетина минути Мислителя, като разкършва рамене и пъшка от притеснение, — доктор Шекерджийска знае ли за „операцията“?

— Шшшт, тихо!

— Питам те: доктор Шекерджийска знае ли?

— Не знае!

— Защо?

— Няма нужда да знае! — ядосва се за момент огнярят, но тутакси добавя вразумително: — Лекарката е пиперлия... Току-виж, ѝ кипнал келят и изтичала до директорката...

— Какво от това?

— Излишни разправии... Настоятелството няма да уволни „Генерал Франко“ заради черните ѝ очи... Само дете ще я настървим още повече срещу нас...

— Тогава въобще има ли...

— Има смисъл, има! — смее се беззвучно, със заядливи интонации Фоти. — Ще я държим, както се казва в мат! Ха мръдне, ха сме отишли при мадам Босева... Старата е обърквана глава, ама държи за честността... Охо, ето и склада...

Валентин се изправя като подхвърлен от пружина:

— Угасна ли?

— Угасна... Излизайте, юнаци! Вашият час е ударил!

Виктор също се изправя. Огнярят смъква ниско подвижната лампа над пещта, разтваря широко горното прозорче. Двете момчета се покатерват върху купчините сгурия и се измъкват на двора. С един скок Фоти застава зад тях. Тримата прилепват плътно рамо до рамо, притаяват дъх.

Най-сетне вратата откъм стълбището се открехва — бавно, без скърцане. На площадката застава топчеста, загърната в шал фигура. Тя протяга длан да провери дали още вали, оглежда се и тръгва предпазливо със ситни крачки по каменния плочник.

— Нищо не виждам! — въздъхва приглушено огнярят. — Носи ли кошница?

— Носи... — прошепва възбудено Валентин. — Забелязвам я добре...

— Сигурен ли си?

— И аз я забелязвам... — добавя Виктор.

Фоти замахва широко, като да съсече някого:

— Кавалеристи, напред!

Подир това събитията се редят светкавично: Виктор и Валентин се втурват по плочника, настигат топчестата фигура, блъсват я „случайно“ и чуват как пред краката ѝ тупва обемист, солидно натъпкан вързоп. Кошницата!

— Стой! Кой е? Кой сте вие? — крещи полуизплашено-полугневно домакинята, като се върти объркано.

Валентин и Виктор спират, оглеждат се и пристъпват полека към нея:

— Ние сме...

Тя се отдръпва разтреперано:

— Какво искате от мене? Не ви познавам...

— Госпожа Дюлгерова...

Едва сега домакинята съобразява, че двамата са сиропиталци, гласът ѝ съска злобно, ядосано:

— Приближете, приближете!... Не мога да ви съгледам мутрите... Я, Валентине, и ти ли? Къде сте тръгнали? Бягате ли?

— Не!

— Часът минава единайсет, сиропиталището спи, а вие... — Твърдите интонации стремително се повишават. — Защо мълчите? Отивате някъде, нали?

— Аз ги повиках... — излиза от тъмнината с нехайна походка огнярят. — С разрешение на директорката... Да ми помогнат да изхвърля пляката... — Той почва да се вайка загрижено: — Ох, ох, ох... Голяма пакост сте сторили... Разсипали сте продуктите... И на туй отгоре зяпате... Събирайте! Събирайте разпиляното!

Тримата клякат едновременно, услужливо.

— Макарони! Пет кутии! — мърмори като на себе си Фоти, докато почиства и подрежда пакетите в кошницата. — Фиде... една, две, три кутии... Сирене... Вестникът се е скъсал, ама нейсе... Бучката е бая тежичка... О-о-о, още имало... И аз обичам сирене... Майка ми все казваше: „Ако те пъкна в каца със сирене, няма да се удавиш...“ Мармалад... Добре, че не се е счупил бурканът... Кашкавал... А тази торбичка? Охо, брашно... Фино, бяло брашънце... От най-чистото... Готово! Заповядайте, госпожа Дюлгерова!

Домакинята поема кошницата, кашля хрипливо и обвива шията си с шала, като тъпче на място — колебливо, изчаквателно. В този миг тя изглежда жалка.

— Сигурно всичко това е за господин Фетваджиев! — блясва издевателски с белите си зъби в мрака огнярят, но гласът му е привидно спокоен и равнодушен. — Всеки петък ли му носите?

— Всеки петък? — „Генерал Франко“ се отдръпва сепнато. — Не е вярно... Не съм му носила друг път...

— Виждал съм ви като че ли...

— Не, не, какво говориш!

— Припознал съм се...

— Припознал си се... Разбира се... — задъхва се в нервна скороговорка тя. — Само тая вечер... че е болен... На диета е... Строга диета заради бъбреците...

— Охо-о-о, диета... — кима съчувствено Фоти. — Е, вземете мерки! На легло ли е?

— На легло...

— Бързайте тогава! Щом не ви чака на ъгъла срещу хлебарницата...

— На ъгъла срещу хлебарницата?

— Нали обикновено там ви причаква... Но щом е на легло...
Хайде, момчета! Да вървим на спане!

Огнярят премята ръце върху раменете на Виктор и Валентин,
тримата тръгват обратно.

— Фоти-и-и... — догонва ги жалостивият писък на домакинята.

Като по даден знак групата на заговорниците се заковава на
място и се извърща:

— Заповядайте...

Пауза.

— Заповядайте, госпожа Дюлгерова!

— А, нищо... нищо... Сбогом!

Като се спускат по стълбището към приземието, Виктор въздъхва
облекчено:

— Кой е този господин Фетваджиев?

Фоти и Валентин се усмихват дяволито.

— Фетваджиев ли? — почесва се многозначително огнярят. —
Придворен бръснарин... Поне според фирмата над магазина му... А
иначе е мошеник... Всеки ден минаваш покрай него, на ъгъла на
булевард „Патриарх Евтимий“ и...

— Сетих се, знам го!

— Е, той й е любовник! Скубе я на общо основание, най-
безбожно... Нали е хубавец! Пък е и значително по-млад от нея!
Влизайте да загасим парното, че утре бай Давид ще има да ме
попържа!...

Докато тримата изгребват сгурията, затварят прозорчето и
разчистват площадката за въглища, по коридора е тихо. Но когато
захващат да се мият от праха и саждите, навън припряно изтракват
женски токчета.

— Мадам Босева... — настръхва Фоти, дръпва ниско
подвижната лампа и нарежда късо: — Скрийте се!

Виктор и Валентин се шмугват в прежното скривалище. На
вратата се почуква — леко, предпазливо.

— Да! — отсича огнярят, застанал гърбом към момчетата.

— Може ли?

Сиропиталците изтръпват — това е „Генерал Франко“!

— Може! — окопитва се Фоти, сянката му се покланя галантно.

И между двамата се завързва скоклив, многозначителен разговор, изпъстрен с ирония, великодушие и предупредителност — от едната страна, с ласкателство, хитрост и притворна смиреност — от другата.

Домакинята. Дъждът се усили, та реших да се върна... Не е чак толкова спешно...

Фоти. Приятно ми е... Макар че си отивам вече...

Домакинята. Мина ми през ума... Слушай, да не би да си помислиш, че...

Фоти. Какво да си помисля?

Домакинята. Де да знам... Всичко съм купила с мои пари... От заплатата...

Смехът на младия огняр избухва неудържимо, весело, парното помещение кънти в тишината на нощта като огромна, празна бъчва.

— Не така! — умолява го „Генерал Франко“. — Защо се кикотиш? Или не ми вярваш!

— Вярвам ви, как да не ви вярвам! Мигар човек като вас ще посегне върху храната на децата... И то сега, когато и те гладуват...

— Никога... Никога не бих посегнала!... Честен кръст... Но онези хлапетии ме безпокоят...

— Кои хлапета?

— Валентин и еврейчето...

— Защо?

— Да не се раздрънкат... Госпожа директорката е доверчива и...

— Тая грижа оставете на мене...

— Какво искаш да кажеш?

— Те ще мълчат като гроб!

— Благодаря ти Фоти, благодаря ти... Винаги съм казвала, че с тебе човек може да се разбере... И защо ли се дърпаш, защо ли не вземеш щерката на кака Тотка?

— Не обичам гърчавите...

— Готвачката има спестени пари... И двайсет декара ниви... гори... Всичко ще стане твое...

Сянката на огняря пак подрипва върху стената — огромна, фантастична, обзета като че ли от пристъп на треска.

— Стига си се кикотил! — опитва се да фамилиарничи домакинята. — Лошо ли ще ти бъде да излезеш от тоя пек тука? Работиш като вол, а за какво?

— Ще видим, ще видим... Добре, че си спомних: моля ви се, предупредете Милка да не си пъха гагата, където трябва и не трябва, че може да се опари...

— Прислужничката?

— Именно... Много слухти, много се озърта, ама-а-а... Да не се наложи да ѝ намествам кокалите...

— Фоти-и...

— Предупредете я, предупредете я... Нали сте ѝ изповедница...

— Ще я предупредя, веднага ще я предупредя! Ама че клюкарка... Е, хайде, лека нощ!...

— Лека нощ! — И след няколко минути: — Излизайте, соколи!... Споразумението между великите сили е сключено!

Виктор се прибира в спалнята и си ляга, обзет от смесени чувства на гордост от извършеното, но и на смътно, тягостно съжаление към себе си! Как наистина да не съжаляваш, щом разбираш, че си започнал съзнателната част на своя живот със сърце, препълнено не от обич, а от ненавист към хората! Как да не ти е мъчно!

В сиропиталището е необикновено оживено. Макар и да е кално и влажно, макар и от време на време да поръсва студен, ситен дъждец, примесен с едри снежинки, на двора е пълно с деца. Пристегнати в коланите си, вдигнали високо яките, те потропват с обувки и зиморничаво трият ръце — зачервени, попукани. Страничният наблюдател ще забележи, че сред множеството тъмносини, похабени, най-безжалостно кърпени шинели често се провират и други — кафяви, контешки, с кантове от кадифен плат. Това са питомците от четвъртото софийско сиропиталище „Цар Борис III“, което се намира чак на другия край на града, на ъгъла на булевардите „Сливница“ и „Христо Ботев“. Най-голямо, най-богато и най-обезпечено, защото се издържа не от подаяния или благотворителност, а направо от държавния бюджет, то дава подслон и хляб на четиридесет щастливци, предимно „пострадали от войните“. Днес те са дошли на гости на другарите си от „Царица Елеонора“, доведени под строй лично от своята директорка госпожа Боздуганова. Който знае взаимоотношенията между приютите, скритата ненавист между „частните“ и „казионните“, сигурно ще се позачуди на това неочаквано посещение. Особено пък ако е чул какъв проклет характер е госпожа Боздуганова, как бясно мрази евреите, комунистите и „всякакъв род отрепки от тяхната закваска“!

Но сиропиталците не си блъскат главите над подобни въпроси, те са развълнувани от предложението „да си премерят силите на футболното поле“. За рефер е определен Валентин, неговият избор е безспорен, тъй като и „борисовци“, както „елеонорци“ не се съмняват в почтеността му, уверени, че ще бъде безпристрастен и ще „свири правилно“. Придружен от един „асистент“, той обикаля големия двор под спалнята на момчетата, мери бъдещето игрище и отбелязва с купчини камъни вратите на противниците.

Публиката се е разположила по оградата — там, където няма бодлив тел и счукани стъкла, — по первазите на прозорците към

трапезарията, даже по оголените клони на тополите, щръкнали пред главния вход. Тя шуми, обзета от нетърпение, прави предположения за изхода на двубоя, горещи се като на истински мач. Вечната вражда между запаянковците на „Славия“ и „Левски“, понякога примесена с неуверени гласове в защита на „ФК-13“ и „АС-23“, е затихнала, чуват се само бойни възгласи и закани:

— Хайде, нашите!

— Ще ви смелим на кайма!

— Дръжте се, че сте за моргата!

Виктор също се вълнува: Коста Французина, капитанът на отбора на „елеонорци“, неочаквано го е посочил за ляво крило — чест, която отдавна не му се е падала! При това между публиката е и Лора. Тя е отслабнала и пожълтяла, червеникавата ѝ лъскава коса обгражда лицето ѝ като в рамка — нещо, което я прави по-хубава и нежна, но и по-строга на вид. Като я зърва, Виктор неволно тръгва към нея — усмихнат, зарадван. И едва подир няколко крачки спира, сетил се, че трябва да бъде сдържан, тъй като едва ли има някакви основания да очаква взаимност. Лора долавя смущението му и пристъпва напред:

— Здравей!

— Здравей! — просиява той. — Оживя ли?

— Оживях... Днеска ме пуснаха за пръв път... Ти ще играеш ли?

— Ще играя...

— Е, тогава ще стискам палци!

Виктор прихва в неудържим, щастлив смях.

— Щом ще стискаш палци — всичко е наред! Пиши ни победители! — И хуква към градината в задния двор. Тук се е събрал отборът на „елеонорци“. Изстъпен по средата, разгърден, Коста Французина дава последните си разяснения, размятал ръце като диригент.

— В началото — опипване!... Да им видим слабите места!... После ще натиснем... Ще търсите мене, аз съм в центъра... Не искам солови прояви!... Който се репчи, за да спечели ръкопляскания — ще го изпъдя!... Примадони не са ни нужни!... Ясно ли е?

— Ясно...

— Чудесно, *mes enfants*! И още нещо: започнем ли натиска — никой да не си жали силите! По-добре мъртви отколкото опозорени! Пазете се от Мангафата, той има навика да рита по глезените...

Откъм „игрището“ пронизително изпищява свирка: съдията зове отборите да излязат на терена. Коста Французина пребледнява.

— Стройте се по един! — вдига тържествено десница той. — По-бързо!... *Por le triomphe de notre cause* — бегом... марш!...

Единадесет момчета поемат тичешком подир своя капитан. Поема с тях и Виктор. Но този път съдбата му скроява лоша шега: когато минава под голямата тераса, отгоре се чува дрезгавият алт на домакинята. Тя го вика припряно, с категорични интонации.

Виктор се откъсва от редиците с подчертана неохота:

— Какво има?

— Ела за малко!

— Но аз участвувам в...

— И без тебе ще минат! — „Генерал Франко“ се сепва, спомнила си вероятно, че срещу нея се намира един от тримата свидетели на среднощните ѝ похождения, валчестото ѝ, безизразно лице се разлива в добронамерена гримаса: — Моля ти се, помогни ми да се отсраим пред високите гости! Ти си послушно момче, няма да се разсърдиш...

— Заповядайте!

— Ако обичаш, донеси в канцеларията подноса с ябълките... И кажи на кака Тотка да побърза с чая... Госпожа Боздуганова е премръзнала...

Виктор въздъхва, потиснал една цветиста ругатня: той съжالياва не толкова за мача, колкото за Лора. Как ще си обясни отсъствието му! И не пропуска ли по този начин една рядка възможност да се прояви?

Готвачката, изглежда, е получила специални указания, та препълва алуминиевия поднос с алени, старателно измити ябълки, сребърни ножове със старинни гербове по дръжките, миниатюрни чинийки и пепелници.

— Белким ѝ запушим устата на оная усойница! — процежда презрително тя, когато свършва приготвянията.

Виктор се качва и слиза няколко пъти, докато подреди масата в канцеларията. Макар и да се преструва на зает и незаинтересован, той все пак успява да се огледа с едно око. С изключение на доктор Шекерджийска и прислугата тука присъствува целият персонал: мадам Босева, домакинята, Госпожицата, учителят по пеене Христо Илиев, госпожа Филипова-Сребърникова.

Сред тях — важна, сериозна, величествена, полузавалена на креслото — се е разположила госпожа Боздуганова. Нейната фигура представлява странна, неестествена смес от възможно най-ярките мъжки и женски черти едновременно. Тя е едра, мускулеста и груба, движенията ѝ недвусмислено подсказват физическа мощ. Заедно с това ханшът ѝ е така широк, бюстът толкова напрацял, че спокойно би могла да послужи за модел на „вечното майчинство“.

— Свободен ли съм?

Директорката кима потвърдително. Той излиза с надеждата, че играта е още в началото и ще може да се намеси. Но една реплика на госпожа Боздуганова, която долавя в последния миг, го кара да застане покрай вратата — настръхнал и огорчен до дъното на душата си.

— И този ли беше евреин?

Мадам Босева отговаря уморено:

— И този...

Госпожа Боздуганова прихва, думите ѝ падат в мълчанието тежко, предизвикателно, дръзко:

— Ха-ха-ха... Вие живеете обградени само от евреи... Ха-ха-ха... Не мога да схвана какво толкова им намирате на тия кърлежи... Ха-ха-ха...

Тембърът на директорката на сиропиталище „Царица Елеонора“ е все така уморен, равен, пълен с достойнство:

— Аз пък не мога да схвана как един нормален човек, с нормален ум и нерви е в състояние... Впрочем да не забравяме повелите на гостоприемството!...

— Моля, моля, говорете! На тая тема съм неуязвима, имам съзнанието, че хора като мене са пионери на едно ново световъзприемане! И така: какво не можете да схванете?

— Не мога да схвана как сте в състояние да таите — меко казано — лоши помисли към невръстни същества?

— Да, права сте: аз не понасям евреите навсякъде и винаги без оглед на пол и възраст!

— И децата ли?

— И децата!

— Ето това никога няма да си обясня... Да презираш, да негодуваш, да се отвращаваш от някого било защото е подлец, било защото е мошеник... Е, горе-долу, човещина, поддава се на

възприемане! Но да насочиш чувствата си и върху непознати, които нито си чул, нито си видял, да ги насочиш срещу малолетни... извинете, подобни обобщения са над възможностите на моя беден мозък! Да, да сипете си от чая! Госпожа Дюлгерова, подайте ѝ захарницата! И маслото...

В канцеларията дрънкат съдове, лъжички, скърцат столове. Учителят по пеене кашля и секне носа си дълго, старателно — признак, че се кани да заговори. Гостенката обаче не предугажда намеренията му и избързва — самоуверено, рязко:

— Вие сте сантиментална! Вие сте... откровеност за откровеност, нали?... Старомодна... А човечеството се измени... То се развива към една по-висша целесъобразност... Към една по-разумна хармония, където съсловията ще заемат полагаемите им се места... Ред, организация, дисциплина — това са принципите на едно трезво общество, освободено от вътрешни противоречия и дразги! Благодаря, четири бучки са ми достатъчни...

— А сирене? — обажда се угоднически домакинята.

— Стига, стига... Напоследък от сиренето получавам киселини... Господа, времето на старите, на изчерпаните раси и нации си отива... Те напускат сцената... Ако не желаят доброволно — ще ги принудим! Ще ускорим процеса... Въпреки емоционалните комплекси на известни слоеве... Вие изпадате в смешно положение да се сърдите на историята... Уверявам ви, няма по-смешно положение... И побезнадеждно...

— По какво съдите за изчерпването на расите и нациите? — засича я господин Илиев, превъзмогнал най-сетне кашлицата си. — Къде са вашите критерии? Аз например винаги съм смятал, че един от показателите за възхода или упадъка на определена етническа група това е броят на великите личности, който тя излъчва от своята среда! Броят на гениите...

— Познавам този възглед! — прекъсва го наперено госпожа Боздуганова, гласът ѝ се извисява дрезгав, презрителен: — Моите критерии са от по-широк мащаб, те търсят не единичното и случайното — плод на вековни влияния и кръвосмешения, — а общото, главното... Кое е основното в еврейския дух? Липсата на равновесие... Господа, утрешният ден принадлежи на расите и нациите, които се отличават с крепко душевно здраве...

„Усойница... Вярно, че е усойница...“ — мисли Виктор, решил да подслушва докрай — за пръв път без каквито и да било угризения на съвестта! След миг до него стига една дълбока въздишка: изглежда мадам Босева преживява мъчително разговора, нервира се.

— Аз съм френска възпитаничка! — казва глухо тя. — И много добре си спомням, че един френски автор, струва ми се Анатол Франс, беше заявил: „Дух, който не е никак терзан, ме дразни и ми досажда...“. Или нещо приблизително...

— Анатол Франс... французите... ха-ха-ха... — разсипва тенекиените звънчета на своя кикот госпожа Боздуганова, креслото под нея пружинира и скърца. — Но те са също изчерпани... Те залязват... Ама че доказателство... Ха-ха-ха... Та вие сте съвсем... ха-ха-ха... съвсем вън от курса на времето... И така... — овладява се подир малко директорката на „Цар Борис III“: — Нека отложим дискусиите за по-късно! Аз се надявам, че фактите ще ви отворят очите! Как оценявате моето предложение?

Продължителна, тягостна тишина, сякаш в канцеларията няма никого. От двора долитат възторжени викове:

— Напре-е-ед... Още два-а-а...

— Но защо мълчите? — избухва безцеремонно гостенката. — Домъкнала съм ви се на крака специално заради него... Господа, разберете: „Царица Елеонора“ тутакси ще бъде обявена за държавна! Вие автоматически ставате чиновници — със заплата, с право на пенсия! За бога, говорете!... Мадам Босева, чакам думата ви!

— Не мога да подпиша такъв... такъв документ!

— От какви съображения?

— От много... Но предимно по две... Първо: откак нашият приют е основан, та до днес той е разчитал и на подаянията на евреи! И, второ: сърцето не ми позволява да изхвърля на улицата тридесетина сирачета само защото са от еврейски произход!

— Сърцето?

— Уви — да! Вероятно аз съм толкова старомодна, че не мога да се откажа от него!

— На какво разчитате?

— На застъпничеството на двореца!

— Ха-ха-ха... Сериозно ли приказвате?

— Сериозно!

— Каква илюзия! Та още в началото аз ви уведомих, че съм пристигнала... по височайше поръчение... По внушение на отговорни лица от протокола... Други мнения, господа?

Учителят по пеене пак се секне възбудено, чисти нерешително засъхналото си гърло.

— И аз не мога да подпиша! — боботи провлачено той. — Не желая моят подпис да стои под петиция за „българизиране“ на...

— Ясно!... Обясненията?

— От прекалено душевно здраве!

— Сиреч?

— Сиреч, за разлика от мадам Босева аз не смятам сърцето за старомоден артикул. Напротив, то е признак на храброст в този век на леки решения и кухи екзалтации.

— Благодаря Благодаря за тънкия намек... Ваш ред е, госпожа Дюлгерова...

— Не знам, не знам... Трябва да си помисля... — мърмори сконфузено домакинята и става на крака, като бута шумно стола си. — Ще изтичам да взема още ябълки... Великолепни са...

„Хванаха ме...“ — изтръпва Виктор, обръща се и се понася стремглаво назад. На ъгловата площадка спира и се оглежда: не са го забелязали! Но след всичко, което чу, той няма намерение да излезе на двора, загубил и настроение, и сили за игра. Виктор завива по стълбището към тавана, отпуска се на последното стъпало и дълго седи там: смазан, потресен. „Какви хора имало на земята! — размишлява унесено той. — Какви жестоки, долни, гнусни хора!... Как ще живея с тях? Как ще ги понасям?“

Подир около час го стряска звънецът за обед. Виктор се надига и се спуска към трапезарията, съобразил, че глъчката на двора е стихнала и „борисовци“ са си отишли. В коридора ненадейно се сблъсква с учителя по пеене. Той пъшка и навлича с усилие тесните си галоши.

— Господин Илиев... Господин Илиев... — изправя се пред него Виктор, обзет от вълна на признателност, която пари нетърпимо гърдите му. — Аз чух всичко...

Старият мъж вдига учудено вежди:

— Какво си чул?

— Всичко... всичко... И вашия отговор на госпожа Боздуганова...

Учителят по пеене поклаща глава:

— Трудна участ ви сполетя, момчето ми! Много трудна... Но ти не се отчайвай... Убеден съм, че в края на краищата събитията се развиват под натиска на една добра необходимост... Тя ще раздаде възмездие всекиму. Всекиму...

Виктор се навежда, сграбчва поривисто ръката му и я целува:

18

Дежурният по спалня се оглежда и щраква електрическия ключ:
— Лека нощ!

В настъпилата тъмнина на фона на синкаво осветената редица на прозорците бързо се появяват и изчезват няколко чорлави фигури: почват обикновените „хлебни походи“ до кухнята, тайните срещи на тавана или в трапезарията с по-големите момичета, „каретата“ за белот.

Виктор се завива, готов да се отпусне и заспи, но една фигура привлича вниманието му: тя очевидно приближава към него. Когато застава до кревата, той разпознава Дебелия.

— Какво има? — пита Виктор, като се обръща гърбом — знак, че не желае дълги разговори.

Дебелия присяда на железото, до краката му:

— Искам да ти кажа нещо...

— Утре...

— Само един въпрос?

— Хм...

— Ти ли я заряза или тя?

Виктор се надига, задъхан от гняв:

— Дошъл си да ме дразниш, така ли?

— Разбери ме, моля ти се... — отдръпва се назад, в откровена уплаха Дебелия. — Много е важно...

— На идиотски въпроси не отговарям...

— Тя е подмамила Ицко, спи с него...

— Е-е-е?

— Ти... ти вече... освободи ли я?

— Освободих я!

— Завинаги!

— Завинаги! И вовеки веков! Ако ще, да спи с Ицко, ако ще, с тебе — ваша работа, нямам нищо общо!

— Мене не ме харесва... Бил съм мърльо!

— Моите съболезнования... Хайде, че ми лепнат клепачите!

Дебелия въздъхва, очите му светват в мрака — по котешки втренчени, фосфоресциращи.

— Тоя път няма да я оставя така! Ще ѝ го върна тъпкано!

— Какво си намислил? — стряска се Виктор, като смекчава тона.

— Ицко е боксьор, не се задявай с него!

— Има и по-страшно от неговия бокс! Радвам се, че си ѝ отрязал квитанцията! Довиждане!

Дебелия присвива рамене и се измъква от спалнята. „Дали пък не е влюбен в Милка?“ — мисли Виктор изненадано, но умората скоро го надвива и той потъва в сънища — нестройни, заплетени, каквито напоследък често го спохождат. Събужда го тропот на боси стъпала, скърцане на пружини. Когато измъква глава изпод одеялото, всички лампи светват насреща му.

— Сутрин ли е? — озърта се учудено Виктор. — Би ли вече звънецът?

Никой не му обръща внимание. Впрочем половината от сиропиталците не са по леглата си. Коридорите също светят, там се носят разговори, шепот, припряно тракат токчета. Внезапно почва да удря стенният часовник — напевно, провлачено.

— Едно, две, три... — брои Виктор. И спира на дванадесет. Полунощ. Какво ли се е случило? Защо е това движение?

Той скача, навлича панталона и излиза в коридора. На площадката пред умивалниците са се събрали десетина момчета и момичета — все от горните класове.

— Изпусна представлението... — смига му някой.

Отдолу, откъм стълбището, долита разтрепераният алт на мадам Босева — писклив и гневен като никога:

— Безобразие!... Мръсотия!... Простащина!... Как можа да си позволиш подобно нещо?! Та ти си още млада... Животът е тепърва пред тебе... Къде се намираш? В публичен дом или в приют за деца? Остава само да ни обвинят в безпътство... Не, моето момиче, няма да ти позволя да превърнеш „Царица Елеонора“ в гнездо на разврат! От кое село беше? По-високо, не чувам! От Столник? Е, добре, утре ще си получиш заплатата и ще си отидеш! Не те искам нито ден повече! Родителите ти живи ли са?

— Живи... — бучи като ехо гласът на Милка. — Тейко е болен от гуша...

— Да се прибереш при тях! Ти не си за града... Ицко...

— Заповядайте!...

— Тръгвай пред мене! С тебе ще се разправям горе!

Площадката пред умивалниците мигом се опразва: всички хукват да се скрият под завивките. С няколко широки крачки Виктор също се връща на своя креват. Секундите текат — бавно, мъчително, същински часове. На вратата на спалнята се показва първо Ицко: рошав, развлечен, лицето му е мораво и потно.

След него влиза директорката — напушена, зла, наметната с палто върху бархетната си нощница.

— Две седмици!... Под собствения ми нос... — обръща се тя към вцепенилия се в ъгъла грешник. — Ти имаш брат в Шумен, нали? Какво работи?

— Тенекеджия е...

— Утре заранта ще заминеш при него... Ще ти дадем бельо и билет за влака...

— Мадам Босева...

— Без коментарии! Щом спиш с жени — значи, си достатъчно възмъжал да си изкарваш сам хляба! — Тя прави властен жест с ръка сякаш събира всички погледи в една точка. — Стига разправии! Дежурният да завие малките и да загаси!

Директорката се завърта бавно и излиза. Няколко секунди Ицко стърчи все така вдървен край вратата, после тръгва по пътеката.

— Предадоха ме... — изхлипва той и се строполява върху леглото си.

Думите му тупват наред спалнята като бомба — десетки погледи се кръстосват озадачени, потресени.

— Кой те е предал? — настръхва Коста Французина, направил знак на дежурния да не гаси лампата.

— Той знае... черна душа... — стене Ицко, захлупил глава върху възглавницата. — Така да ме нареди... куче... змия...

— Името му? — тихо, но страшно пита Коста Французина.

Пауза.

— Името му?

— Той знае... да не се крие... да си признае...

— Добре... Ей, гангстери, който е предал Ицко, да се обади!... И тъй, и тъй ще го открива...

Мълчание. Виктор поглежда неволно към отсрещния ъгъл: Дебелия се е завил с одеялото, преструва се на заспал. Коста Французина улавя погледа му и го проследява, пръстите му се свиват в юмруци — костеливи, жилести.

— Василе-е-е... — изкрещява бясно той.

Дебелия открива полека лице и мига изплашено, ноздрите му потреперват на плач.

— Ти ли го предаде?

— Кого?

— Ти ли предаде Ицко?

— Ннне...

— Защо го направи?

— Не съм...

— Повтарям: защо... го... на-пра-ви?

— Той ми отне...

— Миличкият! Ти си бил ревнивец... На мадам Босева ли обади, че Ицко е долу?

— Да...

— Каза ли й, че и ти си спал с Милка?

Дебелият се свива ухилено. Коста Французина приближава пъргаво към него, хваща с палец и показалец одеялото му и го отвива:

— Ставай, mon cher ami!

Дебелия дръпва назад одеялото и се крие, като да е гол.

— Защо?

— Да предадеш и себе си!

— Коста...

— Хайде, не се офлянквай! За тебе вече няма място сред сиропиталците! Гад с гад! Ставай!

— Не ща... не мога...

— Трябва! Кой ще я свърши тая работа, освен тебе!

— Няма да отида!

— Като поп ще отидеш... Ще броя до три! Едно, две...

— Какво има? Какво се разиграва тука?

Момчетата извържат глава към вратата: там е застанала директорката — все така възбудена и разстроена.

— Наредих да се загаси! — казва нервно тя. — Дежурният, какво чакаш?

— Мадам Босева, един момент! — промъква се между леглата Коста Французина. — Васил иска да направи още едно... хм... донесение! Много е важно...

Директорката потърсва с поглед Дебелия, лицето ѝ изразява досада и раздразнение. Но като го вижда — блед, разтреперан, разстроен, свит на кълбо, тя трепва, събира вежди и пита втрепенено:

— Какво донесение?

Дебелия навежда поглед и мълчи. Мадам Босева се извъръща към Коста Французина:

— Je ne comprends pas!

— Той ще ви обясни!

— Ти ли го подкокоросваш?

— Извинявайте, но тъкмо това не е в моя жанр...

— Василе — кипва мадам Босева, загубила търпение, — да не са ти отрязали езика?

Дебелия се свива още повече, пъшка и бърше с длан потта от челото си.

— Аз... аз... — пелтечи дрезгаво той. — Аз също... като Ицко... преди него... от глупост...

— Преди него? От глупост? — Мадам Босева тропва с крак: — Не мънкай, приказвай ясно и високо!

И изведнъж се отдръпва ужилено, схванала какво се крие зад разкъсаните и несредени думи:

— Как? И ти ли... също?

— Да...

— С нея?

Директорката се хваща ужасена за главата, загубила способността да говори, вените на шията ѝ се издуват — къси и дебели като налепени пиявици.

— Утре... и ти... завинаги... — промълвя едва-едва тя, когато се окопитва. — Нито ден повече...

— Но моята майка... — опитва се да възрази Дебелия.

Мадам Босева се разкрещява — несдържано, възмутено:

— Не ме интересува!... Всички сте изроди... Не заслужавате съжаление... Ще изкореня злото от корен... Майка ти ли? Да си

мислил за тая Медуза по-рано... Край! Край...

Тя щраква електрическия ключ и дълго стои до вратата — докато спалнята утихне и се укроти. Когато си отива, Дебелия избухва в отчаян плач, като повтаря непрекъснато, механически:

— Майка ми... тя ще ме... майка ми...

Виктор, пък и всеки сиропиталец знае, че директорката е права: майката на Дебелия е някакво необикновено чудовище, същинска Медуза, която вкаменява с титаническото си озлобление хората наоколо си. Висока, кокалеста плоска като дъска, тая четиридесетгодишна вдовица мрази всичко и всички, дори собствения си син, комуто е забранила да я посещава по време на отпуските. На два-три месеца веднъж тя идва да го види, но не му носи нищо — нито пари, нито обичайните сиромашки курабии, — а го хока, кълне и заплашва, сякаш е пристигнала именно за това. Децата я презират, възпитателките открито я избягват, като я наричат с всевъзможни оскърбителни прозвища. Дебелия трепери, щом чуе името ѝ, страхът от нея е влязъл дълбоко в кръвта му, превърнал се е в кошмар. Как ли ще го приеме тя? И въобще дали ще го приеме?

„Горкият! — размишлява Виктор, обзет от смесени чувства на съжаление и презрение. — Ще го пребие от бой... Ама как му е!“

Внезапно го осенява догадката, че на мястото на Ицко можеше да бъде той, тая догадка го изпълва с нечиста, натрапчива радост, от която се срамува. „Каква случайност! — напъва се да се оправдае Виктор, доловил, че радостта се заменя от една закъсняла, недостойна уплаха: — Ами ако бях аз? Ако беше предал мене? Какъв позор! Какво унижение, боже мой!“

Призори го събужда един страшен вик — някъде откъм дъното на коридора:

— А-а-а-а...

Сиропиталците скачат и се поглеждат настръхнали:

— Какво има? Какво се е случило пак?

И хукват в надпревара навън. Но пред умивалниците е застанал Фоти и не пуска никого.

— Наза-а-ад... Наза-а-ад... — разгонва ги мрачно той. — Идете в умивалниците на момичетата.

Боси, невчесани, по нощници, с напрегнати до неузнаваемост лица, дотичват мадам Босева, домакинята, Госпожицата.

След малко питомците на приюта научават потресаващата новина: Дебелия се е обесил на прозорчето над чешмите с помощта на колана си, десетина минути преди да бие звънецът.

След две последователни отлагания най-сетне датата на традиционната забава е окончателно определена: тя ще се състои в края на януари, в деня на възшествието на престола на негово величество цар Борис III. Срокът вече е кратък и приготовленията стават трескави. Трябва да се постегнат пейките и чиновете, да се приберат камъните и клечокът из градината, да се почистят наново всички помещения: трапезарията, занималните, спалните. Решено е главният вход и коридорите около него да бъдат подходящо украсени. За тая цел от домовете на заможните членове на настоятелството се докарват лакирани качета с кактуси, големи персийски килими, чуждестранни ковчорчета с извезани по тях шилъонски затвори и кръвожадни отеловци, котленски черги-пътеки и безброй портрети — на „августейшото“ семейство, на видни политически деятели и просветители, на български и чужди писатели. Над стъпалата пред входа е закачен червен надпис с изографисани в черковнославянски стил букви:

„Добре дошли, скъпи гости и покровители!“

Работата кипи под пълна пара. Освен двете прислужнички и перачката баба Мария в нея са впрегнати и сиропиталците от горните класове, особено момичетата. Тая неделя са извикани на „задължителен труд“ и двадесетина майки на полукръгли сираци. Всяка от тях е получила своя задача — било да измие няколко прозореца, било да измете някой склад.

Майката на Виктор също е тука. Въръжена с кофа топла вода и парцал, тя забърсва циментовата площадка пред канцеларията и терасата над парното. Лицето ѝ е смръщено и строго, от време на време отхвърля назад посребрената си коса. От студа ръцете ѝ са толкова подпухнали и морави, че приличат на малки, непохватни животинчета. Виктор стои неотстъпно до нея, готов да ѝ помогне, щом вдигне поглед към него: той изпразва кофите в умивалниците, слиза в кухнята за топла вода, изтичва да преплакне парцала на чешмата.

— Това се казва син! — хвали го така Тотка, колчем го зърне да бяга с кофата в ръка. — Де да бяха като тебе и другите...

Но майка му като че ли въобще не забелязва старанията му, тя все мълчи и мълчи. Най-подир Виктор не издържа и я пита с възможно най-мекия тон:

— Какво ти е?

Майката не отговаря, сякаш не е чула.

— Какво ти е? — повтаря почтително той. — Да не се е случило нещо!

Тя го стрелва с пламнали от вътрешен огън очи:

— Яд ме е...

— Защо?

— Защо ли? Ееех... — И занарежда в скоропоговорка: — Защото животът ми премина в слугинство... в черно слугинство... Една неделя не мога да си почина като хората... да си отспя... Все ме гонят насам-натам, превърнах се в същинско добиче... Като ми било писано да вдовичасам, поне да нямам деца... Пък то — от понеделник до събота блъскай за къщните...

— За мене не си блъскала от четири години! — прекъсва я настръхнало Виктор. — Повикали са те веднъж от немай-къде, а ти... мъченица!

Тя изпуска парцала, премерва го от главата до петите и съвсем неочаквано забелязва:

— Станал си мъж... Да можеше да те види баща ти!... — Въздъхва дълбоко и добавя примирително, за да заглади впечатлението от избухването си: — Не се сърди, снощи кърпих до късно и съм капнала... Болна съм... Откога се каня да ходя на лекар, ама все не мога... Хайде, донеси още една кофа топла вода и иди да играеш — сама ще се справя!

Обиден и разстроен, Виктор поема кофата и се упътва към кухнята, мислите в главата му бълбукат — разбъркани, противоречиви. „Обича ли ме след толкова дълга раздяла, или не? — чуди се той. — Не е ли изстинала към мене? Не ме ли е отскубнала от сърцето си!“

Преди да тръгне обратно, така Тотка пъха комат хляб в пазвата на рубашката му:

— На, занеси ѝ го, сигурно не е закусвала...

В първия момент майка му отказа да го приеме:

— Не ща!... Кажи им, че ако сме бедни, не сме просяци!...

— Кому да кажа? Праща ти го лично готвачката...

— Тотка? Е, тогава, благодарско... От вчера на обед...

Тя грабва подадения комат и стръвно забива редките си, жълтеещи зъби в крехката му средина:

— Гладна съм... Много съм гладна...

Виктор я наблюдава как унесено дъвче и преглъща, как примижава от наслада и се изпълва от една смътна, неопределена, но яростна злост към света.

— Рекох ти: иди да играеш! — сепва се майка му и спира да яде. — Нямам повече нужда от помощ!

Той кима и се отдалечава, за да ѝ позволи да се нахрани спокойно.

Следобед мадам Босева разрешава домашна отпускат на сиропиталците от горните класове. За пръв път от постъпването си в приюта Виктор отказва да я ползува и не излиза: у дома не му се отива, а след новогодишните виелици и снегове улиците са кални, студени и пусти.

В занималнята е сравнително топло, уютно. Той сяда на чина си, скръства ръце и дълго се вира навън. И в него наново се възправя усещането за самота — пълна, всеобхватна, физически осезаема.

Неусетно пред него израства боязливата фигура на Лора — с изящните очертания на нослето и леко разцепената брадичка, с едва наболите, остри като лимони гърдички под престилката, с червеникавата си, лъскава и права коса. Облива го вълна на умиление, на благодарност. „Ама че съм диване! — окуражава се в пристъп на мъжественост той. — Защо не ѝ напиша пиша писмо? Защо не споделя вълненията си? Може би пък...“

Виктор бръква в чекмеджето си, откъсва няколко празни листа от една тетрадка. И се изправя пред първата сериозна трудност: как да започне, с какви думи да я назове?

„Скъпа Лора“ — не върви, прекалено е интимно! „Драга Лора“ — звучи банално, като в картичка между съпрузи! „Лора“ — би било твърде практично, дори просташки!

След половинчасови колебания нахвърля обръщението — „Мое момиче“. И вдъхновението му се отприщва: страничка след страничка той и разказва всичко — и за майка си, съсипана и озлобена от страдания, и за някогашното достолепие на семейството си, и за безпътицата, в която е изпаднал и от която може да го изведе единствено тя, единствено нейната взаимност. „Нямам повече воля и желание да крия! — завършва писмото Виктор. — Душата ми е изпълнена от тебе, от твой образ. Моля те да не ми отнемеш надеждата, ако тя съществува, макар и като нищожна искрица. Чакам отговор.“

Подписва се, сгъва на четири купчината хартии и се надига: разбира се, най-разумно е да го пхне под нейната възглавница! Привечер, като се прибере от отпуската и понечи да навлече старите дрехи, Лора ще го открие и прочете. Подир това — „каквото сабя покаже“!

В коридора е тихо. Виктор го прекосява с няколко скока и се шмугва в спалнята на момичетата. Оглежда се: вътре няма никого! „Чудесно!“ — възкликва в себе си той и пристъпва към действие. Когато се завръща в занималнята, челото му е оросено от пот, но въздишката — облекчена, спокойна. „Сега — търпение!... Само търпение!“

И съдбата му се усмихва: преди да влезе в трапезарията за вечеря, в краката му се блъсва и замотава едно момиче от първолачетата.

— Ей, фъстък! — отстранява го внимателно Виктор. — Отваряй си зъркелите, че ще те смачкам...

— В десет и половина на стълбището пред тавана! — прошепва първолачето.

Той се опулва изненадано:

— Какво-о-о?

— В десет и половина на стълбището пред тавана!

И изчезва в редиците на най-малките. Сърцето на Виктор се разтуптява лудо, изплашено. Значи, съгласила се е! Разбрала е ухажванията му! Ами сега? Наглед боязлива и хрисима, Лора все пак излиза жена — смела, инициативна, готова на рискове и жертви!

„Ще отида...“ отсъжда уж окуражено той, но от вълнение не може да се окопоти чак до десет и половина. Едва когато лампите угасват и тук-там се понася шипящият напев на хъркащите, Виктор се изхлузва изпод одеялото и се облича. После се промъква на пръсти до кревата на Коста Французина и го сръгва внимателно:

— Имаш ли одеколон?

— Карамба! Какво те е прихванало?

— Имаш или нямаш?

— Mon Dieu, имам...

— Дай ми го!

— В тая доба?

— Дай го!

— В шкафчето е... Вземи, колкото искаш, ама остави и за мене!... Хайде, bonne chance!

Потопен в благовония — една неочаквана и за самия него глупава прищявка! — Виктор напуска спалнята и все така на пръсти се упътва към мястото на срещата.

Забелязва Лора веднага, силуетът ѝ е изрязан на фона на високите прозорци като декор — черен, може би мъничко по-едър от обикновено, целият нетърпение и копнеж.

— Здравей! — поздравява сподавено той със засъхнало от напрежение гърло.

Тя трепва, приближава безшумно до него:

— Здравей!

И като обвива здраво ръка около шията му, бързо го притегля и го целува — жадно, силно, почти властно. „Виж ти, каква била!“ — удивява се Виктор, опиянен от сладостното усещане на нейните пръхкави, сухи, твърди устни. Но изведнъж го парва една коварна, неоформена мисъл: „Откога пък е толкова напълняла?“

Той се изтръгва от прегръдката ѝ, вира се втречено в мрака към нея и с мъка потиска един вик:

— Моника...

— Шшшт... — туря длан пред устата му момичето. — Не кряскай, ще ни чуят...

— Какво търсиш тука?

— Че нали ми изпрати писмо?

— Писмо? На тебе?

— На мене... То беше под моята възглавница...

— Изглежда, че съм... Станала е грешка... — захваща да мънка Виктор. Една оглушителна плесница прекъсва обясненията му. Той се улавя за изтръпналата буза, отпуска се на перваза на прозореца и дълго гледа как пред очите му припламват рояк разбягващи се звезди. Стъпките на Моника заглъхват нейде към спалнята на момичетата.

Генералната репетиция завършва при гробно мълчание. Всички очи са отправени към трите кресла в салона, където са се разположили мадам Босева и двамата подпредседатели на настоятелството. Най-сетне директорката се изправя, плясва тържествено с длани:

— Артистите и музикантите да слязат долу и да насядат по столовете!... Ще направим разбор на представлението...

Когато сиропиталците се наместват кой как смогва и утихват, мадам Босева продължава — все така величествена и важна:

— До забавата повече репетиции няма да имаме... Каквото сме сторили досега — това е! Предстоят ни частични допълнения и поправки!... Може би ще сменим някои отделни изпълнители!... Трябва да отбележа един печален факт: ролите не са заучени добре!... Защо мънкате? Каква е тая несигурност в подаването на репликите? Ако в срок от два дни ролите не се заустят идеално — ще наказвам! Ясно ли е?

— Ясно... ясно... — обаждат се отвсякъде.

Директорката се усмихва сдържано и се извъръща към Наум Проданов, като подхвърля ниско:

— Както виждате, и тука аз съм вярна на Ларошфуко — похвала за доброта заслужава само човек, комуто не липсва твърдост на характера да бъде понякога и зъл...

Подпредседателят мръдва живо на креслото си едновременно с коремчето и крайниците си, плешивото кръгче на темето му блясва за миг под светлината на полилея:

— Ах, тази ваша... хм... Франция! — И размахва юмруци: — Не ги щадете, натискайте! Хайти и калпазани не са ни нужни! Моля, нататък...

— Втората слабост, към която ви насочвам вниманието — подхваща пак мадам Босева, като спира поглед върху Виктор, — е липсата на вътрешен интерес към ролята! Уж присъствувате на

сцената, уж играете, а огън няма, движенията са вяли, механически... Сякаш сте автомати...

— Вярно... Правилно... — подскача на стола си авторът на пиеската, но очилата му падат и той се навежда да ги търси, като протестира пискливо: — Ще ме провалят... Най-позорно ще ме провалят... Особено Първият крадец...

Виктор трепва докачено.

— Според съчинението и играта! — презрително процежда той.

Бузите на директорката се покриват с нездрави петна:

— Безсрамник! Ти ще оценяваш достойнствата на творбата. Кой ти е дубльор?

— Аз съм без дубльор!

— Защо?

— Защото моят дубльор се обеси!

Салонът замира. Мадам Босева затваря очи, изтръпнала и смутена, после въздъхва и полека-лека се окопитва.

— Нещо присъствува ли? — пита с твърди, делови интонации тя.

От задните редици се надига сухо, мургаво момче със сплъстена на гнезда коса.

— Аз...

— Да научиш ролята на Виктор!

— Слушам...

Директорката разтваря длани към завалените от двете и страни подпредседатели:

— Предоставям ви думата, господа!

Дълъг, красив, елегантен, Хаим Яшаров се впуска в една от своите спонтанни „импровизации“, пълни с поза и високопарност, но и с белези на неподправено вдъхновение. Очевидно, за него е достатъчно да има каквато и да било аудитория, каквито и да било слушатели, за да разпери паунската опашка на своето красноречие. Нека децата се изпълнят от съзнание за изключителното значение на предстоящата забава! Нека вложат ум, воля и чувства, за да спечелят висшето благоволение на двореца! Не е тайна, че след приключения неотдавна финансов баланс на приюта средствата се оказаха твърде малко, почти оскъдни. Може би за още осем или десет месеца. Сиреч наесен се налага да се разделят. Едва ли съществува питомец на приюта, комуто да не е понятно какво означава подобна раздяла! Глад! Мизерия! Скитосване без покрив и грижи! Ergo — забавата трябва да трогне, да покърти, да покори! Препоръките на господин Яшаров се отнасят предимно до встъпителната част на тържеството: „Деца, повече патос, повече ентузиазъм! Особено когато се изпълнява химнът на негово величество царя! Нека и камъните в столицата разберат, че ние сме негови до гроб, че го обичаме и че сме готови да се пренесем в жертва за трона му. В тия мътни времена основната повеля е: верноподаност, верноподаност и пак верноподаност! Да си пожелаем пълен успех в общото съдбоносно изпитание!“

Валчест, топчест, пъргав, целият нетърпение и енергия, Наум Проданов излиза пред креслото и се разстъпва подготвително.

— Аз не съм доволен! — изкрива намръщено той. — Хич не съм доволен!... Твърде сте... хм... равнодушни, безразлични!... Като да не се касае до вашия залък, до вашето бъдеще! И още нещо, по-съществено, за което загатна... хм... господин Яшаров! „В тия мътни времена основната повеля е: верноподаност, верноподаност и пак верноподаност!“ Великолепно! Но къде е изявена тя в програмата? Къде?

— Аз съм съставителка на програмата! — почервенява до шията мадам Босева. — Пропускът е мой!

— Налага се да го изправим! — смекчава тона адвокатът. — Както знаете, на Изток се води война. На живот и смърт! Германското

оръжие жъне победа след победа. А триумфът на Райха е триумф и на България.

— Не е ли късно? — сключва длани и изпуква с кокалчетата на пръстите си директорката.

Наум Проданов присвива снизходително рамене:

— Сред нас е господин Бандеров, авторът на пиеската! Неговото перо ще ни помогне и сега... Господин Бандеров, моля...

Авторът на пиеската намества очилата си, дълго рови из джобовете и най-сетне измъква няколко мънички, изпомачкани листчета, облепени от тютюневи нишки, жълти и мръсни.

— „Синеоките нибелунги“ — произнася сурово, сякаш се заканва някому той. И започва да декламира: — напевно, провлачено, като отсича римите с къси паузи. Макар и написано в мъгляви, старомодни символи, Виктор веднага долавя смисъла на стихотворението. Пък и как няма да го доловиш, щом така наречените синеоки нибелунги тръгват на бой с „червения, люспест змей“, който души народите и пие кръвта им.

Последните куплети връщат слушателите на Балканите, където една освободена България е проснала снага от Дунав до Бялото море и от Черно море до Охрид. Тя е горда, силна, щастлива, възненавидяла предателите и разколниците. Тях неминуемо ги чака сурова разплата, семето им ще се разпилее от ветровете и ще се загуби в мрака на вечната забрава.

— Bravo! — ръкопляска с пресилен възторг адвокатът. — Bravo!... Ами че това е цял... хм... минифест... Нови скрижали за младежта... — И се накланя към мадам Босева: — След официалните химни, преди програмата...

— Няма ли да политизираме прекалено забавата? — размърдва се на креслото си Хаим Яшаров. — Страхувам се да не би тия дитирамби да не се харесат...

— Кому да не харесат? — прекъсва го рязко Наум Проданов. — На публиката?

— Не, на двореца...

— Ставаш смешен...

— Все пак нейно величество царицата е жена... — опитва се да възрази и директорката.

Адвокатът се накокошинва, тропва с крак:

— Господа, вие забравяте, че в жилите на царското семейство тече германска кръв!...

— Щом смятате за необходимо... — скланя глава мадам Босева. Другият подпредседател също кима примирено, изразът на лицето му говори недвусмислено: „Не съм съгласен, но моят час още не е настъпил... Аз съм от тия, които не бързат да се смеят...“

Наум Проданов оглежда салона с присвити клепащи:

— Кой декламираше „Калиопа“?

— Аз! — надига се Валентин.

— Ти ще декламираш и стихотворението на господин Бандеров!

— Не желая!

— Какво-о-о?

— Не желая да декламирам стихотворението на господин Бандеров!

Адвокатът се сконфузва, поглежда объркано към директорката. Секунда подир това той се съвзема, видът му придобива нещо кораво, неумолимо:

— Защо... хм... не желаеш?

— Не ми допада — обяснява сдържано Валентин. — След Яворов такава...

— Какво?

— ... сухоежбина...

— Валентине-е-е... — изкрещява вбесено мадам Босева и скача на крака: — Как смееш!...

— Виж ти... — разбутва столовете и трепери авторът на пиеската. — Сухоежбина, значи... Мерзавец...

— Господин Бандеров... — свива юмруци Валентин, зениците му светват заканащо: — За подобни епитети...

— Мръсник!... Влечуго... И ти ли си евреин?

— Българин съм!

— Но си по-отвратителен и от...

— Господин Бандеров, моля! — отстранява го привидно спокоен Наум Проданов. — Оставете разясненията на мене!... Млади момко, какво не ви допада в стихотворението?

— Всичко!

— А именно?

— А именно езикът, образите, метриката, римите...

— С други думи — естетически съображения, така ли?

— Да!

— Съдържанието не ви ли смущава?

— Позволете да не ви отговоря!

— Благодаря!... Картината е... хм... пределно ясна! Вашите услуги повече не са ни нужни, все ще намерим подходящ декламатор... Що се отнася до естетическите ви съображения — с тях ще занимаем настояществото подир забавата!... Деца, свободни сте! Докато сиропиталците си пробиват път към изхода — облекчени и радостни, — адвокатът попива потта от лицето си с огромна, везана по краищата кърпа и пристъпва към директорката:

— Какво става с бившите питомци?

— Сигурно са се събрали вече...

— Дали са подписали писмото за царицата?

— Не знам... Там е оня размирен дух Аврам Пинкас...

— Да вървим, господа!

Двамата подпредседатели, мадам Босева, писателят Бандеров и групата възпитателки тръгват към занималнята на големите, където обикновено се събира кръжокът „Мисъл“. Виктор се шмугва преди тях и се скрива зад гърба на един широкоплещ зъботехник.

Щом се озовава сред живия пръстен от бивши питомци, Наум Проданов тутакси променя изражението си, от настръхнало и неприветливо то става ласкаво, благосклонно, почти добродушно. Само в очите му святка все още едно лукаво пламъче на високомерие и жестокост.

— Е, подписахте ли? — играе с интимните интонации на своя бас той. — Или пак умувате?

— Подписахме... подписахме... — отвърщат заобиколилите го мъже и жени.

Адвокатът се усмихва тържествуващо:

— Всички ли подписахте?

— Всички...

— Браво! Ами... хм... нихилистите? Какво е вашето отношение, господин Пинкас?

— Моето отношение? — отвърща на иронията с ирония възгърбавият евреин. — Тъй да се рече, то е положително...

— Чудесно! Делегация за връчване на писмото избрахте ли?

— Не!

— Защо?

— Защото няма желаещи.

Адвокатът помръква:

— Никой ли не желае?

— Никой...

— Аз желая... — излиза напред Витка, същата оная едра, кокалеста жена, която беше подписала благодарствения адрес.

Наум Проданов кима отегчено:

— Добре! В края на краищата делегацията може да бъде... хм... едночленна...

И се извързва към мадам Босева:

— Погрижете се да се представи в подходящо облекло! Доколкото ми е известно, царицата държи на външността!...

21

Забавата!

Децата стават половин час по-рано от обикновено. Вместо сутрешната гимнастика всеки се изправя пред леглото си и се мъчи да подреди чаршафи и завивки по най-образцов начин. Предположението, че нейно величество царица Йоана ще пожелае да обиколи и разгледа помещенията на приюта, хвърля всички в тревога. Не бива да бъде пощадена нито една прашинка, нито едно петънце или гънка! Четиричленна контролна комисия шари между креватите и току нарежда:

— Ей ти там, шестият от втората редица — издърпай добре одеялото!... Геле, не зяпай, ами подравни ръбовете!... Пипи, възглавницата е хлътнала, вдигни я нагоре!...

Глава на тая комисия е Коста Французина, той е непривично сериозен и строг, гласът му кънти заплашително:

— По-чевръсто, не се офлянквайте!... „Канапи“ не признавам!... Добросъвестно...

Под „канапи“ Коста Французина разбира кръшкачите и мързеливците, към които неведнъж се е присъединявал и самият той. Щом днеска „канапите“ са в немилост, значи, моментът е изключителен! Големите сиропиталци помагат на по-малките, тъй като да подредиш идеално едно легло — това е цяло изкуство!

След спалнята иде ред на умивалниците, те също трябва да светнат от чистота. Черна, неблагодарна работа! Но с нея се заемат такива непреклонни сиропиталци като Валентин. Виктор се включва доброволно в неговата група, макар да му се повдига от погнуса.

Разчорлена, възбудена, домакинята тича от едно място на друго и ту моли, ту хока, като всява нервност и припряност.

Валентин не издържа и най-подир прекъсва обвинителните й тиради с едно категорично:

— Престанете!

Домакинята се стъписва ококорено:

— Защо?

— Защото не сте права! Погледнете: манкира ли някой?

— Ннн... не!

— Тогава...?

— За пръв път „Генерал Франко“ не се афектира и се предава:

— Прав си, прощавай!... Глътнала съм си езика от страх!... — И хуква да провери какво е положението при момичетата.

След закуска сиропиталците се отправят под строй към складовете за дрехи. За всеки от тях трябва да се намерят чифт здрави обувки с подметки от гьон, бяла риза и черни панталони или пола. В началото това не изглежда кой знае колко мъчно. Домакинята измъква от рафтовете цели купчини обувки, ризи, панталони, поли и нарежда късо:

— Хайде, търсете! Бързо!

Десетки ръце посягат към купчините. Тук-таме се сдърпват, боричкат, псуват, докато се намесват Коста Французина и Валентин: първият — с шамари, вторият — с апелите си за съзнание и дисциплина. Скоро мъжкият склад утихва, чуват се само сподавени пъшкания, въздишки на притеснение и оплаквания:

— Няма кундури за мене и туйто!

— Таман случих гащи, а те — разпрани!

— Не ми стои лошо, ама под мишницата е скъсана!

По валчестото, жълтеникаво лице на „Генерал Франко“ се стича пот, тя се бърше с ръкав и сипкаво крещи:

— Не се туткай!... Не се пипкай!... Часът е вече девет...

И изведнъж се оказва, че трима-четирима не могат да бъдат натъкмени, както се полага по униформа — липсват достатъчно обувки и ризи. Сред тия нещастници е и Виктор. Като го забелязва да стърчи бос, домакинята позеленява, втурва се напред и го сграбчва за яката, готова да излее гнева си върху него:

— Ти какво чакаш? Да не искаш да те обуя аз?

— Няма да успеете! — хваща яко китката на ръката ѝ той. — Всички са ми тесни!

— Пробвай пак!...

— Останали са бебешки номера...

Тя се отпуска безсилно върху една бала старо бельо, като се тюхка безпомощно. Внезапно вратата се отваря, вътре влизат директорката, доктор Шекерджийска и Госпожицата.

— Готови ли сте? — пита мадам Босева, разблъсква питомците и ги разглежда един по един. — Скоро ще захванат да пристигат гостите...

„Генерал Франко“ се надига едва-едва, смутена и покорна:

— Не сме готови...

— За кога се бавите?

— Не достигат дрехи за един, двама, трима, четирима... Запасите се свършиха...

Директорката свива иронично устни:

— Великолепно! Можеше да ми съобщиш приятната новина пред царицата...

— И с момичетата е също... — плахо добавя Госпожицата.

Мадам Босева се хваща ужасено за главата:

— И с момичетата? Колко?

— Три...

— Седем бройки... Боже мой! — Тя се извъръща неволно към доктор Шекерджийска: — Отвратително положение!... Не мога да ги пусна така на сцената, ще ме изложат!...

Лекарката кима в знак на съгласие.

— Но какво да правим с тях? Къде да ги скрием?

— Да ги скрием? — Доктор Шекерджийска сбира вежди намръщено. — Необходимо ли е въобще да...

— Необходимо е! — прекъсва я троснато директорката. — В този вид те не са за показ...

— Да ги изолираме в една от занималните!

— Ами ако нейно величество поиска да провери при какви условия учат?

— Какво ще речете, ако ги отведе при другарчетата им в „Битоля“ или „Родина“?

— Невъзможно! Управителките и на двете сиропиталища са такива злобарки, че ще ни изрисуват веднага пред двореца... Сетих се! — подскача оживено мадам Босева. — Ще ги заключим на тавана!

— На тавана!

— Естествено... Там никой няма да стъпи... Пък ние ще въртнем отвънка и един катинар — за по-сигурно...

— Но сега е зима...

— Ще навлекат шинелите, ще им дадем одеяла... Все ще устискат една сутрин... Накъсо: поемам цялата отговорност за последствията!

Лекарката свива рамене, изражението ѝ става непроницаемо:

— Решението ви окончателно ли е?

— Окончателно!

— Позволете ми тогава да отида и аз на тавана!

— Няма нужда! Те са големи, могат и без надзор!

— Настоявам...

Директорката стисва челюсти, очите ѝ светват полунасмешливо, полуобидено:

— Добре! Идете! Щом ви доставя удоволствие... Сега не ми е до спорове... Впрочем логиката не е най-силната страна на фанатиците... Хайде, нека вземат одеялата и шинелите... Останалите да се строят за преглед пред трапезарията!...

Директорката се насочва към изхода, но Валентин ѝ препречва пътя:

— Мадам Босева, един момент.

Тя вдига уморено поглед към него:

— Казвай...

— Позволете и на мене да отида на тавана!

В склада се възцарява тишина. Няколко секунди двамата се гледат втренчено, съсредоточено, сякаш изпитват устойчивостта на волята си.

— Тебе пък какво ти е скимнало?! — потиска с видимо усилие раздражението си директорката.

Валентин отвръща кратко, но твърдо:

— Противна ми е ролята на шут!

— Ролята на шут? Пред кого?

— Пред когото и да било... Дори пред короновани особи...

— Позволявам! — след пауза на колебание отсича мадам Босева.
— Иди! Макар че няма нищо по-тъжно от екзалтиран интелектуалец... Доктор Шекерджийска, изведете „арестантите“ си! И наблюдавайте да не викат и да не скачат, че може да се чуе долу, в салона!

Осем сиропиталци, предвождани от лекарката, навличат шинелите си, грабват одеялата и в „индийска нишка“ се източват по стълбището към тавана. Когато влизат в тъмното, домакинята хлопва вратата зад тях и щраква катинара, като хихика злъчно — доволна, че се е измъкнала благополучно от затрудненията.

Вътре е студено, мирише на гнилоч, мухъл и леш.

„Изгнаниците“ сядат на кръг и се сгушват един до друг върху няколко от напречните подпорни греди, с които е осеяно цялото помещение. Всеки се стреми да докосне другаря си по съдба било с

рамо, било с лакът или коляно — това пропъжда лошите мисли и тъпото усещане за самота!

Виктор е потиснат и огорчен. Да го затворят и скрият като вещ, като никому непотребна вещ, това надминава и най-мрачните му прокоби! Ето, значи, колко струва, ето как разполагат и се гаврят с честта и живота му само защото са благоволили да го ощастливят с покрив и комат клисав хляб! „И аз си въобразявам, че съм нещо! — надсмива се над себе си той. — Втълпявам си, че моето съществуване има някакво значение! Ех, че съм глупава твар! Всъщност моето съществуване има толкова смисъл, колкото смисъл има съществуването на която и да било инфузория... А може и да ме няма — в ничий ум, в ничие сърце...“

Доктор Шекерджийска долавя настроението му, обхванало, изглежда, и останалите. Тя се засмива и разчорля добродушно перчема му:

— Да не са ти потънали гемиите?

Виктор не отговаря, шеговитият тон му звучи неуместно. Лекарката се поправя, гласът ѝ трепва и се снижава — сериозен, внушителен:

— Ясно... Но понякога и от нещастията има полза...

— Каква е ползата от нещастията? — подхвърля язвително Валентин.

— Ако му издържиш и го надмогнеш — полза има! Първо — закаляваш характера си! И, второ — върху собствената си кожа неопровержимо се убеждаваш в правотата на някои банални истини... Ето, тая таванска история например...

— Унизителна история! — цръква през зъби Виктор.

Старата жена отпуска корава длан на рамото му:

— Вярно, унижителна... Но кой може по-добре да оцени собственото си достойнство от човека, който поне веднъж е бил втора категория, тъпкан и мачкан като низша раса? Кой по-добре от него е в състояние да проумее, че няма по-долно и отвратително деяние от това да превърнеш когото и да било в подгонен звяр? Независимо от съображенията!...

Лекарката плясва длани в престорено отегчение:

— Я се покачете на прозорчетата и проверете дали са дошли гостите! Ама без тупурдия...

Виктор и Валентин отмятат одеялата, плюват си на ръцете и се покатерват на капандурите. Това не представлява особена трудност — колко пъти са наблюдавали оттука футболните мачове на игрище „Славия“!

От тук като от наблюдателница се вижда далече: от трамвайната спирка при Руския паметник, та чак до тесния железен мост над гара „Сердика“. Ето, на ъгъла на улица „Братя Бъкстон“, близо до хлебарницата, се е скупчила пъстра група. Вероятно това са майките на сиропиталците — те нямат достъп до забавата, но примират от любопитство да узнаят резултатите, пък и да зърнат царицата!

Пред главния вход, чиито железни врати са широко разтворени, е спрял керван от леки коли и файтони.

— Пристигнала е! — обажда се неочаквано развълнуван Валентин.

Виктор го поглежда учудено:

— По какво позна?

— Забелязвам един чудесен „Мерцедес“... Вторият отляво надясно, точно под електрическия стълб...

— И аз го забелязвам...

— Обзалагам се, че е на двореца...

Внезапно отдолу, откъм първия етаж, долитат началните слова на националния химн — програмата на хора започва!

След няколко часа, когато домакинята отключва тавана, доктор Шекерджийска и осемте сиропиталци научават, че нейно величество царица Йоана въобще не е благоволила да почете с присъствието си забавата и че е изпратила само визитната си картичка и една невзрачна придворна дама, която дори не останала докрай.

Сапуненият мехур на голямата надежда се е пукнал безвъзвратно.

Както удавникът е готов да се хване за сламка, за да се спаси, така и настоятелството на сиропиталището е готово да прибегне до всевъзможни акции, само и само да набави средства и да отложи окончателния фалит. Още шест, още осем, още девет месеца — това, изглежда, е девизът на групата доброволци, които са посветили живота си на приюта! Всекидневно те пишат писма до по-заможните семейства, в които апелират за щедрост, изпращат молби за помощи до акционерни дружества и частни предприятия, правят посещения на изтъкнати личности — фабриканти, лекари, адвокати, търговци и учени, — като ги приканват да вляят усилията си в „общото дело“. Едно на пръв поглед смешно хрумване на подпредседателя Яшаров дава неочаквано добри резултати: в около четиридесет дома на богати хора, където събота или неделя се събират компании за покер, се поставят мънички металически касички с гравирани надписи: „Не забравяйте сираците!“, „Дайте лептата си за безпризорните!“, „Всяко дете има право на покрив и хляб!“

Обикновено победителите пускат в касичката част от спечелената сума, а понякога — в изблик на пианско милосърдие — оставят всичко. При това „мизите“, които се залагат в играта, едва ли могат да се нарекат скромни, след последния „тур“ те възлизат на няколко хилядарки, сиреч колкото струва издръжката на питомците за ден-два.

Касичките не се отминават без внимание и в празници или интимни тържества: годижи, сватби, раждане, помени. Напоследък, колкото повече се надига антисемитската вълна, толкова повече расте желанието да се извърши нещо добро било „за успокоение на съвестта“ било „за да се умиловичи всемогъщият, чиито помисли и намерения се движат по неведоми пътища“.

Сега между дарителите се нареждат и занаятчии, еснафи, бедняци. Има дори куриози. Веднъж един каруцар донася цял чувал бяло брашно — „подарък за сиротинките“.

— От кого? — запитва го изненадана мадам Босева.

Каруцарят вдига рамене:

— От мене!

— От вас? — Директорката едва смогва да прикрие учудването си. И не без основание: каруцарят сам е достоен за съжаление — брадясал, окърпен, бос...

— Вземете, вземете... — долавя колебанието й той. — Брашното е мое! Не ми гледайте хала...

— Какво работите?

— Пренасям въглища и дърва на сточната гара... Не бойте се, не съм го задигнал... — И смигва съучастнически на Коста Французина.

Това озадачава Виктор. Когато каруцарят си отива, той дръпва настрани приятеля си:

— Познаваш ли го?

— Познавам го! — кима Коста Французина. — От нашите е...

— От нашите? Какво значи това?

— Който много рови, рано остарява...

— Мигар ми нямаш доверие?

— Умееш ли да пазиш тайна? Parole d'honneur? И той е от банда „Мароко“... Да държиш езика зад зъбите си, че ти ги избивам...

Всеки вторник или сряда сиропиталците тръгват да „инкасират“ касичките, снабдени с квитанции и пълномощни документи. Мадам Босева се е погрижила да не стават злоупотреби, като съставя групите така, че участниците да се следят взаимно, пък и дарителите предпочитат да броят и отчитат парите сами.

Тези посещения по домовете на богатите хора са най-интересните и вълнуващи моменти в делниците на Виктор. Наистина понякога те са тежки и нанасят дълбоко честолюбие му — когато го карат да чака пред входа или в антрето, изтръпнал от студ, същински просяк, докато вътре се извършват финансовите „процедури“.

По-често обаче го канят заедно с другарите му да влязат в хола или в гостната, черпят ги с бонбони, сладкиши и всевъзможни ликьори. Макар и да е постоянно гладен, както и останалите питомци на приюта, той никога не издава глада си и не се блазни от лакомствата. Мами го и го обайва друго — атмосферата на охолство, обезпеченост и превъзходство, която се излъчва от обстановката

наоколо. Изящни мебели, скъпи килими, кристални полилеи, разкошни библиотеки — ето белезите на този свят, където човек неволно предполага или се самозалъгва, че няма мъка и грижи, че се обитава само от щастливци! Можеш ли да се възпреш и да не им завидиш тайно?

От двадесетте къщи, в които е бил, Виктор предпочита две. Първата е на един книгоиздател и е истинска художествена галерия — стените ѝ греят в ярки, слънчеви пейзажи от България, Италия, Гърция, Франция. Изглежда, създателите им са били добри майстори защото — макар и непретенциозни на вид — картините са просто неизчерпаеми откъм хубост и настроение, колкото и продължително да се взираш в тях.

В приемния салон на втората къща, собственост на износител на розово масло в Близкия изток, е направено живописно басейнче с фонтан в единия ъгъл. Някъде в него са монтирани разноцветни електрически крушки. Запалиш ли ги — салонът засиява като фантастична пещера, да се дивиш и прехласваш с часове!

Привечер след „инкасаците“ сиропиталците споделят впечатленията си от видяното и преживяното. Виктор също разказва — за вълшебните пейзажи, за басейнчето. Но въздействието от думите му не е голямо — изглежда, чудесата се срещат навсякъде! Веднъж Коста Французина даже цъква насмешливо:

— Какъв наивник! Бил ли си при глезената Гизела?

— Коя пък е тази?

— Не си ли чувал за Гизела Алшех? Жалко! А за френската писателка Жорж Санд чувал ли си?

— Смътно...

— Е, глезената Гизела е нещо като съвременна Жорж Санд...

— Защо я наричаш глезената?

— Защото надхвърля четиридесетте, а се лигави като пансионерка...

— Стихове ли пише?

— Романи... Но и те са лигави: все „ах“ и „ох“, все самоубийства по любовни причини... Добре, че мъжът ѝ е туз, та плаща за отпечатването им... Идущия вторник ще те взема с мене и ще я видиш!

Коста Французина удържа обещанието си и го отвежда в дома на самозваната писателка. Двуетажен, закътан в дъното на широка градина, външно обикновен, този дом е подреден като същински дворец. Накъдето и да се обърнеш, от стълбището и закачалката зад входната врата до работния кабинет на „съвременната Жорж Санд“ — всичко е мрамор, снежнобели завеси и драперии, огледала, декоративни растения. „Червиви са от пари!“ — мисли Виктор, очарован и потиснат едновременно.

Когато слугинята ги вкарва при „господарката“, той веднага одобрява епитета, с който я е удостоил Коста Французина. Възпълната, с посребрени черни коси жена, облечена в пъстра до петите дреха — нещо средно между японско кимоно и пенъоар, — подскача и се върти около тях като девица от гимназията, издула устни напред, сякаш чака всеки момент да я целунат.

— Прочетохте ли „Зов на сърцето“? — обръща се веднага след поздравите към момчетата тя.

Виктор се сконфузва, но Коста Французина тутакси се покланя гальовно:

— Прочетох я...

— Вашето мнение? Изгарям от нетърпение...

— Magnifique!

— Ласкаете ме?

— В изкуството няма място за ласкателство!

— Благодаря ви... Кое ви харесва най-много?

— Частта, в която Елизабет изпива отровата!

— О, вие имате вкус... А вашият приятел?

— Той не е същият от миналия път...

Писателката плясва игриво с длани:

— Ще дам и нему една книга... Хайде, елате да отключим касичката и да видим какво се е събрало!

Тримата дълго броят парите, записват, смятат. Подир оформянето на квитанцията домакинята гощава сиропиталците с кейк и „снежни топки“. Виктор получава и романа „Зов на сърцето“ с надпис — „За да обикне литературата“.

На улицата Коста Французина прихва в облекчителен смях.

— Как е? — осведомява се той. И сам си отвръща: — Ум да ти зайде... — После — вече пред ресторант „Златният фазан“ — спира и

тропва повелително с крак. — Заповядай, каня те на вечеря!...

Виктор се опулва глупаво:

— А пари?

— Аз плащам...

— Не се шегувай!

Коста Французина измъква ръка от джоба си, в шепата му блясват няколко монети от по двадесет лева. Виктор го поглежда удивено:

— Откъде ги имаш?

— От мадам Жорж Санд!

— Парите са описани!

— Тия не са описани! Прибрах ги в интермедията между сортирането на двулевките и петолевките... „За да обикне литературата...“

— Да не загазим?

— Не бой се, не ми е първица! Аз винаги си вземам бакшиш при инкасирането... Е, влизаме ли? Ще хапнем царски: ордъовър, печена кокошка, шоколадов крем... — Ще поръчаме и по чашка вино...

Двамата се прибират в приюта с претъпкани стомаси, приятно замаяни. Нещо повече: Виктор решава, че системата на бакшишите не е съвсем неразумна! В края на краищата това са незначителни суми — за кино или за сладкарница!

И наистина, при първото си излизане като ръководител на група той успява да „свие“ — според израза на Коста Французина — десетина лева, при второто — още толкова! Така освен възможността да си дояжда с пасти, когато отива следобед на училище, Виктор разполага с достатъчно средства, за да посети най-новите филми.

На третото излизане обаче става неочаквана засечка. Без да го забележи Валентин, спътникът му по група, той пъхва една двайсетачка в шинела си. В това време стопанинът на къщата, прескочил до кухнята за чай, се връща и пита заинтригувано:

— Колко са?

— Осемстотин четиридесет и два... — отговаря услужливо Виктор.

Валентин се извърща към него и го поглежда безстрастно:

— Искаш да кажеш: осемстотин шестдесет и два?

Виктор почервенява гъсто, избива го пот.

— Да! — преглъща мъчително той. — Искам да кажа: осемстотин шестдесет и два...

Работата по-нататък тръгва без произшествия. На прощаване стопанинът стисва десницата на Валентин и произнася многозначително:

— Вие сте честно момче! Хвала на таквиз...

Този път за Виктор разстоянието до сиропиталището е необикновено дълго и тежко. Особено го потиска гримасата на Валентин — гневна и осъдителна.

— Откъде си взел тая идея? — прекъсва най-подир мълчанието си той. — Доколкото те познавам, тя не е от твоя репертоар...

Виктор понечва да обясни нещо, но маха с ръка и се отказва. Валентин го поглежда с едно око.

— Ако държиш на моята дружба... — сурово подхвърля той. И тихо завършва: — Мисля, че приказките са излишни...

В приюта ги посрещат с новината, че Коста Французина е инкасирал десетина касички и е изчезнал безследно, а мадам Босева — след остър сърдечен припадък — все още се колебае дали да го обади на криминалната полиция, или да се задоволи само с доклад пред настоятелството. Все пак той е бил, е и ще си остане ахилесовата пета на нейните педагогически принципи.

Карантина!

Стаята за болни е пълна: седем случая на скарлатина. Два от тях са тежки — с усложнения в ушите и бъбреците. Опасността, че случаите могат да се умножат, е накарала доктор Шекерджийска да издаде драконовски наредби за поддържане на хигиената. По цял ден тя кръстосва с мъжките си крачки из сиропиталището, надзърта навсякъде — по складове, спални, трапезария, занимални — и току повишава глас — необикновено дрезгав и строг:

— Какви са тия паяжини в ъгъла? Да се изчистят!... Ами дюшемето? Защо е замърсено? Кой е стъпвал с кални обувки по него? Веднага да се забърше!... Ще обърна листото...

Всички ѝ се подчиняват: от мадам Босева до прислужничките. Сякаш присъствието на болестта изведнъж я облича в допълнителна власт — по-различна от директорската, макар и също толкова могъща и осезаема, особено при наказание.

Карантина!

С каквито и неприятности да е свързана тая дума, все пак тя има и едно хубаво последствие: не се ходи на училище! Сутрин ставаш половин час по-късно, след закуска — „зубриш“ в занималнята: кога история, кога география, според настроението. Ако пък времето се избистри — мач! Естествено, между привържениците на „Левски“ и „Славия“, и то без полувремена, до пълно изтощение на силите или разнищване на парцалената топка. Момичетата „нападат“ библиотеката — висок шкаф със стотина книги, чиито заглавия и автори не привличат особено буйните глави. За разлика от Майн Рид и Джек Лондон имената на Келерман, Пирандело, Хесе и други наелектризират предимно нежните сърца. Госпожицата едва смогва да записва и отписва раздадените романи, да следи движението им от ръка на ръка — въпреки изричната забрана на лекарката против „верижното четене“.

Освен за скарлатината разговорите сред момичетата се въртят все около приключенията на любими герои и героини.

— Връща ли се при нея след освобождаването му? — шушне по време на обеди някоя прелюбопитна сиропиталка, като дъвче с пълна уста. — Или не се връща?

И веднага ѝ отвърщат от разни страни:

— Връща се.

— ... Но не я намира...

— Родителите са я отвели със себе си в Америка...

— А той?

Ослушаш ли се в потока от реплики, неминуемо ще откриеш, че „той“ се оказва мъж на място и че поема подир „нея“ в Америка, за да я спаси и да я вземе за жена.

Лора също чете много. И все в обкръжение на приятелки. Виктор никога не може да я улови сама, да ѝ поговори очи в очи, без свидетели и подслушвачи. А има толкова да ѝ разказва: и за себе си, и за майка си, па може би и за плесницата на Моника!

Най-подир щастieto му се усмихва: една заран той я зърва на стълбището за тавана. Сгушена на перваза на прозореца, разтреперана от студ, тя разгръща страница след страница и ги поглъща жадно, ненаситно. С няколко скока Виктор се изкачва горе, отпуска се на един крак и слага ръка върху книгата ѝ:

— Здравей! Какво четеш?

Лора се усмихва разсеяно:

— „Виктория“.

— От кого?

— От Хамсун...

— Пак ли за любов?

— Пак...

Той прихва предизвикателно:

— Не е ли твърде рано за тебе?

— Не е... — приема предизвикателството му тя. — Ние, момичетата, узряваме преди вас... И по ум, и по сърце...

— Охо-о-о... Искаш да кажеш, че си вече голяма, така ли? И че разбираш всичко от тоя... какъв беше?

— Хамсун!

— Е, добре, какво е — според тебе — любовта?

— Любовта е... според мене... — Лора свива зиморничаво рамене, после изпуфтява отегчено: — Дефиниция ли искаш? Не знам дефиницията на любовта...

— Аз знам...

Тя поглежда с любопитство:

— Каж ми я!

— Любовта е... например... — мънка Виктор, оплетен в мрежата на разговора, подхванат така наивно и глупаво. И изведнъж отсича: — Любовта е например чувството, което изпитвам към тебе...

Продължителна пауза. Лора затваря книгата и се изправя бледа, сериозна:

— Почакай! — изправя се изплашено и Виктор. — Защо си отиваш?

— Остави ме!

— Но аз... това е... Не се шегувам, честна дума...

— Пусни ме!

— Сърдиш ли ми се?

Тя го заобикаля чевръсто и хуква надолу по стълбището.

— Лора-а-а-а... — вика подире ѝ ядосано той. — Лора-а-а...

На ъгъла за миг се мярва развятата ѝ коса — права и червена като флаг, като сигнал за опасност, — блясва белият наниз на зъбите ѝ и всичко изчезва — неумоливо, жестоко.

Подкосен, Виктор се затътря по коридорите без цел и посока. Пред вратата на парното го спира Валентин.

— Таман те търсехме с Фоти... — възкликва обрадвано той. — Искаш ли да ми помагаш да наглеждам пещта?

— Ами бай Давид?

— И двамата са заети в града... Хайде, влизай, няма да е трудно: по пет лопати на човек за половин час! И махни тая страшна гримаса от лицето си, имаш вид, като че ли те е гонил таласъм! Какво става с тебе?

Виктор се отпуска и споделя случилото се с Лора. Валентин го слуша мълчаливо, само погледът му става все по-черен и все по-тъжен. Накрая той бръква в джоба на рубашката си, вади един сгънат на четири лист и го разтваря:

— На, чети!

— Защо? — отдръпва се в лошо предчувствие Виктор. — Чие е това писмо?

— На Лора е...

— На Лора? До тебе?

— Вчера го получих...

— Да не би?...

— Изглежда...

— Не желая да го прочета! Прибери си го.

Валентин скрива покорно писмото.

— А ти? — пита със засъхнало гърло Виктор.

— Не! Тия неща не стават по поръчка...

— Лора е чудесно момиче!

— Отричам ли го? Ако някога се влюбя... — Валентин кашля неловко, мръщи се. — Сега-засега не мога, не ми се удава... Сигурно защото съм прекалено книжен, защото... как да ти го опиша... мислите ми са все в небесата... Философия, революция, всеобщо щастие... Понякога ми се струва, че природата ме е онеправдала, че въобще не мога да се влюбя... А друг път се утешавам, че не ми е дошъл още редът... Не се ядосвай, тая каша не съм забъркал аз...

— Кога ще ѝ обясниш?

— Привечер... Насрочил съм ѝ среща...

— Надявам се, че няма да бъдеш груб...

— Кълна ти се!

— Дори ако тя бъде груба с тебе... В пристъп на отчаяние...

— Обещавам...

Виктор усеща, че се просълзява.

— Изглежда, че съвсем се разкиснах... Не е ли време да хвърляме въглища?

Двамата грабват лопатите. Когато огнярите се прибират от града и поемат пещта, Виктор казва твърдо:

— Ще те чакам...

— Добре! — съгласява се Валентин. Но се виждат чак в спалнята, тъй като домакинята го повиква на работа в склада и го задържа дълго, до звънеца за лягане.

— Е-е-е? — настръхва Виктор, като го забелязва да влиза. — Разбрахте ли се?

— Разбрахме се... — въздъхва Валентин и се отпуска на леглото си. — Мина благополучно...

— А тя? Не се ли разстрои?

— В началото... Сетне се окопиха...

— Да не си я обидил?

— Приличам ли на идиот? Пък и на твое място...

— Какво?

— На твое място не бих се отказал толкова лесно от битката!

„Нямам намерение да се отказвам!“ — отсъжда мислено Виктор. И още на сутринта потърсва Лора. Уви, тя не е в сиропиталището: пуснали са я за две седмици вкъщи да наглежда баща си, получил внезапно кръвоизлив в мозъка.

Кой казва, че вече не стават чудеса? И че надеждата е напълно загубена?

Една заран пред редиците на строените за закуска сиропиталци щръква мадам Босева — необикновено свежа, възбудена, весела.

— Радвайте се, деца! — вместо поздрав обявява тя. — Днеска получаваме дарение от шестдесет хиляди лева...

Момчета и момичета се раздвижват, смеят се, без да проумеят напълно смисъла на случилото се.

— Това са още два-три месеца живот за приюта! — издига тон директорката. — Два-три месеца в повече: за вас, за нас, за всички ни... Тази година горе-долу сме вързали, пък догодина — бог добър... Дотогава може и войната да свърши... Радвайте се, деца!...

— Кой е дарителят? — обажда се любопитно едно момиче.

Мадам Босева повдига рамене:

— Още не знам подробности... Господин председателят Яшаров ми се обади преди половин час... Става дума за някакъв търговец, който закривал магазина си и приписвал капитала на сиропиталище „Царица Елеонора“. Заедно с недвижимите имуществата... — Тя се сепва, усетила, че от вълнение е разрушила оная невидима, но твърда преграда, която съществува между нея и възпитаниците ѝ. И добавя по-сдържано: — Хайде, влизайте за храна! Като науча нещо, ще ви съобщя...

Преди да свърши закуската, домакинята се втурва в трапезарията със задъхани викове:

— Директорката на телефона... Директорката на телефона...

Сигурно е господин Яшаров... — светва мадам Босева и тръгва тичешком към канцеларията. Когато се връща, лицето ѝ е променено, почти неузнаваемо: навъсено, затворено, сякаш префасонирано с магическа пръчка. Това попарва сиропиталците, настъпва тягостна тишина. Скръстила ръце върху огромния си бюст, Госпожицата се оттегля в ъгъла.

Доктор Шекерджийска слага край на напрежението. Осведомена за станалото, тя се отправя още с пристигането си към директорката и пита:

— Истина ли е, че ще получим такава сума?

— Истина е... — кима късо мадам Босева. И поклаща глава: — Тъжна история...

— При шестдесет хиляди лева? — вдига вежди учудено лекарката.

— Парите не са най-важното.

— Права сте... Но каква е тая история? Или може би не бива да ѝ се дава гласност?

— Защо? Тя не е тайна... Макар и да е проява на едно от ония безразсъдства, които според Ларошфуко се разпространяват като заразни болести.

Питомците притаяват дъх, превърнати в слух и очакване — те са свикнали да подслушват разговорите на възрастните в трапезарията! Впрочем „историята“ не е сложна, колкото и да звучи трогателно!

Ако доктор Шекерджийска си спомня, преди известно време от пристанището на Бургас потегли за бреговете на Палестина гемията „Сан Салвадор“. На борда на тая черупка, която нормално едва побира петдесет души, са били наблъскани над двеста мъже, жени и деца, все от еврейски произход, успели по някакво изключение да напуснат България. Лекарката естествено разбира какво значи да напуснеш днес Европа?

— Много добре разбирам... — пламва в отговор доктор Шекерджийска.

Мадам Босева продължава. Така или иначе гемията тръгнала. Но тя била прекалено стара, износена, почти напълно негодна. Жадни за печалба, собствениците ѝ — двама лихвари — решили да я експлоатират до последния възможен предел. И ето че някъде в Егейско море, недалеч от брега, при съвсем спокойна и гладка повърхност...

— Не в Егейско, а в Мраморно море! — поправя я сухо лекарката.

Директорката мига изненадано:

— Откъде знаете?

— Случаят с гемията „Сан Салвадор“ е известна на всеки еврейин у нас... Доколкото подочух, спасили са се само десетина младежи... Да не би дарителите...

— Точно така... Техният единствен син бил на борда... Изтръгнат след дълги митарства от властта... за да се удави... Разправят, че доплувал до една скала, но се върнал да спасява децата... Седемнадесетгодишен...

— Седемнадесетгодишен... — повтаря тихо доктор Шекерджийска.

Мадам Босева въздиша:

— Понякога ми се струва, че онова, което на младини окачествявах като предразсъдък или суеверие — съдбата, провидението, фатализмът, — да, изглежда, тия понятия не са лишени от съдържание!...

— Кога ще оформите документите за приемане на сумата?

— Следобед... И дарителите бързат... На туй отгоре дават и жилището си...

— Хм... Как си обяснявате подобна всеотдайност?

Мадам Босева свива устни в гримаса на недоумение.

— С апатията... — отвръща след къс размисъл тя. — С едно прекършване от загубата, при което се губи вкус към бита... Към делничното... Трябва да вземем мерки и се представим добре, ако пожелаят да разгледат приюта...

И наистина, следобед необикновените дарители идват. Нисички, закръглени, еднакви, сякаш не са съпрузи, а брат и сестра, целите в черно, те крачат бавно, внимателно, кажи-речи, тържествено. Страничният наблюдател би помислил, че това са официални лица, дошли да присъствуват на някакво празненство. Но ако види очите им — ще изтръпне! Сухи, угаснали, пусти, тия очи са като стъклени, лишени от израз, от мисъл, от чувства, без поглед! „Защо рисуват смъртта като кух череп? — неволно отсъжда Виктор. — Ако съществува, тя има очи като техните — дълбоки, вцепенени, надмогнали страданието... Да, да, това са белязани същества... Макар и да не знам от кого и на какво...“

Заедно със семейството дарители пристигат и подпредседателите на настоятелството. Те се затварят в канцеларията на директорката и

стоят там до късно. Привечер домакинята им отнася чай и курабии да се подкрепят.

— Договорът е подписан! — изкрива тя, когато се връща в кухнята.

Готвачката плясва ръце в искрено прискърбие:

— Горките! Сега хем нямат дете, хем са сиромаси...

— Съмнявам се... — хили се насмешливо Генерал Франко. — Много се съмнявам...

Кака Тотка я поглежда подозрително:

— Защо?

— Тъй... Кой е луд да захвърли наведнъж богатството си!...

— Хора сме, всичко става!

— Ами... Уверена съм, че разполагат поне с още толкова... И че правят шашма...

Виктор, който помага на готвачката да бели картофи, хвърля възмутено ножа и излиза навън.

— Чифутчето се засегнало... — долита до слуха му дрезгавият смях на домакинята. Но мислите му тутакси политат в друга насока: из коридора, придружени от мадам Босева, полека се движат двамата дарители. Те са все така бавни, тържествени, само лицата им издават умора и едно смесено, неопределено състояние на облекчение и решителност. Зад тях се влачи неголяма тумбичка сиропиталци.

— Заповядайте! Заповядайте! — развежда ги от помещение в помещение директорката.

Виктор тръгва подире им. Мъжът забелязва интереса му, спира и полека приближава до него.

— Как се казваш? — пита след секунда колебание той.

Виктор съобщава името си — неволно приглушено, носово. Доловил, че са сънародници, мъжът в черно също преминава към приглушени нотки:

— Има ли други от нашите?

— Има...

— Колко са?

— Към трийсет...

— Хм... Значи, не са ме излъгали... А-а-а... тормозят ли ви?

— Кой?

— Директорката, възпитателките...

— Малко...

— Не се предавайте!... Каквото и да става — не се предавайте!... Той идва... Той скоро ще даде знак...

— Кой? — Виктор трепва, доловил в зениците на събеседника си дивото, истерично огънче на фанатиците. — Чий знак?

— Знакът на спасението! Какво, не вярваш ли?

— Не знам...

— Трябва да вярваш!... И ти, и останалите... — По бузите на възрастния мъж избиват алени петна. — Всички трябва да вярваме!... Сега нашият бог се надига... Най-сетне той се е уверил, че няма поиздръжливи чеда от нас... Че ние сме негови, както тогава, когато му хрумна да ни изпита... И ще ни върне благоволението си... Тежко на палачите!

Задъхан от дългата си тирада, дарителят млъква.

— Имате ли Йосиф? — обажда се ни в клин, ни в ръкав той след продължителна пауза. — Така се наричаше моят син.

— Имаме... В четвърти клас...

— Тука ли е?

— Не го виждам... Сигурно се е запилял някъде... Да го потърся ли?

— Няма време, ние си отиваме!... Ани, да освободим вече директорката и да се приберем!... Децата ще вечерят!...

Виктор и мадам Босева изпращат странната съпружеска двойка чак до улицата. Когато се ръкуват за сбогом, мъжът произнася късо:

— Не ни забравяйте!

И словата му внезапно отекуват като заклинание.

На другата сутрин, по време на закуската, директорката влиза наново в трапезарията — облечена изискано, но строго, както се облича при изключителни случаи.

— Стани-и-и! — командува дежурният.

Сиропиталците се изправят на крака, нетърпеливи да се върнат пак към чиниите си.

— Не бързайте! — протяга умолително длан мадам Босева. — Нека да почетем с едноминутно мълчание паметта на вчерашните дарители! Снощи, след като са се завърнали у дома...

Тишина — тежка, потискаща, страшна.

— Какво е станало? — възкликва с не свой, накъсан глас доктор Шекерджийска.

Директорката притваря клепачи:

— Изпили са по чаша предварително приготвена отрова...

Стиснал до болка юмруци, прехапал устни, Виктор диша пресекливо и мисли: „Аз вече знам какви очи има смъртта! Аз вече знам...“

Когато огромното зъбчато колело — може би на историята, а може би на съдбата — се върти все по-стремително и неудържимо към разрушение и гибел, към унищожение, би ли оцеляло каквото и да било парче хартия, па макар и договор за шестдесет хиляди лева? И не е ли тоя договор една от тия дребни илюзии, които съпътствуват големите трагедии в живота на човечеството, като гримират техните жестоки, опръскани в кръв лица, за да ги направят по-безобидни пред бъдещите жертви? И по-приемливи за съвестта на зрителите?

По стечение на ред случайности Виктор пръв научава, че се е спукало сапуненото мехурче и на оная надежда, която донесе дарението на двамата нещастни самоубийци. Това става в края на пролетта. Като дежурен по спалня той ходи от креват на креват, оправя гънките на одеялата и чаршафите, измъква ушите на възглавниците. Прозорците са отворени, отвън се носи гъст, сладък мирис на зеленина, изпръхнала земя и влага — вечният зов на обновлението се обажда и през каменната броня на паважа! Небето е синьо, равно, чисто като старинна глеч, белите облаци се гонят под него — величествено, на грандиозни кавалкади.

Сред тях, сред пухкавите облаци, весело се гмурка ято германски „щуки“. С див, пронизителен вой самолетите се спускат отвесно, като се разгъват на ветрило, после — почти над покривите и антените — се извързват и поемат рязко нагоре. Внезапно прозорецът на съседната стая се разтваря, Виктор зърва ръката на домакинята — къса, дебела, вдигната по хитлеристки.

— Победа... Победааа — крещи в транс „Генерал Франко“, сякаш авиаторите са в състояние да я чуят. Виктор прихва и неволно, без сам да знае как, реве високо, като я имитира:

— Победааа... Победааа...

Голата, жълтеникава глава на домакинята се подава яростно над перваза. Но той е вече под близкия креват.

— Кой е? — вика Генерал Франко. — Веднага да се обади кой е!...

След минутка тя блъсва двете крила на вратата:

— Има ли тука някого?

Виктор мълчи, захапал устни. Домакинята изръмжава заканително и запрашва по стълбите към двора да дири и наказва виновника.

И ето, пак настъпва тишина. Той се измъква от скривалището си, въздъхва облекчено. И тутакси съзира през широко откренатата врата, че на терасата са седнали мадам Босева и подпредседателят Яшаров. Те са се завалили на креслата, но видът им съвсем не подсказва, че забелязват ласкавия топлик на пролетта и че се забавляват. Напротив, челата им са нарязани от бръчки, фразите — къси, нервни, пълни с напрежение.

— Чудовищно! Чудовищно! — пуфти директорката, като почуква ритмично по облегалото с неизменната си връзка ключове. — Ако не беше бездушно, щеше да бъде комично!

— Все пак: логично е! — възразява адвокатът, очевидно не толкова убедено, колкото за да я подразни.

Мадам Босева се извъръща поривисто към него:

— Логично?

— А нима не е?

— И вие одобрявате това?

— Аз? — Подпредседателят прави опит да се засмее, но гърлените звуци, които излизат от устата му, напомнят повече лай или кашлица.

— Защо се смеете?

— Ха... Защото забравяте моя произход...

— Вашият произход! Ах, да... Извинете... И как ще завърши тая бъркотия?

— Безрезултатно!

— Но господин Наум Проданов изброи известни основания... Дали са го приели вече?

Адвокатът надзърта в часовника си.

— Отдавна... Може би е тръгнал насам...

Пауза.

— Трябваше да отидете и вие... — подхвърля подир малко умислено мадам Босева.

Подпредседателят маха отегчено:

— Отказаха да ме приемат!...

— По същата причина?

— Уви...

— Никога не сме говорили с вас по този въпрос... Надявам се, че моето отношение към него ви е ясен? Направо казано: за мене той не съществува! Или по-точно: отвращава ме!...

— И мене ме отвращава, но... Съществува, съществува...

— Ще ми се да вярвам, че краят е близо.

Адвокатът потрива скептично брадата си.

— Боевете в Русия не ме радват... — отронва тъжно той. — Въпреки че тя не рухна — според прогнозите, — инициативата все още не е у нея...

— Ами англосаксонците?

— Разчитам единствено на тях... А те се бавят... Страхувам се, че бедата ще ги изпревари... Охо, ето го и господин Проданов!

Виктор се надига, за да увеличи прореза, на който като върху екран следи фигурите на видимата част на терасата. Когато се намества на креслото, докарано специално за него от домакинята и огняря бай Давид, господин Проданов изчезва, остава само гласът му — груб, властен, дрезгав.

— Не одобряват! — отсича лаконично той.

Адвокатът Яшаров се навежда любопитно напред:

— Мотиви?

— Капиталът е еврейски и не може да се прехвърля върху смесени частни сдружения! Само чисто български институти... хм... са правоприемни!

— Ergo? Това са шестдесет хиляди лева...

— Конфискува ги държавата!

— Окончателно! — възкликва ужасено директорката.

Басът на втория подпредседател трепва насмешливо:

— Властта не се шегува...

— Но нали уж министърът на вътрешните работи ви беше обещал...

— И той се отметна... Армията била по-важна...

— Армията? Какво общо има армията?

— Как? Това са близо един милион души: в Беломорието, в Македония... Днес България господства... хм... над Балканския полуостров.

— С парите на сиропиталците ли ще ги хрантутят?

Наум Проданов се изправя и с къси, пружиниращи крачки тръгва из терасата, като ту се появява, ту изчезва от екрана на Виктор, речта му кънти бойко, предизвикателно.

От видимата част:

— В края на краищата война е! Кръвопролитна, за векове... За жизнено пространство... Армията и нейната боеспособност трябва да стоят... хм... над всичко...

От невидимата част:

— Не мислете, че не възразявах... Напротив, поспорих... С аргументи, с текстове от закона... Даже се разгорещих... Делото на „Царица Елеонора“ не ми е... хм... чуждо...

Реплика на другия подпредседател:

— Министърът подписа ли?

— Подписа...

Вик на мадам Босева:

— Какво ще правим сега?

— Какво ли? Ще затягаме... хм... каиша...

Виктор проумява смисъла на „затягането на каиша“ още на следващата сутрин. След закуска тъкмо когато сиропиталците се строят за училище, от горния етаж притичва едно момче — запъхтяно, възбудено.

— Списъците... — върти очи то и подскача като опарено. — Изложени са вече...

— Какви списъци? — сопва му се Госпожицата.

— Списъците на изключените.

Коридорът утихва. Пръв се окопитва Валентин.

— Къде са?

— Пред главния вход... Залепени са на колоната...

И изведнъж като по даден знак всички хукват към главния вход — задъхани, съсредоточени, мълчаливи. Да, на колоната отляво са залепени два бели листа, изписани с мастило!

— Дайте път!... Има ли ме?... Моето име?... — блъскат се един другото момчета и момичета.

— „По липса на средства... Освобождават се... Взето е предвид материалното състояние на живия родител и роднините...“ — чете Виктор, а по гърба му се стича пот, ризата лепне. Най-сетне стига и до „освободените“: осем души, от които пет еврейчета и три българчета.

— Няма ме — отдръпва се с отмалели крака той. И мигом се връща да провери пак.

— И тоя път ни се размина — застава до него студено усмихнат Валентин.

Виктор се насилва да изглежда спокоен:

— Докога?

Валентин цръква суха през зъби:

— Най-много до есента...

— А след това?

— След това — пайдос... Ще се разпилеем като пилци...

— Ами ако войната свърши?

— Наивник! Тя тепърва почва...

— Не пресилваш ли?

— Струва ми се, не! Досега се отвиваше военната пружина на германците... Е, стигнаха Москва, Волга... Сега ще захване да се отвива военната пружина на противниците им...

— И колко ще трае това?

— Може би една, а може би и две години...

— Но дотогава... дотогава нас, евреите, ще ни избият...

— Ако им позволите, ще ви избият! Нали съм ти казвал: да съществуваш значи да се съпротивяваш!...

— С голи ръце! — кипва Виктор.

Валентин го дръпва настрана, стисва яко като в клещи лакътя му:

— В петък вечерта ще дойдеш с мене... След като си легнат и загасят електричеството... И без излишни въпроси...

— Ще дойда!...

Когато се прибират от гимназията, пред главния вход се е струпала голяма тълпа мъже и жени — все близки на питомците от приюта. Те са научили за списъците и са се юрнали да видят дали не ги е засегнала бедата: в работни дрехи, разчорлени, изцапани. Коментарите са кратки, мрачни, печални:

— Ще изпукаме от глад, седем гърла сме...

— Не ми стига умът как ще посрещнем разноските...

— Лягам и умирам — друг изход няма!

Една бабичка с орфан зелен шал и старомодна дантелена яка около шията бърше мокрите си, спаружени бузи и нарежда — монотонно, унесено:

— Оставиха ми ги... Без счупен грош... А те са малки, искат и хляб, и млекце... Не може само с шарена сол... Като няма милост за младите, защо щадят дъртите, защо?

Виктор пристъпва към разтревожената тълпа. И се изправя пред майка си. Изглежда, тя го е забелязала по-рано, тъй като не се изненадва, а се провира към него — уморено, с неизменната си патрава походка.

— Не съм между осемте... — бърза да я утеши той.

Майка му кима миролюбиво:

— Знам... — и добавя натъртено: — Това вече няма значение...

— Как тъй няма значение?

— Тъй... Гръцките и сръбските евреи ги откараха...

— Къде са ги откарали?

— В Полша, къде... Там ще ни изтрепят всичките... като кучета...

— Ако им се дадем, ще ни изтрепят!

Тя го поглежда любопитно:

— Намислил ли си нещо?

— Още не...

— Ако намислиш, няма да ти преча! Барем ти да отървеш главата... Пък ако не намислиш, ела вкъщи! Уредила съм да те приемат в една работилница за вакса...

— За вакса?

— Чорбаджията е добър... Ще му помагаш... Хе, хе, едни умират, други си лъскат обувките... Ех, да бях мъж, да бях мъж... — И захваща да съска злобно, яростно: — Няма бог, няма правда!... Смърт за смърт — това е истината!... Ама нашите мъже слушат поповете... молят се... Глупци!...

— Ядосана си май...

— Малко е да се рече ядосана... Всяка вечер в Ючбунар идват легионери... на групички... И бранници... Все мамини синчета —

хилави, лигави... Бият де що пипнат...

— Никой ли не им се опира?

— Никой!... Всеки пази себе си! Своята кожа... Егоисти...

За пръв път от четири години насам, откак влезе в сиропиталището, Виктор чувства, че сърцето му се изпълва с умиление и възхищение към собствената му майка. Дали ще я намери пак? Дали ще се сближат наново?

— И после?

— После заминахме за Пловдив...

— С тая... как се казваше?

— Виолета? Naturellement!... Тя има роднини в града...

— Разказвай нататък!

— Какво ще разказвам? Живот! Дадоха ни самостоятелна стая...

Сутрин — спане до десет... След това — закуска в отсрещната сладкарничка, разходки по тепетата... С една дума: „Синът на Рокфелер с годеницата си! Хайлайфът се забавлява!“

— Ти ли плащаше?

— Нали съм кавалер!... Но във Варна отидох сам, да не съм луд да се ръся заради разни кокони...

Тази сцена на въпроси и сладкодумни отговори се разиграва в трапезарията, неин център с Коста Французина. Той се явява по обед тъкмо когато прибират чиниите. Влиза, покланя се церемониално и произнася високо, натъртено, като на сцена:

— Добър ден, сърове и сахиби!

Госпожицата пребледнява и се отдръпва назад, сякаш вижда призрак.

— Коста?

— C'est moi!

— Кога се върна?

— Току-що...

— Директорката знае ли?

— До днес печатът не ме е удостоявал с вниманието си!

— Ти си невъзможен! Какво мислиш да предприемеш?

Пришълецът разперва ръце в подкупващо недоумение:

— Не знам... Може би вие ще ме посъветвате?

— Аз? Защо аз?

— Просто предположих...

— Но мадам Босева щеше да уведоми криминалната полиция за...

— Щеше? Значи, не е!

— Е, да, не е! Обаче има решение на настоятелството да бъдеш изключен! Пък и освен това... — Госпожицата въздиша и млъква нерешително.

Коста Французина я поглежда озадачено:

— Освен това?...

— Не забеляза ли списъците пред главния вход?

— Забелязах ги... Моето име липсва...

— Боже мой, какъв нахалник!...

— Нахалник или не, отивам при директорката...

— Почакай! — В изблик на жертвоготовност Госпожицата препречва пътя му. — Ще отида първо аз — да подготвя почвата!

— Благодаря от сърце!

Възпитателката тръгва към канцеларията, лицето ѝ е бяло от възмущение, смразено. Щом излиза, сиропиталците наобикалят своя любим покровител. И градушката от любопитни подпитвания започва. Коста Французина разказва обстойно, духовито, с въображение, винаги на границата между истината и измислицата.

— Във Варна хванах друга! — реди думите той, като подмигва от време на време на връстниците си. — Русокоса... Пристанищата гъмжат от авантюристи и авантюристски... Parlez vous français? Оказа се датчанка... Пътува из Европа като представителка на Червения кръст...

— Млада?

— На трийсет, трийсет и пет лазарника...

— Че тя може да ти бъде майка...

— Ха... Аз имам предвид дъщеря ѝ... Две години по-малка от мене... Ама... — Коста Французина събира пръстите на дясната си ръка и ги целува демонстративно. — ... Висока, стройна, като топола... Готова за любов... И най-важното: аз ѝ бях пръв!

Слушателите посрещат подвига му с мълчание на възхищение и преклонение. Само Валентин се засмива снизходително:

— Хайде стига! Че ще надминеш барон Мюнхаузен. Всичко ли изхарчи?

— Всичко... Върнах се гратис в будката на един товарен вагон... Щях да стана на шушулка от студ...

— Ако мадам Босева не те приеме?

Коста Французина се почесва по тила, лицето му потъмнява.

— Не ме ли приеме — край! — разполовява с юмрук пространството пред себе си той. — Тръгвам по света... Вече знам как се пътува незабележим по влаковете... Дори между колелетата... Мога да прекося границите...

— Навсякъде е война... Ще те пречукат...

— И с мене, и без мене — все толкова! Тоя свят не струва и една сълза...

В трапезарията се втурва Госпожицата — със зачервени бузи, така неподходящи за нейния унил, повяхващ вид, възбудена и запотена от тичане:

— Не ще и да чуе! — отронва на един дъх тя.

Коста Французина стисва челюсти и се изправя:

— Трябва да опитам още веднъж обаянието си.

— Обещай ми, че няма да прекаляваш с духовитостите си!

— Обещавам!...

— Бъди смирен! А за парите... — Госпожицата преглъща объркано: — За парите аз я излъгах...

Коста Французина разширява опулено очи:

— Излъгахте ли я?

— Казах й, че си ги изгубил и че си офейкал от страх...

— Находчиво! Ще поддържам това обяснение!

Той тръгва, придружен от група сиропиталци. На площадката пред стенния часовник спира. Спират и приятелите му — загрижени, навъсени.

— Мечка страх... — захваща с престорена бодрост Коста Французина, но Валентин го прекъсва подигравателно:

— И тебе те е страх!

— Съвестно ми е, иначе... Как да започна, за да я умилостивя?

— Не ми стига умът... Може би с цитат от Ларошфуко... Тя го обича...

— Вярно... Спомняш ли си нещо от него?

— Не!

— Аз си спомням! — обажда се един малчуган от началните класове на гимназията. И наперено добавя: — „Да бъдеш или да не бъдеш — това е въпросът.“

Валентин прихва весело:

— Гениално! Само че тая е на Шекспир... Коста, влизай!... Ще минеш и без сентенции... Пожелавам ти успех!...

Момчетата се изтеглят в двора, за да дочакат края на преговорите с директорката. И тука, пред колоната със списъците на освободените, Виктор неочаквано се среща с Лора. Пъхнала ръце в джобовете на престилката си, наклонила по детски глава връз едното си рамо, тя чете съсредоточено, напрегнато, с изражение на уплаха и потиснатост в крайчеца на устните.

— Здравей! — поздравява я той, ядосан, че почервенява мимо волята си.

Лора кима и също почервенява:

— Здравей!

Гласът ѝ се мек, дружелюбен. Това го окуражава:

— Оправи ли се баща ти?

— Баща ми? Надали ще се оправи...

— И Коста се е завърнал... — отклонява разговора след неприятна пауза Виктор. — Обиколил е цяла България...

— Чух...

— Сърдиш ли ми се?

Лора сподавя една гримаса на отегчение:

— Да ти се сърдя? Защо?

— Заради онези мои брътвежи...

— Не ти се сърдя... — И след миг колебание: — Брътвежи ли бяха само?

— Прощавай, изразът е такъв... Не се отричам от думите си! Каквито и писма да си...

Тя вдига към него поглед с укор и гняв:

— Писма?

— Не точно писма... — маневрира и се смущава Виктор. — Изпуснах се... Каквито и спънки да се изпречат...

Но Лора е неумолима, тя повтаря ехидно:

— Писма?

И сама си отвърща — гордо, независимо:

— Не писма, а писмо... Извъдила съм се глупачка, нали?

— Не си глупачка!

— Вал... Той подиграва ли ми се?

— Ако го познаваше, нямаше да говориш тъй...

— Все едно... Аз ви напускам...

Виктор се отдръпва потресено:

— Напускаш сиропиталището?

Лора мълчи, вперила очи пред себе си. Той пристъпва разтреперан към нея:

— Но в списъците те няма... Нима сама, доброволно?

— Доброволно...

— Това е рисковано... Навън гладуват...

— Трябва да се погрижа за стария, той вече не може да става от леглото...

— Ами за тебе кой ще се погрижи?

— Не съм вече дете! Ще работя в кооперацията на инвалидите от войната... Татко е уредил да ме приемат...

— Ще зарежеш учението?

Лицето на Лора се отпуска в израз на печално превъзходство, тя свива рамене:

— Хлябът е по-важен... — И тръгва по стълбището на главния вход.

— Къде? — настига я и застава пред нея Виктор.

Лора го отстранява внимателно:

— При мадам Босева...

— Ще извършиш безумие... Самоубийство...

— Боже мой, как не разбираш, че се налага!...

— Не припирай: Коста е в канцеларията!

— Тъкмо... Може да му помогна да остане...

И наистина, подир около час сиропиталците узнават, че на мястото на освободената по свое желание питомка е приет наново, макар, и с „последно предупреждение“, Коста Французина. А след вечеря Виктор прескача оградата, за да изпрати до дома своята първа, безответна любов — Лора!

В началото тя се възпротивява на намерението му. После скланя, но при условие че няма да отиде по-далече от желязното мостче за пешеходци над сточна гара „Сердика“.

— Съгласен! — капитулира той, обзет от ясното съзнание, че е подведен: мостчето е на хвърлей от приюта!

Ето, двамата вече се облягат на перилата му! Лора стиска бохчичката с дрехи, получени от директорката, и се взира надолу, където в тъмнината лениво пуфти локомотив. Вляво от тях, ниско, сякаш в огромен трап, мъждукат измъчени светлини на бедняшкия Ючбунар. Тук-таме те изтръгват от мрака по някой покрив — вехт и жалък, като схлупената къщурка под него.

Виктор пристъпва от крак на крак, преглъща и се насилва да каже нещо. Но устата му е заключена, неспособна да произнесе и звук. Огромна, твърда като желязо тежест потиска главата и раменете му, шуми в ушите, сърцето му тупти — неравномерно, скокливо. И нито една мисъл, като да е празен, изчерпан, ограбен.

— Тръгвам си... — стряска го топлият алт на Лора.

Той се окопитва, сграбчва я за ръката — поривисто, отчаяно:

— Още малко...

— Късно е... В неделя, ако ви пуснат в отпуска...

— Да дойда ли да те посетя?

Тя се отскубва леко и се спуска по стръмните стъпала — все по-ниско и по-ниско. А Виктор неочаквано открива, че това крехко, нежно същество, което се отдалечава бързо, за да се стопи в нощта, вече запълва мрачното небе на живота му от край до край и го озарява с цветовете на надеждата.

До скоро виждане, Лора!

Обикновена привечер из всекидневието на сиропиталците — с неизменните редици пред трапезарията, молитвата за храна, суетнята около разстилането на леглата и лягането. Една подир друга гаснат лампите — по складовете и умивалниците, в занималните, най-подир и в спалните. Би рекъл човек: вечер като вечер!

Но това е петък вечер. Виктор лежи под одеялото и не мърда, очите му са вперени неподвижно в тъмнината. В коридора стенният часовник отброява десет удара. Според уговорката с Валентин остава още половин час. Колко минути и секунди!

Ако отприщиш въображението и се унесеш, за толкова време можеш да пребродиш детството си, да се срещнеш със скъпи, прескъпи на сърцето ти същества, някои от които отдавна не са между живите, да се потопиш наново — за кой ли път вече! — в бързея на уж отдавна изпепелени копнежи и настроения.

Когато мисли за баща си, за далечния Фердинанд, за годините преди приюта, Виктор усеща, че става сантиментален, клепачите неволно навлажняват, в главата му напират думи — нестройни, хаотични, но така остри, парещи, гъсти, досущ библейски откровения! Макар че тая вечер всичко това е ненужно, излишно. Трябва само да съдържа нервите си и да се владее — като Валентин, като Фоти, като десетки други, които умеят да скриват от света истинските си намерения и дела. Защото едно дълбоко, спонтанно предчувствие му подсказва, че скоро ще се превърне в частичка — може би съвсем нищожна — от някакво непознато и все още неясно, но огромно сцепление на мечти и хора.

Стенният часовник започва да мърка и кашля с пружините си. Ще се обади ли пак? Ура, часът е десет и половина!

Виктор отмята одеялото, надига се и се вира към ъгъла, дето е креватът на Валентин. „Ако е забравил?“ — бодва го смътно предположение, но в следващия миг върху насечения на кръстове фон на прозорците рязко се очертава познат силует. Ставай, обличай се!

Пред вратата двамата заговорници се срещат, всеки стиснал обувките си в ръце.

— Стъпвай на пръсти! — шепне недоволно Валентин. — Прекалено шумиш... Ами шинелът?

— Какъв шинел?

— Твоят... Долу е студено, ще настинеш... Върни се и го вземи!...

Подир малко, вече в приземието, той спира и хваща Виктор за лакътя:

— Знаеш ли защо се събираме при Фоти?

— Ти ще кажеш!

— Ще побъбриме за жени... Може и среща да им устроим...

Виктор се отдръпва възмутено:

— Подиграваш ли ми се?

— Шшшт, по-тихо! Това е обяснението, ако ни уловят... С кремък да те дерат — ще го поддържаш!... Останалото ще проумееш вътре... Влизай!

В парното е непрогледен мрак. Но мракът не е мъртъв, той диша, сумти, дебне, изпълнен с чужди присъствия. Виктор се плъзва опипом по циментовия под, хлътва в една трапчинка, залита, докато няколко пръста се вкопчват в пеша на шинела му и го повеждат по-уверено. Те го оставят между две купчинки въглища и тогава се чува веселият бас на Фоти:

— Мястото ти е в официалната ложа, първи ред! Сядай!

Виктор подгъва крака и се отпуска на твърдото.

— Чакаме ли някого? — пита някъде отляво Валентин.

Гласът на Фоти става сериозен:

— Всички са тука...

— Доктор Шекерджийска?

— Няма да дойде... Повикали са я в читалище „Аура“... — И след къса пауза: — Откривам събранието! Валентине, представи на почитаемата публика нашия гост!...

Виктор се усмихва: нито публиката, нито гостът виждат подалече от носа си! Но безстрастният тон на приятеля му го сепва, той се вслушва в словото му. И полека-лека открива себе си през погледа на околните: саможив, затворен, не темерут, за разлика от мнозина мисли, и то със собствения си мозък, не обича да се блъска и блести,

но не е сив; озлобен и мъничко отчаян; общо взето — уравнивесен, макар и понякога да губи контрола над поведението си; чете безразборно.

— Какво? — обажда се някой от дъното.

„Сигурно е Гелето от шести клас...“ — отсъжда Виктор и отговаря високо, защото въпросът е очевидно отправен към него:

— „Дивото зове“!

— Друго?

— „Аферата Драйфус“!

— Хм... още?

— „Тайфун“, „Върти се“, „Хотел Шанхай“...

— А Горки чел ли си?

„Гелето е“! — решава окончателно Виктор и отвърща предизвикателно:

— Вероятно повече от тебе!

— Без нерви! — намесва се добродушно Фоти, комуто солените изрази допадат. — Уважайте се в рамките на възможното!... Валентине, нататък!...

— Прави ми впечатление, че напоследък не само се възмуцава и бунтува, но и се мъчи да стигне до корена на злото! — продължава Валентин. — Може би защото е евреин и събитията форсират развитието му... Или защото е по-чувствителен... Така или иначе, предлагам да го приемем в групата, пък в наша среда...

— Гарантираш ли за него? — заяжда се наново Гелето.

Отговорът е безапелационен:

— Гарантирам!

— Той самият иска ли да влезе?

— Искам! — надига се развълнувано Виктор. — Искам! Макар че не ми е напълно ясно...

— Ще ти изясним... — В тембъра на Гелето се промъква ласкава нотка: — Чувал ли си за съветските комсомолци?

— Чувал съм...

— Ние сме организация на българските комсомолци... РМС — Работнически младежки съюз... За какво, мислиш, се борим?

— Предполагам, че знам... И то — отдавна!

— Кажи!

— За по-справедливо общество!

— Чудесно! — пресича го разпалено Фоти. — Това е крайната ни задача! А сега — сега трябва да препънем хитлеризма! Да го повалим на земята! Би ли участвувал в тая борба?

— С удоволствие!

— Какво ти удоволствие! Ако те пипнат, ще ти теглят такъв бой, че може и петалата да хвърлиш... Пък ако оцелееш — затвор... До скапване на месата...

— Въпреки това...

— Трябва да пазиш най-строго тайните и да се повинуваш на дисциплината!

— Готов съм!

— Последен въпрос... Тъй да се рече, по тънката част... Каква беше тая история с Милка?

Виктор почервенява. И се радва, че никой не е в състояние да забележи това.

— Мръсна история! — отсича през въздишка той. — Сам се оплетох в нея...

— Ако станеш ремсист, подобни връзки...

— Разбирам!

— Край! Възражения нямам! Някой да допълни нещо?

Пауза.

— Да се поздравим тогава с още един другар в нашите редици! И да му пожелаем бодрост, устойчивост и... накъсо: да му е яка гърбината!

— Да понадникне малко и във философията! — вметва в своя досадно назидателен маниер Гелето, но Фоти го прекъсва насмешливо:

— Кога прелисти „Анти Дюринг“, кога се писа философ!... Минаваме към втора точка! Доктор Шекерджийска е нахвърлила съгласно указанията от миналото ни събрание протестно писмо до председателя на Народното събрание и двореца. Ще ви го прочета за одобрение!

Близо до пещта светва кръгче жълта светлина от джобно фенерче. В това кръгче се вмъкват три късчета смачкана хартия и голямата, цялата в черни петна ръка на Фоти.

Виктор следи увлечено текста на писмото. То изнася известни нему факти — за глада в приюта, за списъците на освободените, за несигурните приходи, дори за дарението на двамата самоубили се

родители, но изразите са остри, резки, почти заплашителни. „Като затваряте сиропиталищата и отнемате хляба и покрива на стотици безпризорни и бедни, като тикате страната по наклона на опасни авантюри, вие поемате път, който ще ви изправи рано или късно пред съда на народа. Който сее ветрове, жъне бури! Опомнете се!“ — така завършва протестът. Подписът отдолу е кратък — „Група сираци“.

— Съгласен! — обажда се пръв Валентин. — Съчинила го е с вдъхновение!

— И аз!... И аз!... — подкрепят го още няколко души от разни кътища на парното. Жълтото кръгче загасва.

— А новият ремсист? — пита лукаво Фоти.

Виктор трепва:

— И аз съм съгласен!

— Прието! Но ако го адресираме само до председателя на Народното събрание и двореца — ефект няма да има! Ще се намръщят, ще ни наругаят и ще го пъхнат в архива. Ето защо доктор Шекерджийска го е размножила в петдесет копия. Тях ще изпратим на всевъзможни влиятелни лица — депутати, писатели, юристи, вестникари...

Фоти се изправя, в тъмното пропукват кости.

— Утре всеки от вас ще получи по седем-осем писма... И район, в който да ги пусне... На пощенска кутия най-много по две... Да не ни подуши полицията! Свободни сте! Измъквайте се по реда на пристигането!...

Виктор тръгва последен, веднага след Валентин.

— Това ти е първата акция! — казва му, преди да се разделят, Фоти. — Отваряй си очите на четири!... В нашата работа понякога съдбата на стотици зависи от поведението на един!... На добър час, братко! — И стисва горещо, до болка ръката му.

Първата акция! Има ли ремсист, който да не си я спомня? Ето, звънецът, на петия час бие. Виктор понечва да се прибере в клас, но на стълбището го причаква Валентин.

— Хайде, поемай! — нарежда късо той. — Знаеш ли си района?

— Знам! — разгуптява се лудо сърцето на неопитния конспиратор. — От „Свети Крал“ до гарата!

— Писмата?

— В хастара на шинела ми са... Ами зоологията?

— Каква зоология? Аха, ще кажа на Бързаков, че ти е прилошало и си отишъл на лекар... Ще ти донеса и чантата. Вълнуваш ли се?

— Малко...

— Няма страшно... Бъди хладнокръвен, не изпадай в паника! Аз свърших вече...

Виктор едва не изкрещява от завист и възхищение: „Свърши ли?“ — но се окопитва, стисва зъби. И с широки, уверени крачки напуска гимназията, запътен към булевард „Мария Луиза“. О, това е чудно, забравимо пътешествие из един град, толкова познат и обикновен до вчера, толкова непознат, изпълнен с опасности днес! Първата пощенска кутия е точно на ъгъла срещу магазина за колбаси на братя Докузанови.

Виктор пъхва ръка в хастара на шинела, напипва шумолящите пликосе и полека измъква един: „До господин Николай Мавродинов, професор, Софийски юридически факултет.“ Добре! Нека и професорите се разтревожат за съдбата на сиропиталище „Царица Елеонора“!

Втората кутия е до голямата джамия пред банята. Сега е ред на някой си Петър Гаврилов-Разделин, председател на сдружението на пострадалите от войните.

Третият се оказва познат, макар Виктор и да не го е виждал. Но той е срещал името му по читанките и христоматиите, където са поместени извадки от негови творби. Чел е и романа му — правдив и задушевнен разказ за живота на занаятчиите след освобождението от турско робство.

Четвърти, пети, шести. Седмото писмо мушва в кутията пред централния вход на гарата. Задачата е изпълнена.

Виктор се обръща и потегля обратно, походката му е, както преди — отмерена, спокойна. Видът му не издава вълнение или боязън.

Но душата му прелива от радост, пее. Той не е вече сам! Той има другари! Той може да посрещне съдбата си прав, а не на колене!

Виктор се връща. Но сега булевард „Мария Луиза“ е друг, макар че е трудно да се определи в какво се състои промяната. Може би минувачите са много повече? А може би изражението на техните лица е съвсем ново: делничната угриженост е изместена от уплаха, погнуса и озлобление. И униформите се мяркат по-често — предимно тия на полицаите и на казионната младежка организация „Бранник“. Тук-там са окачени национални знамена. На стъклената витрина на една бакалница е поставен надпис — огромен, необикновен, ярък:

„Собственост на чист българин. Да живее България!“

„Какво ли е станало?“ — пита се Виктор. И все още не знае, че е започнало онова събитие, което софиянци ще си спомнят по-късно като „офицерския погром“. Двадесетина метра отвъд Лъвовия мост обаче той спира озадачен: аптеката на един от постоянните дарители на сиропиталището, късогледия Роберт Бераха, цяла и невредима само допреди половин час, вече не съществува. Тя е варварски ограбена, изпочупена, разтрошена. На тротоара пред нея се въргалят останки от шишета, кутии и традиционните аптекарски бюстове на древногръцки и древноримски лечители. По-нататък картината се повтаря, само че сега ръката на опустошението е посегнала към магазини за манифактура, галантерия и кинкалерия, грамофони и грамофонни плочи, обуцарници, книжарници... И към представителството на няколко английски фирми за конци, преди и бои.

Хората се тълпят пред тия магазини, блъскат се, шумят, коментират. По-възрастните са съдържани, но репликите на младите са буйни и дръзки:

- Малко им е...
- Това не им е Палестина...
- Хитлер ще им дойде дохаки...

С гръм и трясък минава пожарната команда. Жълтите шлемове блестят на слънцето, сирените вият пронизително. Предположението, че от грабежа се с пристъпило към палежи, наелектризира тълпата, някой почва да крещи истерично:

— Дайте ми кибрит!... Дайте ми кибрит!... Злото идва само от тях... Те са проклети от господата бога...

Върху един сандък се покачва сух като чироз, с попска, козя брадичка човечец, побелял и възбуден, почти в транс.

— Братяя... — размахва ръце той. — Не щадете мръсното племе! Те насъскват срещу нас великите сили!...

Виктор хуква, макар че не е лесно да си пробива път сред човешкия мравуняк. За него е ясно: пак е изригнала стихията на сляпата и глуха ненавист към сънародниците му.

Пред улица „Екзарх Йосиф“ забавя ход, принуден да пусне в действие лакти и рамене. Наоколо му плющят остроти, закани, подигравки. В началото ги слуша с едно ухо, те му изглеждат дребнави и несвързани. После долавя, че всяка от тях съдържа нещо „военно“.

— Па като изтеглил сабята... — обяснява пискливо, възхитено сопрано. А басовете се възмуцават:

— Да посегне на пагоните му!... Да стъпче фуражката!...

Виктор се мъчи да ги слепи — като късчета от пъстра мозайка, — да ги подреди и открие причината за внезапната мътилка, замъглила мозъците на хиляди иначе разумни същества. Но това му се удава покъсно, едва в сравнително тихия квартал около Руския паметник. Седнали на пейките из алеите, пенсионерите днес имат чудесен материал за разговори и спорове. Трябва само да приклекнеш покрай тях — уж да си вържеш обувките, — и ще узнаеш всичко в най-богати подробности. Пък и загадката не е особено сложна!

Към обед един офицер (от артилерията, от пехотата, от авиацията, от флотата — вариантите са най-различни!) влязъл в едно дюкянче да купи плат (за себе си, за жена си, за младата си балдъза, за любовницата си.) Продавачът му поискал висока цена и не отстъпвал от нея, тъй като стоката била превъзходна (цената била ниска и той все я смъквал, защото стоката била боклук и трябвало непременно да се „пробута“). Така или иначе двамата се скарали. От дума на дума и взели да се обиждат.

Ругатните на офицера: „Пръч... Дърто черво... Лигав паразит... Пладнешки разбойник... Дългоносо плашило...“

Ругатните на търговеца: „Келепирджия... Тутманик в държавно облекло... Куха глава с козирка... Фустопоклонник...“

Когато била произнесена една цветиста благословия по адрес на Йехова и неговите „нечистоплътни“ последователи, собственикът поканил своя клиент да напусне „територията“. В отговор офицерът измъкнал сабята си и захванал да сече яростно платовете по тезгяха, сламените панамы по рафтовете и дамското бельо от витрината.

В този момент влязъл синът на търговеца — едър и силен спортист от гимнастическото сдружение „Макаби“ (терорист, анархист, клептоман). Той изтръгнал сабята от ръцете на разбеснелия се офицер, сграбчил го през кръста и като коте го изтласкал навън (изхвърлил го през глава, ритнал го най-подло в слабините).

Трябвало само един вик — „Евреите се гаврят с български офицер!“ — и епидемията избухнала. Като по даден знак към центъра на столицата захванали да се стичат всевъзможни легионери, ратници, бранници, отецпаисиевци, кубратовци. Петимни да проявят своите патриотизъм и да защитят поруганата национална чест, те подбирали пред себе си и пребивали от бой всяко що-годе съмнително лице. Така покрай „семитите“ пострадали и един професор по формална логика от Духовната академия (поп, клисар, калугер), двама безобидни амбуланти и дори някакъв агент от цивилната полиция, твърде „важна птичка“.

Унижен и потиснат, Виктор загубва цялата си радост от първата „акция“ и се прибира в сиропиталището мрачен. Но и Валентин го посреща мрачно:

— Пусна ли ги? — пита късо той. И добавя след кимването му: — Иди в занималнята и не излизай оттам, докато не те повикам! Бързо!

— Какво ще правя в занималнята?

— Фоти е вдигнал групата в тревога! Трябва да сме му подръка...

„В тревога!“ — мисли развълнувано Виктор, настръхнал от любопитство, и тръгва към занималнята. Тука, седнали на чиновете и заети уж с уроците си, са се разположили още трима: Гелето, Ладжо и Данчо Комара — гимназисти, които не могат да бъдат обвинени в

прекалена привързаност към учебниците. Защо тогава се преструват на толкова любознателни! Не са ли дошли и те по заповед на Валентин?

Виктор се отпуска до Гелето и надзърта в книгата му:

— Зубриш ли?

— Зубря... — озъбва се снизходително Гелето.

— География или история?

— Нито география, нито история! Това е Буф!

— Буф? Не разбирам!

— Нали те предупредих да се поровиш из висшите науки! Не може само с „Дивото зове“! Буф значи: Беседи с учителя по философия!

— Какво чакаш?

— Каквото и ти!

Виктор посочва въпросително с вежди другите двама.

— И те! — отсича Гелето. — Не ги ли забеляза, когато те приемахме?

— Не!

— Така и трябва!

— Тревогата заради погрома ли е?

— Заради погрома... Може би ще се наложи да помогнем на другарите от Ючбунар...

Виктор чувства, че от притеснение го облива студена пот, във въображението му пъкат изкривени от злоба гримаси, разкървани тела, протегнати за помощ длани. Чува викове — за милост, за състрадание, така нереални в тишината на помещението. „Проникнали са и в нашия квартал... Проникнали са и в нашия квартал...“ — нелепо се върти в главата му. После всичко се заменя от едно кошмарно видение: Лора лежи по корем, сгърчена и бездиханна, върху нея минават тежки, подковани ботуши — десетки, стотици, безброй...

— Не е ли по-умно да вървим? — кипва най-подир невъздържано той и се изправя. — Окумили сме се като бабички...

Гелето се извъръща към него и го премерва от глава до пети.

— Кротко!

— Докато ние мъдруваме, лудите ще се налудуват...

— Заръчано ти е да пасуваш! До второ нареждане!

Отмалял, изнервен, Виктор се смъква на чина, усетил за пръв път една по-могъща воля над своята. Това и му харесва, и го плаши.

Звънецът за храна прекъсва размишленията му, в занималнята влиза Валентин — възбуден, изпотен:

— Отбой!...

Четиримата наскочат облекчено, заобикалят го.

— Принудили са ги да офейкат — допълва не без гордост той. — След героично сражение... Ако не беше се намесила полицията...

— Жертви? — излиза напред Виктор. — Какво става там?

Пауза.

— Там ли? Там е като след потоп... Говори се, че са убити няколко души...

— Ранени?

— Има и ранени... Откарали са ги в болницата на Червен кръст... Елате в трапезарията, че да не правим впечатление... Фоти ще ни разкаже повечко, той е взел участие в отбраната...

Виктор се спуска по стълбището заедно с четиримата си приятели. Но е като несвестен, пред погледа му неотстъпно витае кошмарното видение на прегазваната от безброй тежки, подковани ботуши Лора.

И изведнъж съзира Коста Французина. Облегнат до закачалката за дрехи, той е почти неузнаваем: бузите му са в синини, едното му око е подпухнало, почти затворено, носът е набъбнал.

— Какво ти е? — втурва се към него Виктор. — Кой ти е сменил легитимацията?

Коста Французина мръдва надебелени устни:

— Той ми смени легитимацията, аз — местожителството! Я устиска още месец, я не устиска...

— С кого си се счепкал?

— С един мамин запъртък... От тия, дето закусват бял хляб с масло и какао...

— Подкачи ли те?

— Ха, ще ме подкачи! Ако нямаш нищо напротив — аз съм un homme terrible.

— Без загадки! — усмихва се кисело Виктор. — Френският не фигурира между деветте езика, които владее!

— Жалко... Гледам те, че се въртиш около Валентин. Да не си станал червен?

— Засега, изглежда, повече съм зелен...

— Аз пък съм от „Мароко“! Да не сме улови, та да ги пуснем в наши води?

— И вие ли?...

— И ние!... — важно натъртва Коста Французина. — Според джентълменското споразумение Ючбунар е общо владение... Ама беше бая мъчно... Те имаха в резерва фантетата...

„Лора... Лора... Лора“... — плисва наново в слепоочията на Виктор, той въздъхва и отронва глупаво:

— Благодаря ти...

— За какво? — занича заинтригувано в лицето му Коста Французина.

Виктор се извърта на пети и тръгва. По коридора, по стълбището, по двора. Пред желязната врата се сблъсква с бай Давид, който тика с една ръка неразделното си колело, а с другата вади от устата си загасналата лула:

— Къде?

Без да отвърне, обзет от лошо предчувствие, Виктор ускорява крачките, тича. Пресечката на „Братя Бъкстон“, мостчето над гара „Сердика“, улица „Опълченска“! Още пет минути, и най-сетне — ето го дома, в който живее Лора.

Изкачва двата етажа на един дъх. Таванът е тъмен, разделен наполовина от тясно коридорче. Някъде в дъното играе белезникаво отражение, може би от светлината на капандурата.

— Има ли някого? — озърта се объркано той.

Дъските под капандурата скръцват.

— Кого търсите?

— Едно момиче от сиропиталището...

— Не се е върнала още!

— Защо сте се сврели тука?

— Не знаеш ли какво се случи? Те ходеха от къща на къща...

Мирно ли е вече?

— Мирно...

— Хвала на всевишния!

Виктор тръгва назад.

— Момче... — Догонва го един немощен, треперлив глас. — Ако я намериш, речи й да се прибере веднага!

До кооперацията на инвалидите от войната е далече. Но сега той не бърза, една мисъл му подсказва, че трябва да види всичко със собствените си очи. И да го запомни. Завинаги! За вечни времена!

Пред погледа на Виктор се редят — като на кинолента — една от друга по-сърцераздиращи сцени, пресни следи от току-що отшумелия ураган. По паважа — петна кръв, парцали от палта и дрехи, ситно скълцани стъкла, разхвърляни колела от каруци, желяза, летви, изпуснати в суматоката каскети и забрадки. По стените — опадала мазилка, изтърбушени прозорци. И призивите на ратниците, изписани с катран: „Идем... Идем... Идем...“

Подир малко двамата се изправят един срещу друг, хванати за ръце. И дълго не могат да отронят дума, толкова са щастливи, че бедата ги е отминала.

— Олекна ми! — окопитва се най-сетне той. — Все ми се струваше, че е станало нещо с тебе!

Лора почервенява и се смее със своя дълбок, тъжен смях:

— Страхувал си се за мене?

— Страхувах се...

— Но кооперацията е държавна, те въобще не влязоха при нас...

А ти? Къде беше през това време?

— Къде? По улиците!

Тя се вцепенява от уплаха.

— Какво си правил по улиците?

— Учих се на омраза!

Пръстите ѝ го стисват силно, повелително.

— Бих искала... — запъва се и се смуцава Лора. — Бих искала да се учиш не на омраза, а на любов! Моля ти се, друг път не бъди безразсъден! И се пази, много се пази!...

Десетина минути по-късно обаче светлото настроение се стопява и изчезва: той заварва майка си на легло, бита и изтезавана от някакъв съсед легионер. Тя лежи, завита до шията, стене и съска, колчем срещне състрадателния му поглед:

— Не им се давайте!... Мъже сте... Смърт за смърт!... Не им се давайте...

Кой възпитател или питомец от сиропиталище „Парица Елеонора“ не знае за предстоящата катастрофа, кой не съзира вълчатата мутра! И все пак — трудно е да се живее само с мисълта за тая катастрофа, с ужаса от утрешния ден. Глад или изстребление, концлагер или куршум — в последна сметка разликата едва ли има някакво значение! По-важно е друго: кога ще се вдигне завесата на епилога? Ако е след седмица, месец или година — защо да се тревожим предварително? Защо да униваме и падаме духом? Днес за днес — това е девизът на лишените от бъдеще! Но това е и единственото реално измерение на времето!

Външно редът и нравите в приюта не са се променили, веригата на делниците се намотава и отмотава, както преди. Закуска, училище, обед, подготовка на уроците, вечеря, лягане — сто познатите брънки! Доскоро тягостни и скучни, сега те излъчват печалния аромат на разлъката. И на надеждата — може би съвсем илюзорна, — че ще устоят!

Все под натиска на твърдо спазваните обичаи тая неделя се събира на редовна среща и „Мисъл“, кръжокът на бившите питомци. Дежурният по кухня е помел и почистил старателно трапезарията, лъснал е прозорците, а домакинята е изтеглила две маси в дъното, съединила ги е и ги е застлала с бяла ленена покривка. Сложила е и ваза с цветя — сигурна, че усърдието ѝ ще бъде забелязано от подпредседателите на настоятелството!

Членовете на кръжока пристигат един по един. Както винаги при подобни сбирки, те са облечени спретнато, тук-там с претенции за елегантност, но бедността им се издава ту от липсата на вратовръзка, ту от несъответстващата на костюма риза, ту от смешната комбинация между цвета на обувките и цвета на панталоните или полите. Преди да влязат, мъжете се задържат в коридора да изпуснат по цигара и да разменят някоя дума. Разговорите се въртят все около боевете на Източния фронт, където — проникнали до Волга —

германците „тъпчат на място“ като „заковани“. Виктор открива и една нова тема — партизаните! Преди година, година и половина те се наричаха „шумкари“ и не правеха особено впечатление. Сега, прекръстени и укрепнали, тия размирници размътват чуждите глави, нажежават въображението. Споменават ги късо, възторжено, сякаш споменават свръхестествени същества:

— Слизат и в полето...

— Контролират южната линия...

— Издават присъди над представителите на властта...

Тяхната численост се колебае — според степента на преклонението пред борбата им! — от две-три роти до многохилядна армия.

Жените са по-прозаични. Насядали на групички по пейките те споделят грижите си около семействата и децата, около препитанието. И тихо чумосват погромджиите. О, няма нищо по-страшно от острия език на обладани от ярост и презрение жени, няма нищо по-находчиво, по-убийствено и по-точно в попадението от лаконичните им характеристики!

Около десет часа от горния етаж се задават първенците на кръжока. Начело с мадам Босева — неизменно тържествена и величествена, облечена в тъмни тонове. Тя се насилва да изглежда непроницаема, лицето ѝ е същинска каменна маска, лишено от човешки страсти, видът ѝ недвусмислено внушава: „Всичко е както преди! Нищо не се е променило! Пазете достойнството си!“ Но това е само привидно: прозорливото око тутакси схваща вътрешната несигурност и стъписване — резултат от последните неприятности. Вдясно от нея се движи Наум Проданов. Нисичък, закръглен, неуседлив, той подскача, размахва крайници, върти се. Като радетел на сиропиталището адвокатът няма основание да е оптимист, като поклонник на Третия райх — налага се да показва известна бодрост. Тая раздвоеност прави гримасите му смешни и фалшиви, досущ гримасите на рутиниран битов актьор, комуто ненадейно са поверили чисто психологическа роля.

Вляво, малко по-назад, крачи другият подпредседател на настоятелството. Неговото състояние може да се изрази с фразите: „Е, добре, господа, роденият аристократ участва по неволя във всякакъв

род комедии! Обаче той знае цената си и ще съумее да я поиска в мига на разплатата.“

— Когато тримата се озовават в трапезарията, бившите питомци стават почтително на крака.

— Седнете! — кима директорката, след като подпредседателите се настаняват на креслата около нея. После, вдворила с поглед тишина, тя вдига глас: — Господа! Събираме се след един продължителен интервал. Вие разбирате не по-зле от нас, че причините за дългата пауза бяха повече от сериозни. Не е тука мястото да ги анализираме или обясняваме. Искам само да подчертая, че вината не е в ръководството на кръжока въпреки твърдението на Ларошфуко, че умът е по-ленив от тялото...

В трапезарията настъпва оживление. „Пак Ларошфуко!“ — отсъжда Виктор, доловил повода за оживлението. И мадам Босева го долавя, тя се усмихва снизходително:

— Беседата, която отложихме миналия път, е озаглавена „Личност и общество“. Тя ще бъде изнесена от господин Хаим Яшаров! Имате думата!... — накланя се тя уважително към втория подпредседател и сяда. В тоя момент вратата изскърцва, влиза и доктор Шекерджийска, като неволно се изпъва на пръсти и се мъчи да не шуми — нещо, което не се удава лесно на тромавата ѝ фигура.

— Струваше ми се, че днес дискусиите ще преминат вяло! — бодва я мадам Босева.

Лекарката се отпуска на една пейка и отвърща на удара с удар:

— Не бива да подценявате собствения си темперамент!

Директорката почервенява.

— Господа! — изправя се Хаим Яшаров, като пристяга с палец и показалец взела на вратовръзката си. Всъщност там няма какво да се пристяга: това са четири-пет секунди, подарени, на зрителите, за да се уверят колко безукорно стоят върху него дрехите му. И за да съсредоточат слуха и възхищението си. Защото той не се нуждае от никакво съсредоточаване — когато словото почне, отлично тренираният мозък автоматически ще заизхвърля към повърхността на съзнанието ловки обрати на речта, пригодни за момента цитати, изящни духовитости, унищожителни аргументи, весели каламбури — все пищни цветя от градината на социалната казуистика!

— Господа! Завещаването на една проблема от поколение на поколение, честото ѝ обсъждане, профанирането и банализирането ѝ — всичко това е сигурно указание, че проблемата или не е поставена правилно, или е неразрешена. Проблемата за отношението между личност и общество — позволете ми този парадокс! — въобще не съществува (ораторът се покланя галантно). Съществува друга проблема — по-велика, по-вечна, по-трудна: проблемата за свободата на човека! От своя страна основната, кардиналната проблема за свободата на човека се състои от две подчинени, не по-малко трудни проблеми, които (усмивка на всички страни) стоят като свирепи цербери в преддверието на нейното решение. Това са проблемите за свободата на личността и за свободата на обществото. Накъсо: свободата на човека се извежда от органическия сбор на свободната личност със свободното общество! Шеговитото определение на Аристотел...

— Зоо политикон... — изграква някой от трапезарията.

Адвокатът се съгласява сухо:

— Да, зоо политикон! Определението на Аристотел съдържа в себе си и двете проблеми. А опитът на историята добавя, че в близо двайсетвековното си разумно пребиваване върху земното кълбо човекът не е постигнал свободата си! Отварям скоба: тая печална констатация съвсем не означава, че в един или друг период на развитието си той не е познавал свободата на личността или свободата на обществото. Господа, трагедията е в обстоятелството, че никога не ги е познавал заедно! Нещо повече: нерядко благополучното разрешаване на първата проблема е ставало за сметка и в ущърб на втората. Както виждате (ръцете се разперват в театрална безпомощност) — порочен кръг! И ето, нашата съвременност се изправя пред изконната проблема за свободата на човека. Но откъде да тръгнем? По кой път да вървим? От свободата на личността към свободата на обществото или обратно — от свободата на обществото към свободата на личността?

Подпредседателят Яшаров спира, оглежда се и наново поема, вече афектиран и вдъхновен:

— Да погледаме картата на света, в който живеем! Е, добре, има ли формули? Има ли практически рецепти? Отговорът е категорическо „да“. Според практическата рецепта на Запада...

— На кой Запад? — пресича го наежен Наум Проданов. — Англосаксонския ли?

— Не само англосаксонския! Според неговата практическа рецепта трябва да се тръгне от свободата на личността. Според практическата рецепта на Изтока пък...

— Какво визирате? — намесва се пак другият подпредседател.

Ораторът се намръщва:

— Разбира се, не Близкия изток! Става дума за Азия!

— По-конкретно?

— Русия! И тъй: според практическата рецепта на Изтока трябва да се тръгне от свободата на обществото. Коя рецепта е по-приемлива? Коя — в края на краищата — ще разреши на дело голямата проблема за свободата на човека? Според мене...

Хаим Яшаров говори дълго, увлечено. И макар че твърде често прибъгва до заплетени перифрази и латински пословици, Виктор чувства горещите му симпатии към тъй наречената „западна формула“. Впрочем ораторът и не ги скрива, те очевидно го въодушевяват, разхубавяват, окрилят красноречието му.

Когато свършва, става Наум Проданов. Той излиза пред масата, пъха палци в джобчетата на жилетката си и полека, унесено се олюлява на пети. Пледоарията му почва доброжелателно, миньорно, почти задушевно:

— Господа! Словото, което имахме честта да чуем, може без преувеличение да се окачестви като... хм... забележително. Лекторът построи пред смаяния ни взор една хипотеза, която е не само оригинална, но и убедителна. Логика! Желязна логика ни лъхна от нея — и в изложението, и в последователността на доводите, и в степенуването на елементите. Аз съм възхитен. Аз съм обогатен. Аз съм готов да я прегърна като своя... хм... вяра! И ако си позволявам да взема думата след подобна блестяща беседа, то е защото се надявам да я допълня в нейна полза. И за нейна... хм... слава!...

„Хитрец! — разсъждава заинтригувано Виктор. — И друг път е подхващал така. А след това му забива нож...“

— Господа! — връща се до креслото си Наум Проданов. — Нека резюмираме накъсо хипотезата на моя колега! За да ни стане по-ясна, ще се помъча да я превода на езика на числата. Вулгарно изразено,

освен понятието теорема математиката прибъгва и до понятието лема. Лемите са като стъпала, като звена при разрешаването...

— Помощни теореми — прекъсва го нетърпеливо Яшаров.

Подпредседателят прави признателен жест:

— Благодаря! Очевидно, проблемата за свободата на човека е теорема, чието разрешаване е невъзможно без разрешаването на двете леми — за свободата на личността и за свободата на обществото. Да приемем ли тая постановка? Да я приемем! Оттука насетне начева моето... хм... несъгласие с господин Яшаров. Защо трябва да се върви от една лема към друга? Не е ли това метафизически подход към явленията? Къде е третата практическа рецепта? Да, да, колега, не ме фиксирайте тъй слисано, къде е третата практическа рецепта?

— Коя е тя, господин Проданов?

— Новият ред, който установява... хм... Германия!

— В какво се състои тая рецепта, ако смея да попитам?

— В едновременното прилагане на двете леми! Това е приносът на хитлеризма. За една част от нацията — силните, смелите, непокорните — ще се върви от свободата на личността към свободата на обществото. Друг път те няма да одобряват!

— Имате пред вид свръхчовеците?

— Именно... За другата част, за масата, ще се върви от свободата на обществото към свободата на личността. За тях такъв път ще бъде...

— Но това е чудовищно смещение на понятията! — еква дрезгавият алт на доктор Шекерджийска. — И аз искам думата!

— Не съм изненадана! — прави кисела физиономия мадам Босева. — Щом свърши господин Проданов.

— Аз вече изложих тезата си! — отпуска се на креслото си адвокатът. — Може да й дадете думата!...

Лекарката се изправя, механически прикопчава блузата си.

— Няма да се спирам на категориите свръхчовеци и маса! — казва възмутено тя. — За мене такова разделение на нацията е нелепо.

Наум Проданов слага длан пред устата си и кашля с престорено великодушие.

Директорката се засмива саркастично:

— Какъв образец на деликатност!

— Аз наистина съм негодна да бъда образец на деликатност! — поклаща глава доктор Шекерджийска. — Що се касае до хипотезата на

господин Яшаров, — какво пък, логика май не ѝ липсва! Каква логика обаче? Повърхностна, ефектна, бих допълнила — леко смилаема!

— Намекват за липсата на диалектика! — размърдва се отегчено подпредседателят Яшаров. — Аз не съм почитател на тоя род мислене...

— Какво представлява според вас лемата „свобода на личността?“ Не е ли това преди всичко политическо понятие?

— Права сте, политическо!

— Така и допуснах... И почти съм склонна да ви поддържам... Но лемата „свобода на обществото“ от своя страна е преди всичко икономическо понятие... Въпросът е — щом вече господин Проданов ни съблазни с езика на математиката! — кое от двете понятия е функция на другото: политическото на икономическото или обратно? При това аз съзнателно опростявам нещата. Защото и двете леми — тая думичка ми звучи умилително! — и двете леми могат да се разгледат последователно и като икономически, и като политически феномени!

— Сиреч? — накланя се напред Наум Проданов.

— Сиреч — повтаря натъртено лекарката — свободата на личността е не само политическо, но и икономическо понятие! Свободата на обществото е не само икономическо, но и политическо понятие. Така че пътят за постигане свободата на човека минава...

— Вие сте цял професор! Но вашата рецепта се провали най-позорно!

— Къде и как се е провалила?

— Къде ли? Хм... при Харков, Ростов, Севастопол, Одеса, Киев... Да изброявам ли още?

— Не избързвате ли с изводите?

— И още как! — избухва един глас от трапезарията. — Колелото се върти вече назад!

— Кой крещи? — трепва и се надига на лакти мадам Босева. — Аврам Пинкас, пак ли ти?

— Аз! — щръква на мястото си възгърбавият евреин. — Желая, тъй да се рече, да кажа...

— Нямах думата!

— Да говори! — подкрепя го някой от дъното. И тутакси, като по определен знак, наоколо закипява от възгласи:

- Дайте му думата!
- Песента на Хитлер е изпята!
- Дранг нах Остен-а свърши!

Директорката става, бяла и разтреперана от вълнение.

— Господа! — с насечен, внезапно изтънял глас промълвя тя. — Вашата реакция ме принуждава да споделя най-сетне моите съкровени опасения относно дейността на кръжока — опасения, които напоследък често ме спохождат. Струва ми се, че при тая обстановка, в това време на омраза, на ожесточение, на крайна поляризация на концепциите... да, колкото и да е тъжно, по-разумно би било той да бъде разпуснат... Може би след войната...

— Съгласен съм! — отсича веднага Яшаров.

Другият подпредседател също кима утвърдително:

— И аз!

Без по-нататъшни разисквания кръжокът „Мисъл“ е обявен за разтурен. Една от брънките на веригата е счупена. Коя ли ще бъде следващата?

Какво блаженство е да се разболееш! Изведнъж всички правилници и наредби отпадат, всички задължения отиват по дяволите. Изолиран в стаята за болни, ти не признаваш повелите на дисциплината, не си обвързан с ничии заръки. Звънецът за ставане бие. Чудесно, нека си бие! И нека другите сиропиталци скачат и си оправят постелите, нека се измият и се наредят за закуска! Ти можеш спокойно да се обърнеш към стената, да прищипнеш одеялото под гърба си и да се върнеш наново към сладкия сън, който те люлееше допреди малко. Ще успееш ли да го настигнеш? Ще ти позволи ли да се потопиш пак в кадифените му вълни?

Събудиш ли се, не ти остава нищо повече, освен да се изтегнеш с поглед към тавана и да зачакаш дежурния по трапезария. Какво ли ще донесе за ядене? Ще се отпусне ли днес домакинята и ще прибави ли към традиционния чай със сирене лъжичка масълце? Ами готвачката, няма ли да пъкне филийка хляб или сухар, подтиквана от доброто си сърце?

Вселената на лакомствата! Понякога тя може да бъде почти толкова необятна, колкото вселената на звездите, стига над фантазията ти да плющи немилостивият бич на глада. Откак се е разболял, Виктор си припомня едно по едно в неумолима последователност всички курабии, варенки, всички манджи и яхнии, всички компоти, кремове и баници, които преди години, в далечното и предалечно детство са приготвявали баба му и майка му. И заедно с тях тъй както устата се пълни със слюнки, душата се пълни с упойващия сок на спомените. А те са тъй много! За весело прекарани празници — там живи и мъртви са еднакво реални! — за интересни излети, за бурни игри из поляните покрай родното градче. Било ли е наистина това?

Плетеницата на сенките по прозорците полека-лека увяхва и се стопява, коридорите на горния етаж затихват. Ето, чуват се стъпки. Виктор се надига нетърпеливо на лакти и посреща отварянето на вратата с възклицание на горест и надежда:

— Как е?

Дежурният по трапезария свива презрително рамене.

— Без промени!

— Чай и сирене?

— Чай и кашкавал! Но не се радвай: кашкавалът е като подметка и мирише на гранясал сапун...

— По дяволите! А хлябът?

— Кака Тотка изглежда сърдита...

— Значи, една филийка... Защо не сви още една?

— Свих...

— Дай ги насам!

Закуската се поема и поглъща полека, с благоговение пред всяка трошичка. Като опитен сиропиталец и Виктор умее да утолява повиците на стомаха едва ли не с изтънчено сладострастие.

Преди да тръгне на училище, отбива се да го види Валентин. Той е отслабнал и почернял, под очите му се дилпят виолетовите кръгчета на недоспиването.

— Вярно ли е за провала? — присвива колене да му стори място Виктор.

Валентин присяда и се обляга уморено на шкафчето.

— Кой ти каза?

— Гелето...

— Разнищи ли се чорапът, може и да ни закачи... Напоследък разпитвали жестоко...

— Питам се, дали мога да издържа?

— Трябва да издържим! В края на краищата двубоят между нас и полицията е двубой между хора. Съобщиха ли ти за списъците?

— Какви списъци?

— Освобождават още пет души от приюта... Както е тръгнало, скоро ще се разделяме... — Валентин се изправя, пристяга куртката си. — Да искаш нещо?

— Новините от Източния фронт?

— Все същото — боеве в подстъпите към Волга. Нали си забелязал голямата дървена карта пред Съдебната палата? С червените стрелки. Махнали са я...

Виктор остава сам. Но не за дълго: точно в седем часа влиза на „утринна визитация“ доктор Шекерджийска. Макар и да се стреми да

изглежда бодра и енергична, тя също се е променила: и без това грозното лице е станало още по-грозно, раменете ѝ са се превили, сгърбени от невидима тежест, походката ѝ е патрава, спъната. Само очите ѝ не се поддават на разрушителното въздействие на времето. Наопаки, те са като че ли още по-остри, проникателни, зли.

— Настроението? — започва канонадата от медицински въпроси.
— Температурата? Апетитът?

Виктор отговаря криво-ляво. И си отдъхва, когато чува последния въпрос:

— Взимаш ли редовно лекарствата?

— Взимам! — отсича яростно той.

Доктор Шекерджийска се засмива:

— Скучно ти е без компания... Какво да се прави: няма болни!...

От този момент разстоянието между възрастите изчезва, двамата се впускат в сладки разговори, при които нейните разяснения — твърде често се превръщат в монолози. Колко интересно разказва тя! Веднъж — за бурното си студентство, когато освиркали професорите и правили протестни демонстрации за било и не било. Друг път — за работата ѝ в едно нещастно врачанско село, където църковната камбана биела всяка вечер „на умряло“, тъй като водата била наситена с тежки метали. Трети път — за поредицата „Очарована душа“ на Ромен Ролан, в чиято Анета открива черти от самата себе си. („Макар че съм по-отвратителна на вид и от жената на Рузвелт“)

Днес лекарката неволно си припомня, че някога, две-три години преди Хитлеровото възшествие, е била на екскурзия в Германия. Виктор трепва, настръхнал от любопитство:

— Били сте в Германия?

Доктор Шекерджийска кима замислено.

— Впечатленията ми са бегли! — отвръща, без да бърза тя. — Тридесет дни непрекъснати обиколки — не е много, нали? За Берлин, Нюрнберг, Лайпциг, Дрезден... И за още десетина по-малки, но световноизвестни центрове, като Ваймар например...

— Харесаха ли ви?

— Големите градове — не! Провинциалните... Имам усещането, че не съм ги видяла, а съм ги просънувала... Толкова са чисти, уютни, добронравни всичките тия Магдебурги, Йени, Ерфурти... Като в старинна приказка с поучителен край...

— Откъде тогава са пъкнали...

— Хитлеристите ли? И аз се мъча да си обясня това... Понякога си мисля, че там хората дълго време са били приучвани да слагат над великите човешки чувства всякакъв род принципи: през средните векове — рицарството, после — еснафската нравственост, по-късно — нацията... А щом поставяш над обичта, другарството, състраданието каквато и да било логическа фигура — край! — ето я психологическата основа за масови психози...

Вратата се отваря, в стаята безшумно се вмъква мадам Босева.

— Как е болният? — осведомява се тя хем изненадана, хем като че ли зарадвана от присъствието на лекарката, която тутакси и предлага стол.

— Скоро ще го изписвам...

— Диагнозата?

— Така и не я поставих окончателно... Сигурно е грип със стомашно-чревни разстройства...

— Току-що ми се обади господин Проданов... — отказва да приеме стола директорката.

Доктор Шекерджийска я стрелва озадачено:

— Е-е?

— Както се казва, кибритясал е...

— Защо?

— И „Битоля“ ще става държавно сиропиталище... Македонците са натиснали двореца...

— А „Родина“?

— Министър-председателят Филев бил заявил на един банкет, че ръководителките на женските дружества в България са непоправими англофилки...

— Има ли нещо за нас?

Мадам Босева мълчи дълго, гримасата на възмущение се сменя от гримаса на гняв и негодувание. Последна се застоява умората — равна, примирена. Лекарката трепва в лошо предчувствие:

— Пак ли неприятности?

— Уви... — въздъхва директорката. — Обществото е скандализирано от протестното писмо...

— Не разбирам...

— Би трябвало... Нали сте му авторка?

— Мадам Босева...

— Доктор Шекерджийска, без комедии! Аз познавам вашия стил...

— Моя стил!... Нима това е сериозна улика за подобно обвинение?

Директорката маха пренебрежително:

— Улика!... Обвинение... Като че ли съм криминална следователка...

— Но без веществени доказателства...

— Ах, веществени доказателства... Е, хубаво, аз разполагам с неопровержими веществени доказателства!... Черно на бяло... Не бива да забравяте оригиналите на съчиненията си в джобовете на престилките!

— Пребърквали сте престилките ми?

— Ето че вие не познахте моя стил!... Допускате ли, че бих тръгнала да пребърквам чиято и да било престилка?

— Мадам Босева, сега не ми е до загадки!

— Ако домакинята беше толкова умна, колкото е злобна, от вчера вие щяхте да бъдете в ареста... Трябва да благословите глупостта й!

— Къде са... оригиналите? Какво възнамерявате да правите с тях?

— Възнамерявам да ви ги върна, за да ги унищожите. Предполагам, че други веществени доказателства срещу себе си нямате?

— Благодаря ви...

— Защо — все пак — се забърквате в такива каши?

Доктор Шекерджийска обърсва с длан потта от челото си.

— Моята философия е неотделима от действието... — миролюбиво отронва тя.

— Вие сте непреодолимо наивна...

— Бих могла да кажа същото за вас...

— По инерцията на взаимните обиди, така ли?

— Не желая да ви обиждам! Просто аз съм убедена, че нашето време ще наложи на всеки да поеме своя дял от отговорност пред историята, колкото и микроскопичен да е той...

— Няма да го поема!

— Ще ви заставят... Вие имате нещастieto да живеете в голямата география на принудата... Аз също... Защо да чакаме момента на принудата? Не мога ли да я изпреваря, за да си обезпеча поне мъничко свобода на избор?

Директорката тръсва разочаровано глава.

— Късно е да ме прекръствате! — иронично отсъжда тя. И добавя от вратата: — Надявам се, че след станалото разбирате вашия дълг?

— Моя дълг?

— Естествено... Ще ви бъде ли удобно да представите оставката си до края на седмицата?

Лекарката пожълтява, дръпва се инстинктивно назад:

— Оставката? — И тихо, почти нечуто простенва: — Добре... До края на седмицата...

„Какво става навън? — пита се Виктор, като се върти неспокойно под одеялото. — Защо не бие звънецът? И каква е тая тишина, сякаш градът е измрял? Дали пак навикът ми е изменил, та съм се събудил прекалено рано? Какво наистина става навън?“

Той повдига глава и се озърта: изглежда, голяма част от сиропиталците също са се събудили, но не бързат да се издадат — толкова рядко удоволствие е излежаването! А малките, тях трябва да измъкваш от леглото насила, дори след звънеца — такива сънливци са!

„Ами ако домакинята се е успала?“ — минава му през ума, макар че подобен случай никога не е имало и не може да има: тя е неимоверна педантка, особено към външната форма на задълженията си! Пък и при системното старческо будуване на мадам Босева това би било направо чудо над чудесата!

А тишината отвъд спалнята е странна, почти загадъчна. Не се чува ръждивото скърцане на трамваите по завоите около Руския паметник, не се обаждат клаксоните на автомобилите, с които обикновено заран разнасят мляко из съседните болници, не чаткат конските копита и не дрънкат талиги — сигурен белег за близкото присъствие на гара „Сердика“.

Стенният часовник в коридора отброява шест провлечени удара. „Половин час гратис! — отсъжда изумено Виктор. — Ще закъснеем за училище...“

Звънецът прекъсва размишленията му. И в същия миг еква гласът на дежурния:

— Момчета, днеска няма зубрене!

Сиропиталците скачат оживено, обграждат го:

— Защо? Пак ли карантина? Кой ти съобщи?

Дежурният разперя ръце и отсича:

— Блокада!

Спалнята утихва. И изведнъж, като прескача през кревати и дюшеци, към прозорците се спуска Валентин — блед, настръхнал.

Подир него се спускат и останалите. Виктор си проправя път, долепва лице до стъклото, проумял по неприятния мраз на кожата, че новината се отнася и до него лично.

Блокада! От край до край улиците са празни и пусти. Само по ъглите, скрити в сенките на зданията, стърчат военни караули — единични или на двойки. Те са в пълно бойно снаряжение. Каските и щиковите им лъцят в хладното утро с мътен, сив блясък.

— Ура-а-а... — крещят и се радват хлапаците. — Край на уроците... Ще играем на мач...

Виктор и Валентин се споглеждат.

— Погрижи се и за моя балдахин! — подхвърля Валентин и се юрва навън, като закопчава пътем рубашката си. „Отива при Фоти“ — досеща се Виктор. Впрочем това не е кой знае колко трудно: откак доктор Шекерджийска напусна, всички нишки водят към парното.

Срещат се чак пред трапезарията, в редиците за закуска. Валентин е бял като платно, на лицето му е застинала усмивка на отчаяние и уплаха — нещо, което го прави едновременно страшен и безпомощен.

— Какво има? — застава до него Виктор.

Валентин трепва и тутакси обърсва зловещата усмивка от лицето си, то става непроницаемо.

— От мене ли криеш?

— После... — озъбва се Валентин. И добавя по-меко: — Стани дежурен за спалните и занималните!

— Доброволно?

— Доброволно!

От горния етаж слиза Госпожицата. Скръстила длани върху огромния си бюст, тя застава пред редиците:

— Молитвата!

„Блазе и! — наблюдава я за пръв път с омраза и презрение Виктор. — Каквото и да се случи, нея няма да засегне, тя ще се отърве. Да живеят невзрачните и лишени от амбиции!“

— Кой ще бъде дежурен по трапезария?

— Аз! — вдига десница Валентин.

— Дежурен за спалните и занималните?

— Аз! — крясва ядосано Виктор.

Госпожицата го поглежда изпитателно:

— Твой ред ли е?
— Не!
— Но тогава...
— Доброволно!
— А ти, Валентине?
— Също доброволно...

— Ето, това се казва съзнателни питомци! Благодарни, дисциплинирани... И кои са те? Най-интелигентните, най-прилежните... Поучете се от тях! Бъдете като тях! — Госпожицата се задъхва от непривично дългата си реч. — Хайде, влизайте на храна!

— Великолепна комедия! — тръгва полека Виктор, като стрелва през рамо приятеля си. — Откога сме толкова примерни!

— След закуска — при Фоти! — вместо отговор отронва Валентин.

Когато подир десетина минути Виктор се вмъква в парното, там заварва освен Фоти и Валентин още трима души: Гелето, Ладжо и Данчо Комара. Хванали лопати и ръжени, петимата се въртят около въглищата и се преструват на извънредно заети. Като зърва Виктор, огнярят се почесва недоумяващо по темето и без да престава да нарива с лопатата — една съвсем безсмислена, сизифовска работа! — казва ниско, с глас, от който вее ужас, и решителност:

— Момчета, насадихме се!

Сиропиталците се стъписват: какво се крие зад тези думи? Защо иначе безстрашният и духовит Фоти се шегува унило, с толкова сериозни, разтревожени очи?

— Обясни човешки! — бодва го навъсено Валентин. — Събрали сме се мъже, а не госпожици...

— Ти знаеш... — пали цигара огнярят. — На тавана е скрит един нелегален... Търсят го вече трети месец — под дърво и камък... Със смъртна присъда зад гърба си...

— От тези, които неотдавна пречукаха генерала на легионерите... — допълва Валентин.

По шията на Виктор плъзва тънка струйка пот, краката му странно омекват и той се опира о зида на котела. За щастие, никой не го забелязва.

Фоти смуква дълбоко, тонът му става твърд и властен:

— Кой е дежурен за спалните и занималните?

— Аз! — преглъща сухо Виктор.

— Много хубаво... Ще се въртиш около входа и ще сигнализираш, кога довтасат претърсвачите... Тръгнат ли по коридора за към тавана — ще го преместим в обратното крило на зданието... Гелето, Ладжо и Данчо Комара ще стоят на пост по стълбището и ще приемат сигналите... Имаш ли кърпа за нос?

— Моля...

— Щом свърнат към постовете — ще я извадиш от джоба и ще я помачкаш в шепи... Да се вижда отдалече...

— Разбирам...

— Храна ще му доставя Валентин, той е дежурен по трапезария... Някакви въпроси?

Пауза.

— Ами ако все пак... — изтървава се Виктор...

Фоти трепва, погледът му помръква:

— Ако стигне дотам — кротувайте! Вие сте още деца... Хайде, по местата си!

Виктор се изкачва в спалнята срещу главния вход. И дълго гледа навън, към заглъхналото площадче около Руския паметник. Картината е все една и съща: безмълвие, липса на каквито и да било признаци на живот. Като видение от нелепите кошмари, които го нападат от време на време и от които се изтръгва, окуражен от подсъзнателната мисъл, че всичко е сън.

А времето тече: час, два, три. На обед хапва набързо и пак се връща на поста си. Навън почва да вали — ситно, неуловимо, сякаш над къщата се разсипват облаци воден прах. Здрачава се. Колко ли ще трае тая блокада? И дали няма да им се размине?

Напразни илюзии! Към пет часа от средния вход на голямата жилищна кооперация „Славия“ изпълзва цяла група. Претърсвачите! Офицер, войници, полицаи и цивилни. Те се отправят към сиропиталището — припряно, без строй. От канцеларията излиза мадам Босева — строга, важна — и тръгва да ги посрещне. Виктор поема подире ѝ.

Пръв влиза офицерът. Млад, стегнат, с мъничка, но жилава спортна фигура и интелигентно лице. Неговият израз недвусмислено показва досада и превъзходство: „Тая професия и тая компания не са мои! Просто — стечение на обстоятелствата!“

След това идват цивилният и полицаят, потиснати от високомерието и кастовата отчужденост на своя командир. Войниците остават отвъд оградата.

Като се ръкува с директорката, офицерът се оглежда и пита заинтригувано:

— Тука не е ли частен дом?

— Грешите! — пристъпва вежливо мадам Босева. — Това е приют за сираци и безпризорни...

— Пак ли? От заранта само на приюти се натъкваме...

— Кварталът е такъв...

Офицерът вдига поглед и прочита гласно:

— „Царица Елеонора“...

После се извърща едва-едва към спътниците си:

— Да вървим, господа!

Цивилният се навежда над ухото му и прошепва нещо.

— Какво, като има евреи! — дръпва се гнусливо военният. — Нали са малолетни? Или се страхувате и от невръстните? Боже, пази България!

— Както наредите...

— Чакат ни още обиколки! Довиждане, госпожо!

Директорката се покланя:

— Обожавам кавалерите...

Виктор затваря желязната врата и облекчено въздъхва. До него проехтява още една въздишка — демонстративна, подигравателна. Той се отдръпва и опулва очи — Фоти! Сияещ, преливащ от щастие.

— Отидоха ли си?

— Както виждаш...

— Кажете честно: това не е ли ве-ли-чествен повод да направя главата? Ха, ха, на оня приятел Валентин, моралиста, сърдечен привет!... Утре съм в отпуска...

Привечер вдигат блокадата. Улиците се превръщат в панаир. Хора, хора, хора! Плъпнали по покупки, да навестят близки и познати, да се осведомят за приятели, да научат новини. Любопитството е нажежено до краен предел, слуховете — вероятни и невероятни — подскачат като гумени топки от реплика в реплика, от диалог в диалог:

— Намерили цял склад с картечници!

— На „Позитано“ хванали двама!

— Престрелка в Лозенец...

Но мисията на ремсистите от сиропиталището не е свършена: трябва да се улесни незабелязаното измъкване на нелегалния от тавана! Това е вече къде-къде по-леко и забавно, почти като в криминален филм. Пък и ролята на Виктор е съвсем епизодична — той трябва да задържа палавите дребосъци да не се боричкат покрай главния вход, за да не зърнат кой минава.

„Операцията“ се провежда успешно. Улисан да изпълни съвестно задълженията си, Виктор дори сам не вижда кога се изнизват покрай него Фоти и нелегалният. Мярва ги в последния момент: забързани, поприведени един към друг, сякаш се кискат. И тозчас съобразява, че и походката, и плещите, и страничният овал на черепа у нелегалния са му странно познати, близки. Откъде? Срещал ли се е някога с него?

— Ралф! — изкрещява изведнъж Виктор. — Ра-а-алф...

И хуква навън. Но от двамата няма и следа, те са се гмурнали в гъмжилото. После го обхващат съмнения. Дали това наистина беше Ралф, неговият чичо, пронизал небосвода на детството му като метеор, като светъл символ на гордия дух? Не е ли загинал — както твърди мълвата — в Испания?

„Не може да бъде! — предявява сухите си доводи разумът. — Този е твърде млад, почти на възрастта на Фоти... И е по-висок... Не може да бъде!“

Но вълнението, което го обзема, не го напуска дълго.

Над възбудения град пада нощ. Отишъл си е още един ден. Какво неопровержимо доказателство, че утрото на човешкия живот не се повтаря — никога и за никого!

- Вика те майка ти!
- Ко-о-о-ой?
- Майка ти...
- Закълни се!
- Да ме убие господ!

Виктор се изправя потресен. Досега, ето вече пет години, майка му никога не е идвала в приюта „на свиждане“. Какво е станало? Защо го търси? Докато се стяга за срещата и крачи по коридора към изхода, той мисли разтревожено за семейството си. И за нея. Странен човек е тя! Някога, докато баща му беше жив, тази жена изглеждаше кротка, покорна, почти безлична, така че хората не я забелязваха и дори най-безцеремонно не се съобразяваха със съществуването ѝ.

Времето е извършило обрат, тя е неузнаваема: горда, корава, озлобена, може би прекалено нервна, поради което в отделни моменти е направо демонична.

В началото тази промяна дразнеше Виктор, отчуждаваше го. В края на краищата и без нейната демоничност мъката по света не е малко! После взе да се примирява, проумял страшната сила на иначе баналната пословица, че с вълците трябва да се вие по вълчи. А нима е възможно да виеш по вълчи, без да станеш вълк?

Майка му е седнала на пейката срещу главния вход — традиционната пейка „за свиждане“. Тя е в черна рокля, с черни чорапи на краката, косата ѝ е пристегната в черна траурна панделка.

— Какво се е случило? — втурва се изплашено към нея той.

Майка му махва пренебрежително:

— Не бой се, баба ти почина...

Виктор се отпуска отмалял на пейката. Баба му! Това нагледно свидетелство, че е имало дни без сиропиталище, възпитателски надзор и благоденяния, дни на чиста радост и непомрачена от нищо обич! Защо се свива сърцето му: заради нея или заради себе си, заради тая все по-разширяваща се самота, която го лишава от спомени?

— Време ѝ беше... — продължава сурово майка му. — Напоследък съвсем се загуби... Приказваше с мъртвите по цели нощи... С дядо ти, с баща ти, с Ралф... А за ядене — ядеше... Непрекъснато ядеше... Какъв апетит, боже мой!

— Кога ще я погребват?

— Днеска я погребвахме, без дандании... Не те повиках на погребението, защо да се безпокоиш и ти? Тя отживя своето, кой от нас ще мине осемдесетте? Никой!...

Майката въздъхва и добавя — неочаквано гръмко, възхитено:

— Царица беше баба ти, властелинка... Подът трепереше под нозете ѝ... Няма вече такива жени!... И няма да има!...

Подир няколко минути с друг, пълен с намеци глас тя казва:

— Леон избяга при партизаните...

— Кой Леон?

— На леля ти Амелия... Спомняш ли си го? Е, и той се измъкна... Заедно с Берто... Дето живее на „Осогово“... Бяха го арестували веднъж, но го пуснаха... На Йосиф, млекарина, син...

— Не го знам...

— Сигурно си го виждал... Младите бягат... Момчета и момичета... Да не мислиш, че са комунисти!... Спасяват кожата си!...

— Защо да не я спасяват, не са овце!...

— Не ги укорявам! — бърза да се съгласи майката. — И тъй, и тъй ще се мре... Ако почнат да ни изселват...

— Къде ще ни изселват? — трепва Виктор.

Тя врътва уморено глава:

— Къде!... На джендема... Всички български евреи ще бъдат събрани в градовете покрай Дунава... Оттам с шлепове...

— Няма да отида!

— Ако бях на твоята възраст — и аз нямаше да отида! В Полша правят сапун от човешка мас...

— Слухове...

— Не са слухове, равинът го е съобщил в синагогата...

Той млъква. Сапун от човешка мас! Новината е толкова чудовищна, че чувствата и мозъкът отказват да я възприемат, те остават равнодушни, безмълвни.

— Уж са културни... — засмива се с лош смях майка му. — Уж са много умни и не могат, без да се мият сутрин...

— Хитлеристите нито са културни, нито са умни!

Тя се извързва рязко и го премерва враждебно:

— Един народ е това, което е на война... Немците винаги са били зло... Винаги... Помня ги от миналата война...

— Един народ е това, което е в мир... — мъчи се да възрази Виктор. — На война никой не прилича на себе си... Като болен в състояние на треска...

— Е, тогаз немците винаги са в треска... Стига, не ги защитавай! Тях и небето не може да защити, проклети да са!

Той свива рамене. Наистина сега най-малко му е до немците и до националното им достойнство!

Майка му внезапно омеква и като мачка кърпичката в шепата си, през въздишка нарежда:

— В нашия квартал, отвъд банята, има католическа църква... С много хубав двор... Цветя, цветя... И тополи... А между лехите — плочки... Една до друга, на пътечки... Да ти е кеф да стъпваш... И да се молиш...

— Минавал съм покрай нея... — чуди се накъде ще избие Виктор.

Тя оживява, гласът ѝ става непривично миньорен, лиричен:

— Свещеникът на тая църква е златен човек... Милозлив, състрадателен, интелигентен... Сума езици владее... Виждал ли си го?

— Притрябвал ми е!...

— Недей така! Такива като него — посред бял ден със свещ да ги дириш! Започнал е да покръства евреите, само и само да ги спаси от изстребление... Какво се въсиш? Лошо ли е?

— Не се въся! Щом е за спасяване от изстребление...

— И аз ходих при него...

„Затова е дошла!“ — решава Виктор и процежда през зъби:

— Е-е-е?

— Забрали му вече... Надушили и забранили... Иначе и аз щях да се покръстя... С децата... Да устискаме още някоя и друга година, пък сетне — я камилата, я камиларят... Как мислиш: грях ли е?

— Не разбирам твърде от грехове...

— Ако има бог — грях е! Ама бог няма!

Той трепва и се вторачва в пламналите ѝ от зловещ огън зеници, в сухото ѝ, напрегнато до изстъпление лице.

— Какво се кокориш! — крясва възглухо, но яростно тя. — Бог няма!... На тоя свят или има бог, или има Хитлер!... Двамата заедно не могат, не се връзват... А Хитлер има, има...

— Така ще да е... — примирява се Виктор. Съгласието му очевидно я раздразва:

— Ами ако го е създал, за да ни изпита?

— Като ни избие?

— Който трябва да оцелее, ще оцелее! Праведниците не са се свършили!

— И все пак възнамеряваш да се покръстиш...

— Заради братчетата ти... Ти не би ли...

— Предпочитам партизаните!

— Прав си... — Майка му се тупва огорчено по коленете: — Жалко, че са му забранили вече!... Беше покръстил десетина семейства... Все адвокати и лекари...

— Тия умеят да се нареждат...

— Ами, умеят!... Не ги признават за християни! Язык им за парите!

„Не е за това!“ — учудва се той, наострил слух.

— Има един старец, обуцар... — долавя нетърпението му тя. — С къща на два етажа, спестовна книжка... И няколко декара лозя над Симеоново... Дюкянчето му е точно срещу Халите...

— Бай Пешо Тангото ли? Че той не е ли от нашия край?

— От Мала Кутловица... Грохнал е, ама е богат... Бил зле, астмата го мори... А никой не се грижи за него, никой не го наглежда...

— Какво кроиш?

— Защо ми говориш така?

— Питам...

— Предлага ми да се заема с домакинството му... И въобще...

— Значи, не само с домакинството...

— Ако се омъжа, ставам българка! Няма да ме изселят! — на един дъх обяснява майка му. — И братчетата ти няма да изселят!

— Уговорихте ли се?

— Той настоява... Не можел повече, бил съвсем отпаднал...
Добро за добро — все туй му е на устата... Ама-а, както ти речеш...

— Защо аз?

— И тебе засяга...

— Мене? — Виктор стисва челюсти. И изведнъж го осенява едно странно предположение, той се усмихва:

— Не ме ли иска?

— Не! Ние, тримата... Без тебе...

— Дори да ме иска — няма да дойда!

Тя се изправя — стегната, затворена:

— Нищо не съм обещала още...

— Не те възпирам...

— Ще видим... Сърдиш ли ми се?

— За какво?

— За всичко... Ти май никога не си одобрявал моите...

— Въобразяваш си...

— Повярвай ми: не го правя заради себе си!

Виктор гледа отдалечаващата ѝ се фигура. В душата му е пусто, кухо. И безкрайно тъжно. Винаги ли ще бъде така, винаги ли ще разчита изключително на себе си?

Ноцта е пълна с кошмари. Нелепи, отровни. Но един от тях е упорит и се повтаря често. А е най-отвратителен. Ето и сега — ясен, предметен, сякаш не е сън.

Улица — дълга, безкрайна. И странна. От двете ѝ страни няма къщи. Всичко е черкви — малки, изящни, католически. С чудесни дворчета, обрасли в цветя и декоративна зеленина.

Улицата е огряна от слънце, пуста, между камъните на паважа отчетливо се забелязва тревата. Тихо е. Не се мярка жива душа. Именно това — пустота и тишина — придава на картината нещо зловещо, страшно.

Изведнъж от единия край се задава човек. Той тича така, както тичат само хората, които се спасяват от смъртна опасност: задъхано, отчаяно, без да жали силите си. Кой ли е този нещастник?

Аха, това е Виктор! Макар и да не се вижда добре, този беглец е Виктор, никой друг! Погледайте сиропиталската му рубашка, панталоните, грубите обувки с дървени подметки! Пък и предчувствието ни вече подсказва, че е самият той — изплашен, объркан, изгубил ума и дума. От кого бяга? Къде са преследвачите му?

Достатъчно е да възникнат тези въпроси, за да се досетим, че искат да направят сапун от неговата мас. Какъв сапун? Може би за пране, марка „Сънлайт“ — нали баба му си служеше само с тая марка в далечното детство!

Явяват се и преследвачите. Четирима на брой, в защитни униформи. За разлика от лицето на Виктор техните лица се открояват до най-малки подробности: спечени, набраздени от бръчки, угрижени. По дяволите! Тия четирима ние вече познаваме. Една заран камионът, който караха, спуска гума точно пред входа на приюта и те помолиха за леген с вода — щяха да проверяват всички гуми, че идеха от Атина и отиваха чак към Ленинград. Като им донесе легена с водата, Виктор ги заговори на неокършен немски език и неочаквано изтърси:

— Аз съм евреин!

Четиримата спряха да работят и се опулиха насреща му. После се спогледаха многозначително, а най-възрастният — почти дядка — поклати глава и изръмжа през горчива усмивка:

— Няма значение!

— Нали ни мразите! — упорствуваше Виктор.

Старият се засмя гърлено:

— Не ние!... Живите!... Ние сме мъртви...

— Не разбирам...

— Какво има за разбиране! Пращат ни на Източния фронт!

Останалите трима също се засмяха — пресипнало, глухо, като автомати. Смехът им го порази с нотките на обреченост, той неволно помисли: „Няма да стигнат Ленинград, ще ги пречукат по-рано.“

А сега се въргалят подире му — настръхнали, озлобени, безмилостни. Ще правят сапун от неговата мас! Крачките им са широки, спорни. Настигат го, протягат длани.

— А-а-а-а... — крещи Виктор. И пак хуква, обзет от съзнанието, че има един-единствен изход: да се пъхне в двора на някоя от католическите черкви. Но щом понечи да стори това, от черквите изскачат свещеници — нисички, розовички, благоутробни, досуц близнаци — и го отпъждат с викове:

— За тебе няма място!... Тебе не те приемаме!...

— Защо? Защо? — чупи пръсти той. И недочакал отговора, наново поема напред — по странната улица, по безкрайната улица.

Неочаквано иззад една ограда литва голяма черна птица, клъвва го болезнено по рамото и произнася напевно, подигравателно:

— Mon ami, стига си нанкал! Ставай!

Виктор измъква рамото си от клюна ѝ, но след миг тя каца върху челото му — тежка, потна:

— Mon ami, ставай!

Той отваря очи: над леглото му се е надвесил Коста Французина. Острите му скули изпъкват в мрака, поръсени от жълтеникавите петна на оскъдната лунна светлина.

— Какво те е прихванало по никое време? — озъбва се ядосано Виктор.

— Ставай! Къде е Мислителя?

— Не е ли в кревата си?

— Няма го!

— Трябва да се е зачел в занималнята. Колко е часът?

— Минава дванайсет... Иди го извикай! Ще ви чакам до задната врата!

— Луд ли си, или тепърва ще полудяваш?

Лапите на Коста Французина се впиват в ризата му и го разтърсват.

— Ставай, ти казвам! Нали си от другарчетата?

— Е-е-е?

— Фоти е ранен...

Виктор се разсънва и се изправя светкавично. Докато се облича, той научава, че тая вечер Коста Французина „фъснал“ в града заради някакъв криминален филм и че като се връщал и прехвърлял оградата, дочул пъшкане до камънаците. Като приближил, открил огняря — почти в несвоят, с разтрошен от куршум лакът, изцапан и окървавен.

— Стреляли са подире му... — отсъжда в заключение той. — Побързай да му помогнем!

Валентин се оказва наистина в занималнята, унесен в някаква книга. Като узнава какво се е случило, той пребледнява и се юрва стремглаво навън. Облегнат на желязната врата, превит на две, Фоти стене и се облива в пот.

— Внимателно... в стаята на прислугата... без шум... — нарежда шепнешком той с треперещи устни. — Хванете ме под мишницата... По-нагоре... по-нагоре...

Валентин, Коста Французина и Виктор се залавят с нелеката задача да го пренесат незабелязано в стаята на прислугата. На два пъти огнярят припада и те приклякват до него — грохнали от мъка и умора, немощни до плач. Когато го полагат върху пружината, дето някога спеше Милка слугинята, той изохква и отлепя клепащи:

— Кой е тука?

— Ние сме... — стисва здравата му ръка Валентин. — Не бой се...

— Не палете електричеството!

— Трябва да те превържем!

— На тъмно... Верицата им, улучиха ме зле... Коста...

— Слушам... Ще ме предупредиш да мълча, нали? *C'est inutile d'en parler!* Аз съм гроб!

— Викторе...

— Аз...

— Знаеш ли къде живее доктор Шекерджийска?

— Знам...

— Доведи я! И запомни: да дойде... да дойде с колата на Пецата... да ме вземе... Запомни ли? С колата на Пецата...

— Запомних...

— Отивай!

В тоя момент вратата се отваря, електрическият ключ щраква и стаята потъва в ослепителна светлина. Домакинята! Разчорлена, изненадана, зъзнеца под тънката си нощница:

— Какво става? Какво правите?

Четиримата мълчат.

— Фоти — обръща се към огняря тя, — защо не отговаряте?

Погледът ѝ спира върху тъмното петно на ръката му и ужасено замръзва:

— Ти... ти си...

Фоти притваря очи.

— Как си се наредил тъй? — прекрачва прага домакинята. — Боже мой, целият си в...

— Сбихме се... в една кръчма... — фъфли и заплита език огнярят. — Женска история...

Гримаса на недоверие сгъва веждите на Генерал Франко, гласът ѝ звънти от ирония:

— Ах, тези жени!... Тези жени!... Да повикам ли лекар?

— Не!

— Състоянието ти е...

— Ще дойде доктор Шекерджийска...

— Доктор Шекерджийска! — Домакинята трепва попарено. — Хм... Много хубаво! Макар че тая работа без хирург...

И се разшетва енергично, като дава къси нареждания.

Към Виктор:

— Аптечката е в спалнята на момичетата. Донеси ми шишетата с кислородната вода и риванола!

Към Коста Французина:

— Вземи от кухнята големия чайник с топлата вода! И кофата... Ама новата, чистата...

Към Валентин:

— Ето ти ключа от склада! Издърпай от горния рафт няколко чаршафа! И одеяла, че да го завием...

Към себе си:

— Отивам за бинтове! И за ножици... Измийте си хубаво ръцете, чувате ли?

След десетина минути тя се завръща, награбила купчина бинтове и пакетчета памук като наръч дърва, преоблечена в неизменната си протрита престилка, от джобовете на която подават лъскави краища всевъзможни медицински инструменти.

— Хайде, момчета! — командува сухо, с твърди интонации Генерал Франко. — Приближете насам! Първо да промием раната, сетне ще го превържем... Чевръсто, не се мотайте!...

Това, което се разиграва през следващия половин час, се врязва в паметта на Виктор завинаги. Фоти пъшка и се мята, същинско кълбо от болка и страдание, а домакинята се върти около него, ловко и опитно го промива и превързва. Ненадейно навън, в коридора, изтрополяват подковани обувки, вратата отхвърква с трясък настрана и в рамката застават трима души — сгърбени, наежени. Единият от тях е в бял халат под балтона.

— Това ли е раненият? — пита отривисто той.

— Да! — кима Генерал Франко и се отдръпва заднишком от огняря, носът ѝ щръква — мраморен, възчервеникав.

„Предала го е...“ изтръпва Виктор. В стаята се втурва мадам Босева — боса, разчорлена, очевидно току-що измъкната от топлия юрган. Тя се опитва да възрази нещо, да поиска обяснение, но се отказва, проумяла безсмислието на протеста си. Погледът ѝ среща погледа на Фоти. Миг колебание, после пристъпва до него и го погалва по косата — укорително, майчински.

— Прощавай!

Когато извеждат огняря, Виктор усеща бузите си мокри. Тогава му хрумва чудноватата мисъл, че човек остарява не според количеството месеци и години, останали зад гърба му, а според количеството близки същества, напуснали живота му.

Викторе, Викторе, с колко много хора остаря ти!

Малката група се е събрала върху кревата на Ладжо — той е най-далече от входа и при нужда най-защитен от чужди погледи. А и тъмнината тук, в дъното на спалнята, е най-плътна, недокосната от синкавите, четириъгълни отражения на прозорците.

Полунощ отдавна преваля, но никой от ремсистите не може да склопи очи (макар че наоколо сънят бушува в пълната си сила). Пък и как да заспиш, когато само преди час-два Фоти беше отведен с известната на цяла София черна камионетка! Как да се отпуснеш, когато мозъкът си бръмчи от рояк тревожни въпроси — за арестувания, за другарите, за тебе самия!

Валентин се мъчи да предпази духовете от въздействието на паниката.

— Убеден съм, че ще издържи! — шепне тихо той, като натъртва края на думите, сякаш им придава по-дълбок, по-особен смисъл. — Огнярят е от породата на държеливите: ще пукне, ама няма да проговори...

— Ако не беше ранен... — въздиша Гелето.

— Фоти е кремък!...

— Всичко се случва! Там изтезават с електричество...

— И с нажежени щипци... — допълва Данчо Комара, гласът му потреперва пискливо.

Мислителят се изправя:

— Сега ли се сетихте за тия прелести? Трябваше да ги обмислите по-рано! Ние сме доброволци...

— Знаем! — прекъсва го наежено Гелето. — Остави големите приказки за утре! Какво предлагаш в случай на провал?

— Да уточним версията за пред ченгетата!

— Правилно!

След десетминутни преговори момчетата се уговарят, че никога не са били организирани за каквито и да било цели, не са вземали участие в никакви „акции“ и въобще не проумяват от политиката.

Единственият „грях“, който евентуално ще признаят, е, че са чели книгите, които понякога им е давал огнярят — за произхода на човека и за естествения подбор.

— А членския внос? — пита Ладжо.

Мислителят отсича с категоричен жест:

— Ще го обвинят, че е купувал оръжие...

— Кой го е ранил? — надига се неволно Виктор, раздвоен между опасенията и любопитството си. — Все пак може би...

— Ха, да не си повярвал на скандала с жените! — засмива се хладно Валентин. И добавя строго: — Не е необходимо да се знае всичко! Колкото по-малко изкушения пред инквизицията — толкова по-добре!... Има ли някой там?

От мрака се отлепя гъвкавата фигура на Коста Французина. Наметнат с шинел, той присяда полека върху кревата на Ладжо и произнася ниско, не без подигравателни интонации:

— Съвещавате ли се?

Без да отговорят, Гелето и Данчо Комара се оттеглят на креватите си. Мислителя също се готви да се оттегли, кисел и настръхнал.

— Няма за какво да се съвещаваме! — цеди неохотно той. — Белята е станала вече...

— Ами предателят?

— Какъв предател?

— Искам да кажа „предателката“!

— Да върви по дяволите!

— Как тъй „по дяволите“! За всяко престъпление трябва да има и наказание!

— Наказание? — стрелва го учудено Валентин. — Да не искаш да си мърсим ръцете с тая... плюнка?

Коста Французина се изпъва в мрачна тържественост:

— За нея няма повече място в сиропиталището!

— Какво можем да й сторим?

— Най-малкото — „мечка“!

— Остави! — отдръпва се погнушено Мислителя. — Това не е работа за мене!

— Защо? Или и вие като поповете: едно приказвате, друго вършите.

— „Мечка“ срещу жена?

— Mon cher ami, подлостта е безполова! — отвърща злъчно Коста Французина. — И въобще — времето за умуване изтече. Ако не иска да изпадне в „цайтнот“, човечеството има само един изход — да действа!

— Оригинално! Само че аз не влизам в тая игра!

— Отказваш?

— Да!

Мислителят си тръгва, като стъпва с боси крака по пода. Виктор поема подире му, но Коста Французина го настига и го дръпва за ръкава.

— И ти ли отказваш?

— Не ща...

— Страх ли те е?

— Отвращава ме...

— Много сте се изфинили, затова... Ела да ми помогнеш, аз ще свърша главното...

— Не...

— Нали помниш? Зъб за зъб...

— Глупости!

— Жалко! Това е единствената формула, която заслужава внимание! — Коста Французина цръква презрително. — Ще се справя и без чужда помощ! Приятни сънища, самаряни!

Изглежда, той започва своето отмъщение още същата нощ, защото на сутринта по време на закуска домакинята се втурва в трапезарията зачервена като домат, задъхана от ярост, бясна.

— Негодници! — крещи тя, като върти кървясали очи. — Да ме наричат с такива имена! Гангстери!...

— Какво е станало? — пристъпва към нея директорката. — Защо фучите?

— Представете си, заплашват ме... Ултиматум ми връчват... Отрепки с отрепки...

— Говорете разумно!

— Искат да напусна... Хм, ще им приседне!... Ще се задавят!... Ще им дам аз една банда „Мароко“!...

— Банда „Мароко“! — чупи вежди мадам Босева. — Какво означава това?

— Знам ли... Пъхнали го под вратата на стаята ми... И как само ме цапотят, боже мой!... Ще го прочетете ли?

— Не обичам анонимната литература!

— Трябва да го открием!...

— Кого?

Домакинята се накокошинва, гласът ѝ загубва обичайната си мазна нотка, става груб и безцеремонен — нещо, което досега не е допускала в отношението си към директорката:

— Кого ли? Драскача!... Съчинителя!...

— Безсмислено е, няма да го откриете!

— Ще ги разпитам един по един...

— Такъв род представления не позволявам!

— Вие ги закриляте?

Мадам Босева пребледнява, устните ѝ се сбират в гримаса на убийствено високомерие.

— Първо на първо — казва раздражено тя, — внимавайте в тона, с който се обръщате към мене! И, второ — не забравяйте, че се намирате в трапезарията, пред питомците!...

— Но те се заканват... — сконфузва се и захваща да отстъпва Генерал Франко. — Възнамеряват да ми направят живота невъзможен! И вие... вие ги защищавате! Може би съжалявате за оня родоотстъпник Фоти?

Директорката свива зиморничаво рамене:

— Не смятам постъпката ви нравствена!

— Трябваше да го укривам, така ли?

— Трябваше да се погрижите за съвестта си!

— Не мога да понасям червените подлоги!

— Госпожа Дюлгерова, освободете незабавно помещението!

Домакинята изпуктява с ноздри и излиза, сподирена от няколко пламнали от ненавист погледа. Между тях е и погледът на Виктор — остър, пронизващ, твърд като метал.

— Продължавайте! — обръща се към децата мадам Босева. — Па се отучете да давате ухо в репирните на възрастните, подслушването е порок! Хайде, всеки пред своята чиния!...

Виктор се навежда над закуската си. И мисли: „Ами ако времето за умуване наистина е изтекло, ако човечеството с изпаднало в цайтнот? Не е ли вече белег на епохата очевидното стремление на

всички учения — от най-страшните до най-хуманните! — да се осъществят в действителността?“

Когато излизат навън, той намира Коста Французина. Но съгласието му не се посреща с възторг, напротив — то извиква порой от иронични забележки и намеци.

— Не ме ли приемаш? — стъписва се докачено Виктор.

Коста Французина кима великодушно:

— Щом настояваш...

— Срок?

— Четвъртък вечерта, като се връща от града... Току-що измъкнах едно старо одеяло от склада...

— Двама ли ще бъдем?

— Достатъчно сме... Кръгът на посветените не бива да се разширява! Казал ли си някому, че ти лично...

— Не!

— Браво! Макар че от тебе авантюрист не става!

— Знам... — отбива иронията Виктор. — Утешението ми е, че от тебе стават трима...

— Touchè! До четвъртък!

И ето, уреченият момент настъпва. Двамата заговорници са се сгушили между храстите в градината и чакат. Зданието насреща мълчи, тъмно и неприветливо. Студено е. Над влажната, разкаляна земя поляка се влачат изпарения — мръснобели, лепкави, с дъх на сладникава гнилоч. Чуват се уморените стенания на локомотивите от гара „Сердика“, в тях има нещо тъжно, човешко.

— Ами ако мине през главния вход? — безпокои се Виктор. — Ако остане да спи при господин Фетваджиев?

— Да благословим великата сила на навиците! — успокоява го Коста Французина. — Тя минава винаги отзад! Що се отнася до придворния на негово величество бръснар — хе, хе, бъди уверен, че ще я отпрати! Горкият, сигурно я търпи единствено заради продуктите... Шшшт, желязната врата се отваря!

По каменната пътечка, която лъкатуши покрай оградата, отекват припрени стъпки — чат, чат. На завоя пред градината израства познат силует — валчест, заоблен. В едната ръка — чадър в другата — кошница, види се, вече празна, щом не я крие! На темето —

старомодна шапка с пера. „Как ли се задържа върху голия ѝ череп?“ — удивява се Виктор.

— Allons! — прошепва Коста Французина и се втурва напред. След това всичко се разиграва мълниеносно. С няколко скока двамата я настигат и я захлупват под одеялото.

— А-а-а... — напъва се да извика жертвата, но те я повалят под краката си. И почват да я бият и тъпчат — методично, безшумно.

— А-а-а... О-о-о... И-и-и... — носи се изпод одеялото. Когато хълцанията позатихват, Коста Французина прави знак на Виктор: двамата се втурват към предварително отвореното прозорче на парното помещение. Секунда, две, три — всички рекорди за бързина и ловкост са счупени: при пълна тъмнина те се събличат, подреждат дрехите — според правилата — върху шкафчетата и се мушват под завивките. Остават да туптят само сърцата им — лудо, неудържимо, цяло чудо е как не стряскат града.

Към полунощ в спалнята влиза директорката. Тя щраква електрическия ключ и стои дълго като закована на място, погледът ѝ шари последователно от легло на легло. „Узнала е и търси виновниците! — стиска клепачи и задържа дъх Виктор. — Дано не ни хване!“

— Има ли някой буден? — пита дрезгаво мадам Босева.

Тишина.

— Има ли някой буден?

— Аз... — внезапно проплаква едно тъничко гласче откъм редицата на първолачетата.

— Защо не спиш?

— Чишка ми се...

— Какво чакаш?

— Страх ме е да ида до умивалниците...

— Тичай, ще те почакам...

Момченцето се прибира, светнало от радост. Директорката го завива, погалва го сдържано и си тръгва. Но на прага спира, осенена от коварно предположение, и се обръща рязко:

— Коста, буден ли си?

Мълчание.

— Коста, буден ли си?

Лампите загасват — проверката е свършена.

След два дни питомците научават, че Генерал Франко постъпва на работа в сиропиталище „Цар Борис III“ при госпожа Боздуганова.

Пролетта в големия град почти не се чувствува. Потискат я сивите, префунели от студа на дългата зима лица на къщите, мръсните пушеци над покривите, поръсените с черни точки на саждите островчета сняг. Даже небето не бърза да се освободи, все още ниско, навъсено, мрачно.

Но тука, на някакви си три-четири километра от града, сред горичката до околоръстната железопътна линия, тя е вече победила. Кокичета, свежа зелена трева, цъфнали клони. И един гъст, сочен въздух, който дъхти на мъзга и младост. Врабчетата се реят като пияни, цвърчат, гонят се — същински славослов на идващото обновление. В такова време човек неволно изпада в пристъп на космическа смелост, струва му се — макар и за миг! — че и да умре, това е без значение, че в могъщото пробуждане и разхищение на силите наоколо има и винаги ще има частица от самия него. Не е ли подобно състояние извор на щастие?

Лора е като че ли по-спокойна, думите ѝ издават снизхождание и мъдрост, лицето ѝ се усмихва — кротко, състрадателно.

— Не нас, а себе си опозоряват! — говори вразумително тя. — Ще дойде ден, когато ще се срамуват...

— И нас, и нас! — прекъсва я разпалено Виктор. — Нима ще можеш да се движиш по улиците, както преди?

— Защо да не мога?

— Ха, защото... защото белегът на отчуждението ще те разделя от хората, от света!

— От лошите хора! Аз не държа на тях...

— Ще бъдеш втора категория!

— Категорията зависи от мене! — Лора събира уморено пръсти. — Ако не отстъпиш и не се предадеш — те са безпомощни...

— Не мога да го понеса! Не мога!... Не мога!...

Лора прокарва полека ръка по къдрите му:

— Ще те целуна, ако ми обещаеш нещо...

— Какво?

— Утре и... въобще да не вършиш магарии...

— Лора...

— Обещавах ли?

— Като си представя как ще изглеждам с нея — побеснявам!
Готов съм да излежа най-суровата присъда...

— Значи, не обещавах? — Тя го отблъсква докачено. —
Честолюбец!

— Боже мой! — нервира се Виктор. — Нима ти нямаш
гордост!... Не те ли засяга...

— Да се засягат виновниците, аз не отговарям за варварството на
другите!...

— Но то се стоварва върху гърба ти!

— Временно! На края всеки ще получи заслуженото!

— Фаталистка!

— Петел!

Двамата мълкват — изненадани, че първата им разходка се
превръща в първа караница. Но дланите им наново се намират и
наново се вкопчват една в друга — горещи, предани. Когато си тръгват,
Виктор капитулира:

— Е, добре — мънка той, — обещавам... Ще ме целунеш ли?

— Не! — дръпва се Лора. — Късно е... Пък и обещанието е
пряко волята ти...

— Ставаш жестока, така ли?

— В духа на епохата...

— Не обичам да настоявам прекалено!

— И аз съм същата...

Преди да се разделят, под мостчето на гара „Сердика“ те все пак
се целуват — веднъж, два, десет пъти.

— Ще ме слушаш, нали? — шепне пламенно, със сухи устни тя.
— Няма да се излагаш на безсмислени рискове! Моля ти се, утре бъди
благоразумен! Само утре... После ще видиш, че съм била права...

— Утре ще бъда благоразумен! — въздиша Виктор, като повтаря
покорно съветите ѝ. — Ти си моят ангел хранител!...

И ето злокобното „утре“. Сутринта започва обикновено:
строяване в редици, проверка на присъстващите и болните, молитва.
Преди да влязат в трапезарията, от канцеларията слиза директорката.

Тя стиска под мишница един огромен син плик и току тъпче на място — бледа, сконфузена.

— Да ги пратя ли на закуска? — пита раболепно Госпожицата.

Мадам Босева тропва с крак:

— Момент...

И добавя с висок, изкуствено бодър глас:

— Еврейчетата да излязат крачка напред!

Тридесетина момчета и момичета, между които и Виктор, се измъкват от редиците и се скупчват в един ъгъл. Тутакси между тях и приятелите им ляга сянката на цял възел сложни и неопределени, но лоши чувства.

— Деца! — обръща се към отделилите се директорката. — Както знаете, от днес ще се изпълнява практически закона за... хм... Законът за защита на нацията. Наредено е лицата от еврейски произход да носят на реверите си жълти звезди, въпреки че аз... според мене...

— Разбираме! — опитва се да я измъкне от неловкото положение Виктор.

Мадам Босева кима благодарно:

— Да, да, приказките са излишни! Нали Ларошфуко е казал, че философията тържествува над горестите на миналото и бъдещето, но горестите на настоящето тържествуват над философията! Хайде, елате един по един да ви раздам... — Тя бръква в плика, но се разколебава и го пъхва в шепата на Госпожицата. — Раздайте ги вие! Аз съм вече прекалено стара за такива циркове!...

И хуква обратно към канцеларията.

Виктор поема жълтата звезда и я гледа дълго, като хипнотизиран, в главата му натрапчиво се въргаля една-едничка дума: „Позор... позор... позор...“

— Ти какво? Да не си решил да изживяваш? — надвесва се над него укорително Валентин. — Не си заслужава! Тия средновековни хватки показват само приближаването на края... Чу ли новината?

— Каква новина?

— Съветските войски се промъкват към Кубан. Позволи ми да те декорирам, твоите пръсти треперят...

Виктор въздъхва и му подава звездата:

— Ще ги дочакаме ли?

— Ще ги дочакаме... Всички ще ги дочакаме... И не гледай като мумия — времето работи за нас!...

— Mon ami — застава между тях Коста Французина, — приемаш ли ме за ординарец?

Тримата кръстосват погледи.

— Допускаш ли, че ще се осмелят? — отронва замислено Валентин.

Коста Французина свива заканително юмрук:

— Трябва да им вземем страха още в началото!...

Но „началото“ се оказва комично. Дежурният по гимназия, класният наставник Калпаков — добър, старомоден педант, който стърчи край входа на училището и преглежда най-старателно „опрятността“ на учениците, — позеленява от яд, като зърва Виктор.

— Как!... Как!... — фучи и пръска слюнки той. — Как посмя? Кой ти разреши?

— Аз... никой... за какво става дума? — обърква се Виктор.

Учителят по литература побеснява:

— На туй отгоре и ми се подиграваш...

— Не ви се подигравам!

— А правилника на Министерството на просветата за задълженията на гимназистите знаеш ли?

— Знам...

— Какво пише там относно външността на...

— Да носим униформа...

— Разрешено ли ви е да се окичвате с всевъзможни значки?

„Боже мой, той дори си няма понятие!...“ — зяпва слисано Виктор. И неволно му идва на ум оня старец от романа на Голсуърти — любимия му автор напоследък, — който „проспива“ цяла война. Нима има хора, при това европейци, способни да „проспят“ фашизма?

— Е, отговаряй! — пени се и се репчи Калпаков. — Разрешено ли ви е да се окичвате с всевъзможни значки?

— Това не е значка, а звезда! — обяснява не без ирония Виктор. — Според Закона...

— Ха, ха, звезда! — прекъсва го класният наставник. — Каква звезда? Спортна?

— Не!

— Ловджийска?

— Еврейска...

— И тази хубава! Ние не позволяваме на българите да носят звезди, та на евреите!...

— Господин Калпаков, според Закона за защита...

— Не дрънкай глупости! Няма закон за привилегироване на евреите! Хайде, смъквай я!

— Не мога, не ми е разрешено...

— Съпротивляваш се, така ли?

— Напротив, подчинявам се... Не сте ли чували, че нас ни ограничават, изолират ни от...

— Тъй ли? Защо?

— Защото сме...

— Дивотии! Тези звезди не са предвидени от правилника, те загрозяват униформата... Ще доложат на директора... Ученикът трябва да бъде спретнат и скромнен, без финтифлюшки...

Дочул разговора им, към тях приближава с леките си пружинени стъпки учителят по математика Евтимов. Той се навежда над ухото на Калпаков и му прошепва нещо.

— Невероятно! Невероятно! — хапе сърдито мустачките си класният наставник. — Не е в традицията на българщината... Ние сме нация от либерали, от хуманисти... Пък и нарушава правилника на министерството... Върви! — извъръца се към ученика той. — Върви при другарите си!

Виктор влиза в клас и сядна на чина си при гробно мълчание. Минута, две. После Долапчиев, водачът на легионерите, става, пъха длани в джобовете си и бавно приближава до него.

— Какво е това? — пита наглед добродушно той, като се взира с театрално любопитство в жълтата му звезда. — Орден за храброст ли?

— Орден за честност! — вместо Виктор отвъръца Валентин. — Защо се интересуваш?

— Просто... не съм ги срещал такива... Да не е орден за бързливост?

— Ако беше орден за бързливост, щяха да го дадат на баща ти! Сигурно по време на войната е бил в обоза?

— Не улучи! Баща ми е уволнен като артилерийски капитан!

— Щабаджия?

— Пак не улучи! Фронтосак... Два пъти раняван...

— И моят баща е бил на фронта! — намесва се окопитен Виктор.
— В Македония, при Червената стена...

— Защо му обясняваш? — нарежда се до легионера и Коста Французина, който очевидно едва се сдържа да не пусне в ход юмруците си. — Не е важно къде са били бащите ни, а къде ще бъдем ние...

Долапчиев блясва с белите си зъби:

— Афоризъм! Сам ли го измисли, или го прочете някъде?

— Представи си — сам го измислих! Ти можеш ли?

— Не съм клоун!

— Винаги съм те смятал по-тъп от мене!

— Белята ли си търсиш?

— Ах, вие ме заплашвате... Колко сте смел! Кога ще благоволите да насрочим дуела?

Без да отвърне, легионерът привдига панталона си и се оттегля на чина. Следващите пет учебни часа минават без произшествия. Едва като си тръгва за сиропиталището, Виктор се сблъсква наново с подлостта, само че тоя път откъм една непредвидена страна.

— Да вървим ли заедно? — предлага му неочаквано Алберт Лерея — невзрачен, но хитър негов съученик, син на заможно сарафско семейство.

— Да вървим! — съгласява се без въодушевление Виктор.

— Алберт смигва, като докосва демонстративно жълтата звезда на ревера си:

— Срамуваш ли се от нея?

— Не!

— И аз... Даже се радвам...

— Не е чак за радване...

— Сега поне ще се забелязва кой е висша и кой е низша раса...

Виктор спира втрещено:

— Какво-о?

— Казвам: сега ще се забелязва кой е висша раса...

— Че кой е висша раса?

— Кой? Ние! — разгорещява се наперено съученикът му. — Има ли област, в която да не сме първи? В науката ли? В изкуството ли? Във философията ли? Навсякъде сме начело...

— А другите? Те низши ли са?

— Другите ли? Другите са свини... Германци, славяни...
Всички...

Виктор замира потресено:

— Всички?

— Без изключение... — отсича, обзет от фанатичен екстаз

Алберт. — Без изключение... Долапчиев или Валентин...

— Не намесвай Валентин!

— И той, и той... Всички са свини...

— Мръсник! — първа го през носа Виктор. — Да се махаш оттука!... Ненавиждам идиотите от която и да било раса, ясно ли ти е? Смъртно ги ненавиждам...

И се затичва да догони приятелите си от приюта.

След позвъняването на Виктор вратата се отваря лично от подпредседателя Хаим Яшаров. Доловил учудването на своя гостенин, адвокатът почва да се оправдава с посърнала усмивка:

— Влизайте, влизайте... Нали ни лишиха от право на домашна прислужница... Вчера я освободихме... Отиде си горката, право на село си отиде... А там няма никой, само далечни роднини... Съблечете се и елате вътре!...

Докато смъква шинела и го окачва на закачалката, Виктор хвърля поглед наоколо и не без изненада забелязва белезите на един скорошен, но пълен безпорядък: разхвърляни палта, неподредени и неразтребени вещи, не обърсан паркет, по който белеят грозни петна от вода и подметки. В кабинета на подпредседателя е мрачно и непроветрено, остро мирише на не разгорели въглища и някакъв гъст, неприятен одеколон.

— Седнете! — кани го с разсеян жест домакинът. — Госпожа директорката току-що ми се обади по телефона... За подпис на документи, нали? Ох, господи, всички тия формалности са вече напълно безпредметни... Много ли са?

Виктор разперя ръце:

— Не съм надничал в папката...

— Дайте ги!

Докато адвокатът чете и разписва книгата, сиропиталецът прави няколко нови, потресаващи открития относно неговата външност: че е небръснат и невчесан; че дрехите му са изпомачкани, съвсем неелегантни на вид; че носи груби, солидно подковани обувки, а изразът на лицето му е толкова неопределен, сякаш мислите му нямат нищо общо с окръжаващата го действителност. Впрочем тая окръжаваща го действителност се състои и от няколко дебели кожени куфара, чиито каиши се преплитат върху килима като змии.

— Готово! — свършва най-подир Яшаров. И заедно с донесената от Виктор папка връща още цял куп папки, които измъкна от

чекмеджетата на бюрото си: — Отнесете и тях! Аз напускам играта... Да, да, млади човече, това бяха последните ми подписи като официално лице... От утре съм... ха, ха, аутсайдер...

— Не ви разбирам, господин подпредседател...

— Край на моята филантропична дейност... Край... Тя е обезсмислена... Днес има значение филантропичната дейност на една-единичка сила — на провидението... Само то може да ни спаси от изстребление...

Адвокатът се сепва и го премерва изпитателно:

— Вие какъв бяхте — българин или евреин?

— Евреин!

— Значи, и вашата е свършена... Остават ви още три месеца...

Виктор пребледнява:

— Защо три месеца?

— Утре излиза закон за българизирането на всички обществени и частни институти, в това число и на сиропиталищата... Срокът е три месеца... — Яшаров се изправя зад бюрото си. — Съобщете това на госпожа директорката... Не вярвам да се зарадва, но-о-о...

Той изпраща гостенина си до изхода, поколебава се за секунда и изведнъж го сграбчва за раменете, разтърсва го:

— Бягай, момче, бягай! Секирата се спуска надолу...

— Къде да бягам?

— Където ти видят очите... При партизаните, в Турция, при католическите свещеници в Албания... Милост няма да има... Всичко ще избият... Всичко...

— Ще помисля...

Подпредседателят го пуска и пак минава на „ви“ — глухо, иронично:

— Мислете, мислете... Човекът всъщност е мислеща тръстика...

Като научава разговора им, мадам Босева почервенява, развълнувана и разтревожена като никога. Тя грабва телефона и набира номера на Хаим Яшаров, но от другата страна не се обажда никой. Тогава се обръща към втория подпредседател.

— Да, да... — дудне продраният глас на господин Проданов в мембраната. — Правилно сте осведомена, законът излиза утре... Гласуван е по спешност...

— И какво... какво означава това? Ликвидация?

— Рано е да се уточнява.

— Няма ли никакъв изход?

— Никакъв... Освен да прехвърлим част от децата и инвентара към друго сиропиталище... Капиталът ще бъде блокиран...

— Безумие над безумията! А еврейчетата?

— Те отпадат от сметката...

Директорката оставя слушалката върху вилката и дълго стои права. После налива чаша вода и пие жадно, задъхано, стъклото тихо почуква по зъбите ѝ.

— Не се надявах... въпреки признаците... — мърмори от глътка на глътка старата жена. — Как изглеждаше той?

— Господин Яшаров? Зле... Не можах да го позная...

— Много зле? Хм... Вероятно се е решил... — мадам Босева стрелва с поглед възпитаника си и се окопитва: — Свободен си... Можеш да отидеш в занималнята.

Виктор напуска канцеларията с убеждението, че подпредседателят Яшаров е посветил директорката в някаква своя дълбока, страшна тайна. По една случайност съдържанието на тая тайна пръв разгадава Коста Французина. Изпратен по работа до кантората на Наум Проданов, той се завръща настръхнал, нетърпелив да сподели с когото и да било „сензационната новина“. И внезапно изтърсва:

— Пречукали Яшаров...

— Ко-го? — опулва се Виктор.

— Подпредседателя Яшаров... Заедно със семейството му...

— Невъзможно... Преди три-четири дни бях у тях...

Коста Французина клати печално глава:

— Опитали се да прехвърлят турската граница и...

— Войниците ли са ги убили?

— Не! Хората, които уж организирали бягството им... Довели ги до една гора, ограбили ги до шушка и след това ги застреляли...

„Все пак той беше добър! — мисли покъртен Виктор. — Екстравагантен, самовлюбен, но добър... Мотор на цялата дейност на настоятелството... Сега вече агонията на «Царица Елеонора» е неизбежна...“

Следобед на горния етаж избухва паника — дрънчат телефони, блъскат се врати, тичат непознати лица със загрижени физиономии.

Пристига и дъщерята на мадам Босева. Червенокоса, възпълна, с млечнобяла кожа, посипана под скулите с лунички, тя потраква с токчета насам-натам, бърше очи с кокетна копринена кърпичка и току нарежда:

— Донесете възглавници!... Изпратете за камфор и спирт!... Пригответе кафе за лекаря!...

Директорката е получила удар. Според едни главната причина е напредналата възраст, според други — войната и свързаните с нея неприятности, според трети — съдбата на приюта и — напълно естествено — нейната собствена съдба на старини. Конкретният повод също не остава скрит: полека-лека всички се осведомяват до най-тънки подробности за възклицанията на ужас и отчаяние, с които тя посрещнала вестта за гибелта на Яшаров.

Привечер духовете се уталожват: ударът е лек, налагат се няколко седмици почивка на легло, без излишни движения, приказки и посещения.

За Виктор денят приключва с едно неочаквано свиждане — дошла е да го „наобиколи“ майка му. Загърнат в изтърканото си палто, зъзнеца от студ, тя го приветствува полувъзторжено-полупредизвикателно с думите:

— Отрязах му квитанциите!

Той се озърта изненадано:

— Кому?

— На обуцаря...

— Аха, на бай Пешо Тангото...

— Не се ли радваш?

— Заради мене ли го направи?

— И заради тебе... Видях, че не ти е по сърце...

— Не биваше да се съобразяваш...

— Как да не се съобразявам! Ти не си ли мой син? Или наистина си мислиш, че не те обичам? — Майка му въздъхва дълбоко. — Където всички, там и аз... Ограничения? Добре!... Жълти звезди? Добре!... Лагери в Полша? Добре!... Не съм нито по-умна, нито по-достойна от другите, та да ме отдели господ-бог настрана и да ме опази... Ако му притрябва някой, той ще намери чалъм да го измъкне... Чу ли какво стана с вашия подпредседател?

Виктор трепва и я поглежда изненадано:

— Откъде знаеш?

— Половин София знае... Ето на̀ — пари, връзки, чужди легации и пак не успя... Не се отърва... Значи, господ-бог няма нужда от него, не желае да го спаси...

— Станала си религиозна... Нали уж, щом има Хитлер, няма...

— Мълчи! Понякога човек се отрича и от най-милото си, заблуждава се... Ако всевишният се вслуша във всяка наша глупост, досега да е обезлюдил земята... А ти не ми отговори: радваш ли се?

— Радвам се, макар че можехте...

— Хайде, хайде, можехме... Не искам да оцелея сама!... Не искам да надживея рода си! — Тя въздъхва пак и ласкаво докосва лакътя му: — Ти не се тревожи, на път съм да уредя нещо за тебе...

— За мене? Какво?

— Да отървеш кожата... Не е фантазия! Нали съм ти разказвала за една работилница за вакса... Нейният собственик ще те осинови... Той е стар, самотен, дири наследник... Склоних го да те...

— Не ща...

— Инат!... Веднага ще смъкнеш значката... Никой няма да те закача повече... Може и в „Бранник“ да те приемат...

Виктор се засмива с половин уста:

— Остава само да ме назначат в Комисарството по еврейските въпроси... Да осинови по-малките!

— Търси голямо момче, да поеме работилницата... Скоро ще дойда пак... Да му предам ли нещо?

— Предай му, че не се нуждая от ничие благодеяние!...

Слуховете — вероятни и невероятни — кръжат като хищни птици над хората и ту ги потапят в пламъците на надеждата, ту ги вледеняват от ужас. Добри или лоши, те са краткотрайни и бързо се сменят, оставили подире си обтегнати до скъсване нерви, преждевременно побеляващи коси, отчаяние. Пък и на какво ли можеш да повярваш, какво ли можеш да приемеш за чиста монета, щом като всичко е толкова противоречиво. Навсякъде кипи и се шири хаосът — първичен и пагубен, — над който се възвисява недосегаемото царство на тъмни, всевластни, съдбоносни сили. Мнозина се питат: „Жив човек ли е Хитлер? Не е ли символ на възмездието, плод на склонното към преувеличение, болнаво въображение на подгонените? Иде ли най-сетне неговият край?“

Отговорите са най-различни, все неприемливи, претенциозни, несъвместими.

Вчера: англо-американските войски слязоха на брега на Белгия и подир толкова очаквания откриха Втория фронт.

Днес: това са две десантни лодки, случайно заблудени поради мъглата и силната буря.

Утре: не е Вторият фронт, но и лодките не са се заблудили случайно. Просто — опитва се здравината на прословутия западен отбранителен вал.

Най-бурни и неопределени са коментариите около близкото бъдеще на евреите от „старите“ предели на България. Те се раждат и умират светкавично, ту плахи, ту дръзки, почерпени и отхвърлени — без съмнение — от възможно „най-меродавните“ източници.

Преди час: правителството на Великобритания е получило уверение чрез швейцарската легация от цар Борис III, че малцинствата ще бъдат оставени на мира.

Сега: германският посланик в София Бекерле е склонил двореца да ги евакуира в Германия и да ги лиши от поданство.

След час: нито в България, нито в Германия! Евреите ще бъдат изселени на остров Мадагаскар!

Но ето че полека-лека слуховете отстъпват място на съвсем достоверни съобщения — от провинцията, от София, от собствения ти дом!

В Дупница вече са раздадени заповедите за настаняване в товарни вагони. Посока — неизвестна. Време — три дена.

В Лом е докаран цял керван шлепове от Будапеща. За десет хиляди души. Между Свищов и Сомовит се събират стари и неупотребявани български речни кораби.

В столицата — поредица интервюта и срещи на комисаря по еврейските въпроси Белев, чиято тучна фигура се кипри често на първите страници на вестниците. Изявленията му са ясни и остри: „Скоро... Радикално!... Завинаги!...“

Разбира се, има и утешителни новини. За избягали в Турция младежи, за укриващи се по болниците и даже в лудниците девойки, за приети в манастирите семейства без отказ от вярата. И за протестите — от Съюза на писателите, от Съюза на лекарите и фармацевтите, от Светия Синод, който изпъдил от заседанието си министър-председателя Филев и е трябвало да бъде усмиряван лично от негово величество, от частни дружества и лица.

През тия дни Виктор се влачи като дрипа, навел глава, отпуснал рамене, умърлушен. Той е обзет от гадното чувство, че е обречен, че е проста мишена, в която убийците са се прицелили, че в нечий патронник вече се зарежда парчето метал, което ще го проние. А Виктор стои и чака — безмълвно, примирено, като овца.

Понякога му се струва, че точно в този момент, докато чете или говори, върху някакво изящно бюро се подписва документът за физическото му унищожение. Заедно с още няколко милиона души. Колко жалко, че нито един от тези милиони смъртници не присъства тук, не участва в церемонията по заличаването му от скрижалите на живота! Колко страшно, че в кабинета не се чуват вопли и плачове, проклетия и стонове, а само шумоленето на хартията и скърцането на перодръжката!

Една сутрин неочаквано при него идва Валентин. Като го зърва на чина, той се намръщва и подхвърля тайнствено:

— Утре вечер в дома на доктор Шекерджийска...

— Пак ли приказки?

— Късно е за приказки, трябва да се действа!

— Хвала на всевишния!... В колко?

— След седем... Звъни се три пъти: късо-дълго-късо! Парола: „Правите ли частни прегледи?“ Ако не е чисто — продължаваш!... Умееш ли да маневрираш?

— Бъди спокоен!

— Пак повтарям: ако не е чисто — продължаваш! Да не домъкнеш някоя кука по петите си...

Но „маневрирането“ не се оказва лесна работа. Домът на доктор Шекерджийска, разположен на шумния булевард „Княгиня Клементина“, близо до площад „Възраждане“, е сякаш под обстрела на десетки витрини и стотина любопитни погледи. Откъде те дебне врагът? Чии са неговите две очи — на продавача на печени слънчогледови семки ли, на попа със зеления чадър или на жената с пазарската чанта, която току се спира и пудри набъбналия си като домати морав нос? Ами ако те наблюдава иззад някой прозорец, затулен в сянката на пердето?

Виктор крачи полека по тротоара и опипва критически хората наоколо си: „Що за птица си?“ — пита мислено всекиго от тях. И се учудва на зловещата тайна, която обгръща човека — какъвто и да е той! — щом го преценяваш дали е способен на предателство, или е честен.

При това — за да се вмъкнеш във входа на четириетажната къща, в която е апартаментът на лекарката, неминуемо ще минеш покрай мъничката барака за поправка на очила, пълна с енергични пенсионери. Набодеш ли им се на езика — край, ще се досетят и за произхода на майчиното ти мляко!

След близо половинчасови обиколки около мястото на срещата Виктор улучва сгоден момент и се втурва стремглаво по вмирисаното на зеле стълбище. На последния етаж спира и натиска звънеца според указаниято: късо-дълго-късо...

Тишина. После вратата се отваря, на прага застава нисичко, сприхаво старче с козя брадичка:

— Кого търсите?

— Доктор Шекер...

— Над нас...

— Извинявайте...

— Предайте ѝ, че ми е дошло до гуша от нейните болни... Да сложи стрелки!

Виктор се вмъква в апартамента на лекарката гузен и с подкосени колене. Освен Валентин, Гелето, Ладжо и Данчо Комара тука са се събрали още пет-шест души, очевидно работници, ако се съди по вехтите им, насмолени от машинно масло облекла. Наметната с дълъг черен шал, доктор Шекерджийска шета между гостите и ги обслужва с чай и курабии. Точно в седем и половина тя надзърта в малкото си ръчно часовниче.

— Другарите от Занаятчийското училище се забавиха...

— Сигурно не могат да се откачат от географията... — басово обяснява един от непознатите, скръстил крака по турски и седнал направо на пода, тъй като столовете не достигат. — Карайте, аз ще им предам всичко...

Лекарката събира ръце под шала.

— Най-напред — захваща тя, като се извърща неволно към Валентин — много поздрави от Фоти...

Сиропиталците се споглеждат. „Държи се дяволът“ — облекчено мисли Виктор. В същия миг — сякаш прочел мисълта му — Валентин произнася високо:

— Държи се, значи... Свършиха ли инквизициите?

— Свършиха... — кима доктор Шекерджийска. — Провалът сред бойните групи е спрял...

— А раната?

— Сега е в затворническата болница... Искат да го изправят пред съда сравнително оправен... Доколкото подразбрахме, прокурорът ще държи за десет години строг тъмничен...

— Няма да ги излежи... — обажда се пак басът. — Съветските войски превзеха Курск... Как е Миладин?

— Неговата е по-тежка...

— Разстрел?

— Кажете-речи... За „поука“ на останалите. Надяваме се на баща му — той е богат и ще наеме авторитетни адвокати... Пък може да намери връзки и с министъра на правосъдието... — Лекарката се обляга о рамката на еркерния балкон, лицето ѝ потъмнява — угрижено и състарено. — По работата... Има сведения, че масовите протести

срещу гоненията на евреите напоследък са направили впечатление на управляващите. Правителството се колебае дали да отложи откарването им в Полша, като на първо време ги разсели по малките провинциални градчета и уталожил брожението...

— Веднъж да отложат, пък след това — я камилата, я камиларят! — вметва в думите ѝ Гелето.

Доктор Шекерджийска се усмихва сдържано:

— Точно така: веднъж да отложат... Ние трябва да долеем чашата на колебанието!... За тая цел на 24 май сутринта ще се организира протестна демонстрация на населението от Ючбунар...

— На 24 май? — учудва се Валентин.

— Нека на празника на писмеността и културата върхушката си припомни, че тия понятия още не са погребани... А и няма за кога да закъсняваме, всеки ден може да се окаже фатален...

— Ами официалната манифестация?

— Тя става в центъра, на площада пред църквата „Александър Невски“... Чак там няма да отидем... Сборен пункт — пред синагогата на „Позитано“ и „Осогово“...

Заръките и наставленията на лекарката не траят дълго, но разговорите се проточват. Когато излиза наново на булеварда, Виктор с досада отбелязва, че девет минава. „Еврейският час“ е встъпил в правото си. Улиците пустеят, мрачни и безлюдни от край до край. Какъв рязък контраст с шума и навалищата, който бушуваха доскоро в тая живописна покрайнина!

Тук-там, скрити в черните ходници на дворовете, търпеливо топуркат с подковани обувки полицаи и бранници. Тяхната цел е да уловят нарушителите на „еврейския час“ — подвиг, който се заплаща добре!

— Махни значката! — нарежда Валентин, като настига Виктор. — Може да налетим на копои...

За щастие, пътят минава без приключения. Прибирането по леглата също не е трудно: домакинята я няма, мадам Босева все още не е станала от удара, а Госпожицата не придиря твърде за отсъствията и закъсненията.

Виктор се пъха под одеялата, отпуска стави и си отдъхва. Тъкмо в тоя миг някой го хваща за глезена и пита загадъчно:

— Какво има?

Познал гласа на Коста Французина, той се надига и сядва върху възглавницата:

— Защо?

— Много сте се разшетали...

— Нищо особено...

— Не ме баламосвай, виждам, че готвите някакво представление... Добре! И ти си се извъдил конспиратор! Михаил Строгов! Само че аз ще му открия цаката, ще се намеса в играта... Моята кръв не е нито боза, нито суроватка... Лека ноц, monsieur!

24 МАЙ 1943 ГОДИНА, ОТ 7 ДО 9:15 ЧАСА СУТРИНТА

Официалният правителствен вестник „Утро“ почва репортажа си за тоя ден така:

„Още отрано към площада пред храма-паметник «Свети Александър Невски» се стичат граждани и общественици, учащи се от учебните заведения, строени в дълги редици, както и юнкерите и кадетите.

При нарочно построен аналой са застанали министрите, начело с министър-председателя господин Б. Филов. Присъствуват също: председателят на Народното събрание господин Калфов, пълномощният министър господин Груев, генерал Жечев и майор Стойков — от свитата на негово величество царя, чуждите военни аташета, кметът господин Иванов, главни секретари на министерствата, началникът на гарнизона господин генерал Наков, професорското тяло, директорът на националната пропаганда господин Коцев, директорът на печата господин Серафимов, началникът на протокола господин Каранджулов, народни представители, бивши министри, управителните тела на просветните организации и много други.

На тържеството са и гостуващите у нас румънски журналисти, начело с държавния подсекретар на румънското министерство на пропагандата господин Марку и румънският пълномощен министър господин Крису...“

В същото време и към синагогата на улица „Позитано“ се стича народ. Но тук няма министри и генерали, няма военни аташета и журналисти. Посърнали лица, дълбоко хлътнали очи, отпуснати в изнемога побелели глави — ето какво срещат из пътя си Виктор и Валентин. И едно тъпо, тежко, сурово мълчание — без въздишки, без стон, сякаш всички са онемели. Отекват само стъпките на прииждащата тълпа — разбъркани, неуверени, ту припрени и бързи, ту плахи и колебливи.

Някъде към „Осогово“ езиците се развързват, съзнанието за всеобщност на бедата изпълва сърцата с някаква робска, нервна, почти истерична смелост. Пък и как да не се окуражиш, щом като наоколо ти кипи море от жълти звезди — еднакво позорни и еднакво безопасни, както върху дрипата, така и върху елегантното сако.

Множеството расте: сто, двеста, петстотин души. Към осем часа то е може би няколко хиляди — мъже, жени, старци, младежи, дори деца. Никой не знае за какво е дошъл, никой не знае какво ще се случи. Невидимото предчувствие се превръща в ток, напрежението се засилва от минута на минута. Трябва като че ли един властен вик, трябва една калена, корава воля, и вълната на отчаянието ще помете пред себе си всяка искрица страх и благоразумие.

Приседнали направо на тротоара пред една затворена по случай празника бръснарница, Виктор и Валентин са едва ли не само зрение и слух. Колко интересно би било всичко около тях, колко величествено, ако не е така страшно, мрачно, съдбоносно!

— И нас майка е раждала! И ние сме божи чеда! — като библейски пророк проповядва висок, сух дядка с мръсносива брада, покрила гърдите му до пояса.

— Ще ни избият... — вие нисичка, уродлива на вид бабичка и непрекъснато се кланя напред-назад. — Никого няма да пожалят...

— Аз имам пет деца! Аз имам пет деца! — кънти един продран алт и току пита: — И те ли са грешни? Кому е нужна кръвта им?

Нестройният хор на разтревожените гласове се търкаля по улицата — ту наляво, ту надясно, ту в дъното, дето е дворът на синагогата, — а ухото с мъка различава отделните фрази — все страстни, горещи, невероятни:

— Смъртта с отровен газ е лека и мигновена!

— Здравите — на работа във военните фабрики и каменоломните!

— Под петнайсет години — ще покръстват!

— В Полша!

— В Германия!

— На дъното на Дунава!

— Глупациии... — креци един инвалид с дървени крака в галоши. — Имайте доверие на негово величество цар Борис III. Той няма да ни предаде на германците, той е англофил!...

— А-а-а... — носи се отвсякъде глухият тътен на безпокойствието. — О-о-о...

ОТ 9:15 ДО 9:40 ЧАСА

Вестник „Утро“:

„Преди молебена министърът на народното просвещение господин професор Б. Йоцов прави преглед и поздравява строените на площада пред храма ученици от столичните гимназии, възпитаниците на Военното училище, студентите и родолюбивите организации. Директорите на училищата и знамената се отправят към аналоя при официалните лица...“

А на „Позитано“ накалт на възбуждението вече стига крайния си предел. Ето и първите призови за непокорство, изречени внезапно, дръзко, с мутираци дисканти:

— Не чакайте милост от палачите!

— Долу фашистките изверги!

Изведнъж откъм двора на синагогата настъпва раздвижване, потокът се устремява натам, чуват се възгласи:

— Кой говори?... По-тихо!... Млъкнете най-сетне...

Валентин и Виктор се споглеждат и се надигат от тротоара.

— Хайде! — отсича Валентин. Двамата се гмурват сред навалищата, пускат в действие лакти и рамене. Но на десетина метра от входа спират безпомощно — вътре е задръстено! Застанали човек до

човек, плътно, хората пъшкат, охкат, плачат, блъскат се, стенат — еднакво нещастни, еднакво екзалтирани!

Над тях се извисява един твърд, насечен от вълнение зов:

— Братя-я-я...

Виктор и Валентин трепват изненадано — това е доктор Шекерджийска!

— Братя-я-я... — повтаря лекарката, като изчаква да замлъкнат наоколо й. — Сестри-и-и... Нашата участ е определена: изселване от България, концлагери, унищожение!... Ние сме обречени... Правителството ни е продало на хитлеристите... безплатно, без контрибуции... Така и добитък не се продава...

— Какво да правим? — пресича я наежено възрус младеж с кожен каскет. — Положението ни е добре известно... Какво да правим?

— Има една-едничка сила, способна да ни отърве! — извърща се към него поривисто доктор Шекерджийска. — Тя е последната ни възможност, последният изход...

— Коя е тази сила?

— Българският народ!... Неговият протест може да катурне колата на престъпниците, може да ги изплаши!...

— Народът няма думата!

— Не е вярно, последната дума винаги принадлежи нему! И ако той усети какво ни кроят, ако подуши каква касапница ни готвят...

— Глупости! — наново захваща да крещи инвалидът с дървените крака в галоши. — Нас може да ни спаси само цар Борис III. Той не обича германците, той е англофил!

Лекарката кръстосва саркастично ръце:

— А защо не ни спаси?

— Защото не знае в какво състояние сме изпаднали...

— Чудесно! Нека му покажем тогава състоянието ни, нека му помогнем!... Братя-я-я... Сестри-и-и... Днес е празник на писмеността и културата, днес всички столичани са излезли по улиците... Да излезем и ние! На демонстрация, майки! На демонстрация, бащи! От нас зависи утрешният ден на децата ни! Сега може да се отмени присъдата, да се спечели битката за живот!

В настъпилата тишина се прокрадват няколко гузни възражения:

— Не бива...

— Ще се ядосат...

— Който рита срещу ръжен бос...

Но в следващия миг репликите на одобрение рукват отвсякъде — буйни, гневни, неудържими:

— Правилно!

— Нищо няма да загубим!

— Нека ни види цяла България!

Полека-лека многохилядният тътен се излива в един общ порив на надежда и решимост:

— На демонстрация, братя и сестри! На демонстрация!...

ОТ 9:40 ДО 10:10 ЧАСА

Вестник „Утро“:

„Молебенът се отслужва от висши духовници и първосвещеници, облечени според църковния ритуал.“

Духовници! Ритуал! Как не подхождат тия думи за описание на онова, което се разиграва около синагогата. Бавно, колебливо, с блъскане и ругатни тълпата почва да се нарежда по дължината на улица „Осогово“. Тротоарите и платното са запълнени гъсто, лакът до лакът. Стихийно се излъчват организатори, надзиратели, охрана, издават се заповеди:

— Старците напред!... Жените с бебетата — начело!... Не се навирайте един връз друг!... Бързо, бързо!...

Деловият тон заразява даже най-разпасаните, някои от тях също се стараят да ускорят приготовленията, от което хаосът се увеличава, а виковете стават нетърпими. Но към десет часа усилията все пак се увенчават с успех: човешката река е очертала бреговете си, опряла долния си край чак до помещенията и градините на общинския отдел „Чистота“.

— Да тръгваме! — предлагат нетърпеливците. — Какво чакаме още?

Колоната се люшва, потегля. И след минутка спира. Доктор Шекерджийска, която крачи сред първите, излиза встрани и гръмко пита:

— Не е ли добре да вземем и знаме?

— Какво знаме? — недоумяват по-предпазливите. — Никакво знаме не ни е нужно, това не е бунт!

— А как ще докажете, че не е бунт?

— Ха, със знаме ли?

— Със знаме!... Българско, трицветно... Да видят, че го правим с доверие в народа и в България!...

Пауза. И наново рукват одобрения:

— Така е!

— Развейте трибагреника!

— Ние сме воювали за него!

Виктор и Валентин срещат погледа на лекарката. И тутакси разбират заръката ѝ. Те хукват назад, към бръснарницата, пред която доскоро седяха. Над стъклената фирма с надпис „Фигаро“ виси знаме — избеляло от слънцето, омачкано. То не е високо, но е втикнато дълбоко в желязна поставка. Виктор се покатерва върху гърба на Валентин и го измъква. Когато скача на земята, пред тях внезапно изниква нисичко, тантуресто къосе в смешни кадифени дрехи с лилави кантове по джобовете — очевидно собственик на бръснарницата.

— Момчета — хленчи изплашено той, — защо ми взимате знамето?

— Ще го върнем! — мънка отегчено Валентин. — След демонстрацията непременно ще го върнем!

— Ами ако полицията разбере, че е мое?

— Как ще разбере?

— Тогава... тогава въобще не ми го връщайте...

— Бъди спокоен, няма да го върнем...

Двамата вдигат знамето и се втурват стремително към челните редици.

ОТ 10:10 ДО 11 ЧАСА

Вестник „Утро“:

„След молебена произнася слово за делото на светите братя господин Хр. Д., доцент в университета, подир което сборният ученически хор и музика изпълняват

националните химни, кантатата за Кирил и Методий и един боен марш.“

Колоната потегля пак. До булевард „Княгиня Клементина“ тя се движи без произшествия, като се задъхва от говор, вопли и страстни молитви, отправени до всевъзможни адреси — до бога, до дявола, до небесата и преизподнята, — молитви за възмездие и пощада.

Но на самия булевард пътят на колоната се запречва от тридесетина мъже, заловени за ръце в двойна верига. Повечето от тях са облечени добре, личи, че са от заможни семейства, макар че върху реверите им също блещукат жълтите звезди на безправие. Те посрещат демонстрантите враждебно, настръхнали и войнствени.

— Назад — размахва пестници, зелен от яд, най-възрастният, хубав, съвсем белокоп великан с колосана яка. — Да не сте побеснели, да не сте си изпили мозъците! Назад!

Челните редици се заковават на място. Спират и знаменосците — Виктор и Валентин. А отдира напират — припряно, трескаво:

— Защо се тътрите?

— Не изоставайте!

— Уморихте ли се?

— Назад! — фучи белокопият великан, като се врязва сред колоната. — Вие предизвиквате властта!

— Кой е този господин? — злъчно се осведомява една обсипана с лунички девойка.

Наоколо ѝ се разшъткват почтително:

— Шшшт!... Това е Хазанов!

— Хазанов ли? — накокошинва се девойката. — Фабрикантът на галоши?

— Той...

— Изедник!

— Ще ви дам аз един изедник! — улавя епитета и белокопият Хазанов. — Авантюристи! Искате да подпалите чергата ни от скудоумие! От глупави амбиции! Никого няма да пусна! Разпръснете се!

— Нямаме нужда от вашите заповеди! — намесва се и доктор Шекерджийска. — Оставете ни да минем!

Фабрикантът се извърща към нея, лицето му потъмнява.

— Вие ли сте в дъното на тая бъркотия? — процежда презрително той.

Лекарката отвръща с не по-малко презрение:

— Не на дъното, а на върха!

— Нищо чудно! За вас хората са само материал за кървави исторически експерименти!

— А за вас — източник за разбогатяване!

— Ще отговаряте лично...

— Не се кахърете за мене!

— Искате да предизвикате властта, така ли? Искате да я настроите още повече срещу нас?

— Няма защо да я настройваме, тя е достатъчно настроена...

— А после? Какво ще ни правят после?

— Те са решили вече какво да ни правят, сега е все едно...

— Никого няма да пусна!

— Махайте се от пътя ни!

— Забранявам! За-бра-ня-вам! Момчета — връща се при веригата от мъже фабрикантът, — разгонете сганта! Посочете й колко струва!...

Групата младежи се хвърля върху колоната. Завързва се яростен, ожесточен бой, непрекъснато хвърчат неприлични благословии и остроти:

— Червеи!

— Паразити!

— Кал сте и кал ще бъдете!

— На наш гръб дебелеете!

Няколко души посягат към знамето. Но отзад идват все нови и нови подкрепления. След около пет минути преградата е пометена.

— Ще повикам полиция! — оттегля се последен белокосият Хазанов. — Ще ви науча къде зимуват раците...

Човешката река лъкатуши наново. Виктор обаче забелязва, че тя е поизтъняла — види се, заканата на фабриканта е изпарила първоначалната жертвоготовност.

ОТ 11 ДО 11:50 ЧАСА

Вестник „Утро“:

„Тържеството завърши с величествена манифестация пред официалните лица. Тази година за пръв път взема участие и Държавното висше училище за телесно възпитание.“

На площад „Възраждане“ колоната забавя ход. Сега тя наброява не повече от триста души. Но около нея гъмжи от народ — издокаран празнично, макар и скромно, без жълти звезди по реверите. Личи, че това са еснафи и работници. Тук-там се мяркат и червените фуражки на студентите.

— Какво има? Какво става? — питат те демонстрантите. Отговорите, който им се дават, са толкова разбъркани, че мнозина вдигат рамене. Други, подразбрали истината, бързат да свърнат по съседните улички и да изчезнат. Изплашените им лица изразяват досада, понякога и съчувствие, което обикновено се стремят да скриват, за да не се обвържат по някакъв начин.

И все пак числото на любопитните непрекъснато се увеличава, въпросите ваят отвсякъде — обстойни, добронамерени.

— Братя българи! — излиза напред доктор Шекерджийска. — Вие искате да знаете къде сме тръгнали и с каква цел, вие искате да ви разкрием намеренията си. Е, добре, от името на моите сънародници аз ще ви разкажа всичко, ще споделя с вас нашите болки и горести. Братя българи-и-и...

Лекарката говори кратко. Но думите ѝ са така ярки, горещи, изстрадани от цялото ѝ същество, че покоряват слушателите. Когато свършва, настъпва потискаща тишина.

— Браво! — първа се окопитва една жена в траурни дрехи. — Не бива да им се давате... Браво!...

Похвалата ѝ предизвиква буря от насърчения и съвети:

— Няма що, прави сте...

— Събудете Народното събрание!...

— Дръжте се, нищо няма да посмеят да ви сторят!...

Внезапно редом до доктор Шекерджийска изниква един бранник — надут, важен, униформата му лъщи от чистота.

— Долу чифутите! — изкрива той пискливо, като вдигна десница по хитлеристки. — Смърт на плутократите!

Няколко ръце мигом се вкопчват в него, впиват се в гърлото му, блъскат го насам-натам.

— Пуснете ме! Пуснете ме! — дърпа се изплашен бранникът. — Тука не е Палестина! Тука е царство на българите...

— Мухльо... — подиграват му се студентите, като си го предават един другиму с ритници. — Дрисльо... И той се пише българин...

Изведнъж над площада трясва изстрел.

— Конници! — изохква някой.

Виктор и Валентин ги зърват още като препускат по булевард „Христо Ботев“ откъм гарата. Запотени, насочили напред саби, сякаш им предстои сражение с бог знае колко страшен противник.

— Бягайте! — писват от разни страни. Настъпва паника. Ужасени, обезумели, демонстрантите се втурват назад по „Княгиня Клементина“. Но тука върху тях връхлита моторизирана полиция, въоръжена с пистолети и шмайзери.

Пъкълът слиза на земята.

ОТ 11:50 ДО 13:30 ЧАСА

Вестник „Утро“:

„На обед министърът на просветата господин професор Йоцов прочита по Радио София реч за Кирила и Методия, а след това посещава няколко столични училища, посрещнат от учениците и учителите с голяма радост.“

Пъкълът! В него няма място за речи и радости, няма място дори за една спокойна, отмерена мисъл. „Бягайте! Бягайте!“ — звучи непрекъснато в ушите, докато отзад трополи кошмарният речитатив на копитата: „Трак! Трака-трак! Трак!“

И дивият вой на заслепените от ярост „пазители на реда“:

— Сечи-и-и...

Виктор е събрал сетни сили и тича, тича. От време на време променя направлението — стара, изпитана хитрост, която му идва на ум. Но и това не помага: за него са се „залепили“ трима конници, те го следват неотстъпно, каквито и маневри да предприеме.

„Боже мой, защо са се пришили за мене! Защо?“ — чуди се той, като диша тежко и се носи стремглаво от тротоар на тротоар, сред прелитащи като на филмова лента изкривени физиономии, сгърбени в предчувствие за предстоящ удар рамене, кошмарно ококорени очи, готови да изхвъркнат от орбитите си.

— Знамето! — настига го Валентин. — Хвърляй знамето!

Едва сега, открил причината за упорството на своите преследвачи, Виктор хвърля знамето на паважа. Няколко секунди покъсно то се омотава около стегнатите в бинтове тънки крака на конете и се превръща в купчина парцали.

— Към „Пиротска“! — шепне Валентин с пресъхнали устни. — Ще блокират квартала... Към „Пиротска“!...

Двамата завиват по една тясна уличка. Край тях тичат други — без сваят, без посока, същинско стадо подплашени животни:

— Милост...

— Пребиха ме...

— Пощадете детето...

Виктор се отправя инстинктивно към отсрещната дъсчена ограда, отвъд която се простират няколко свързани помежду си запустели дворове.

— Къде? — тегли се Валентин.

— Ела... Оттатък има изход...

Изход наистина има, но и съседната улица се оказва завъртяна от вихъра на погрома. На туй отгоре един полицай ги изпреварва и им слага крак:

— Юди-и-и...

Спънат, загубил равновесие, Валентин се строполява пред ботушите му като отсечено дърво.

— Стойте, кучи синове!

„Сега!“ — решава светкавично Виктор и ритва полицая малко под слабините — рязко, енергично, с безкрайно озлобление.

Трудно е да се обрисова какво се случва подир това, тъй като и Виктор, и Валентин се опомнят едва в тъмното стълбище до едно мазе, в което се напъхват, след като прекосяват улица „Пиротска“. Последното, което забелязват, преди да се скрият, е дългата редица мотоциклети откъм булевард „Мария Луиза.“

Валентин се оказва прав: полицията блокира Ючбунар!

Така завършва протестната демонстрация на софийските евреи. За нея вестник „Утро“ не обелва зъб. Впрочем помества седна къса бележка. Ето я:

„Съгласно член 29 от Наредбата за уреждане на еврейския въпрос живущите в София лица от еврейски произход трябва да се преселят в провинцията. Понеже доброволно са се изселили само една незначителна част от тия лица, Комисарството по еврейските въпроси пристъпва към изселването им, като на всяко еврейско семейство се дава тридневен срок и се определя градът, в който трябва да се пресели.

Лицата от еврейски произход, не изпълнили това предписание, ще бъдат незабавно изселени вън от пределите на страната.“

Който умее да чете между редовете, сигурно ще се досети, че демонстрацията все пак е дала някакъв резултат. И то — положителен!

24 МАЙ 1943 ГОДИНА, СЛЕДОБЕД

Виктор и Валентин се измъкват от скривалището си чак към три часа. Замижали от ярката светлина на небето, оглушали от необикновената тишина на града, те дълго се оглеждат и слухтят. Какво става навън? Свършил ли е дивият набег на полицейските орди?

Улиците пустеят, голи и безлюдни. Макар и да е горещо, макар и въздухът да прелива в най-примамливите аромати на пролетта, вратите и прозорците на къщите са затворени. Хора почти не се мяркат, страхът е потушил и сетната искрица любопитство. Тук-таме по оградите е цъфнал многозначителен надпис: „Български дом“.

— Като след потоп... — въздиша Виктор.

Валентин кима мълчаливо. Но когато тръгват, от един двор срещу тях изтичва възрастна жена в селски чембер и престилка, тя сграбчва Виктор за рубашката, разтърсва го и почва да шепти възбудено, гневно:

— Луд ли си бре? Луд ли си?

— Оставете ме... — кой знае защо шепне и Виктор, като се мъчи да откопчае жилавите ѝ пръсти. — Не съм луд... Оставете ме...

— Къде си се помъкнал? — продължава да го кори жената, без да го пуска. — Не знаеш ли, че там хващат де що пипнат, там са се разбеснели? Махни тая пущина, махни я!... — Нейната шепа захлупва жълтата звезда и мигом я откъсва от гърдите му. — Тури я в джоба си!

Виктор се стъписва — объркан, трогнат.

— Не бой се, още не съм изкуфяла!... Ела у дома! Заедно... — извърща се към Валентин тя. — Като се размине, ще ви пусна... Хайде... хайде, после ще умувате...

Докато разберат коя е и какво иска, момчетата се озовават в ниска, окадена стаичка с пръстен под, очевидно приземен етаж, пригоден за портиерско жилище.

— Гладни ли сте? — бърбори вече поуспокоена възрастната жена, като слага пред всеки паница кисело мляко и лъжица. — Що ли ви питам, гладни сте! По очите ви личи... Е, яжте, яжте! И двамата ли сте евреи?

— И двамата! — отвърща натъртено Валентин.

Виктор го поглежда слисано.

— Търпение! — нарежда вразумително покровителката им. — Търпение и вяра в господата-бога! Който меч е вадил, все от меч е загивал... На тоя свят нито злото, нито доброто са без отплата... Трябва само да чакаш и да се молиш...

След около половин час тя излиза да „провери положението“ и се прибира радостна:

— Готово, Вдигат си чуковете!... Бягайте да се обадите на майките си, че сигурно са вампирявали от мъка... Па внимавайте, не се навирайте, дете не ви е работа!...

Виктор и Валентин са пак на улицата. Когато прекосяват „Пиротска“ и се отправят към булевард „Княгиня Клементина“, те с облекчение отбелязват, че блокадата е снета.

— И ти ли си евреин? — шегува се в прилив на благодарност и нежност Виктор, като прегръща приятеля си през рамо.

Но Валентин не приема шеговия тон, той отсича късо:

— И аз!

— По кръв или по...?

— От егоизъм!

Виктор спира и го премерва от глава до пети:

— Може би искаш да кажеш, че имаш облаги?

— Именно...

— Ха, ето ти осмото чудо в историята! И какви — моля — са облагите?

— Не ти ли е известно, че най-изгодната позиция винаги е позицията на онеправданите и преследваните?

— Благодаря... Предпочитам да нямам нужда от подобни облаги!

За съжаление, лошото все още не е свършило. Майката на Виктор го посреща разтреперана, необикновено смутена и кротка.

— Ужасно! Ужасно! — повтаря тя с попукани от възмущение устни. — Сума народ арестуваха... Когато срещнаха на улицата — прибраха

го. Жени, мъже, старци... Натовариха ги на камиони и ги откараха... После пак се върнаха... И нахълтаха по домовете... От всяко семейство — по един човек! Който им падне — малък, голям... Даже деца.

— Братята... — олюлява се Виктор.

— На тавана са... — успокоява го майка му. — Скрих ги там от сутринта... Сърцето ми подсказваше...

— Ами ти?

— Излъгах ги, че съм българка...

Момчетата кръстосват погледи.

— Имала съм късмет... Другаде проверяваха личните карти... Горките заложници! Говори се, че ще ги отведат в Сомовит, на Дунава... След това с шлепове...

— По дяволите, това значи Полша!... Валентине, да вървим!

Двамата се упътват към улица „Шар планина“, където живее Лора. И тука се сблъскват с най-лошото — тя е арестувана малко преди края на блокадата.

— Аз съм виновен, аз! — плаче и се вайка неутешимо баща й. — Първом искаха мене да вземат, ама на — изпуснах се и им рекох, че съм инвалид от войната... Тогава ме ритнаха и взеха нея... Тъкмо такива им трябвали... Аз съм виновен, аз!... Как можах да се изпусна? Защо не мълчах? — Той се надига и изведнъж се бухва на колене пред тях. — Открийте я! Моля ви се, открийте я!

— Не ги ли запитахте какво ще правят? — спуска се да го изправи Виктор. — Нищо ли не ви обясниха?

— Нищо... Натикаха я в някакъв автомобил и запрашиха... Аз съм виновен, аз!...

Момчетата го полагат в кревата и си тръгват. А зад тях стълбището кънти от воплите на обезумелия баща:

— Как можах да се изпусна? Защо не мълчах?

Навън двамата спират в недоумение: накъде? И решават: към Дирекцията на полицията!

Пред Львовия мост обаче се натъкват на голяма тълпа евреи, хукнали да намерят близките си.

— Не са в дирекцията! — съобщават те. — Събрали са ги в двора на артилерийските казарми...

Виктор и Валентин се присъединяват към търсещите. Разбира се, на половината път посоката се изменя наново, тъй като групата, която се връща от артилерийските казарми, заявява съвсем достоверно:

— Не са там...

Настъпва паника:

— Къде са?

— Защо ги крият?

— Да не са ги избили?

Някой подхвърля уверено:

— В инженерния полк!

Разтревоженото множество се юрва към инженерния полк. Започва една зловеща въртележка: от инженерния полк до училище „Елин Пелин“; от училище „Елин Пелин“ до Седма мъжка гимназия; от Седма мъжка гимназия до игрище „Юнак“; от игрище „Юнак“ до Семинарията.

— На гарата! — настига ги внезапно една остроноса, устата жена, която мъкне със себе си огромна бохча дрехи и храна. — Докато скитате като улави, тях ги натъпкват в конски вагони... По шестдесет души във вагон... Побързайте, да не ги изпуснете!...

— На гарата! — подхващат отвсякъде. — На гарата!

Нещастната върволица събира сили и се понася пак — развлечена, стенеща.

Да, арестуваните са на гарата! Вкарани по стотина души в конските вагони на една дълга композиция, те провират през тесните решетки на прозорчетата ръце, късчета от лица и дрипи и крещят, крещят:

— Вода-а-а!...

— Спасете ни-и-и!...

— Хляб!...

Надянали щикове на пушките си, пред вагоните е застанала верига настръхнали полицаи.

— Назад! — мъчат се да надвикат те арестуваните. — Назад!

По перона тичат и се блъскат близките на заловените, те също крещят:

— Хаиме-е-е!...

— Има ли при вас Стела?

— Пази се, завивай се добре!...

Виктор и Валентин хукват покрай прозорчетата на вагоните, покрай веригата полицаи:

— Лора-а-а... Лора-а-а...

Влакът потегля. Все по-бързо и по-бързо. Сред плач, проклетия и заклинания, сред буря от гласове:

— Да те закриля всевишният!

— Скоро ще дойдем и ние...

— Горе главите, избавлението е близко!

Довиждане, Лора! Довиждане, моя първа любов! Каквото и да стане, каквото и да ни сполети, аз няма да те забравя! Бъди с мене и в смъртта, и в деня на възмездието!

24 МАЙ 1943 ГОДИНА, ВЕЧЕРТА

Трапезарията е пометена и затворена. Кака Тотка, която напоследък изпълнява и длъжността домакиня, се е заключила в склада под стълбището и не отговаря никому: говори се, че тя е обзета от идеята да извърши „основна инвентаризация“ и да докаже злоупотребите на „Генерал Франко“.

Момчетата се вмъкват в спалнята, готови да заспят гладни — нещо, което не ги натъжава твърде, тъй като не им се случва първица. Но дежурният по спалня ги посреща още на входа:

— Мадам Босева е подушила, че ви няма...

Виктор и Валентин се споглеждат разтревожено:

— Е-е-е?

— Изглежда ядосана... Нареди да ви изпратя при нея, когато и да дойдете... Дори след полунощ...

Двамата навеждат глави и се отправят покорно към стаята на директорката.

— Ще признаем ли? — пита Виктор пред вратата ѝ.

Валентин мръдва едва-едва рамене:

— Има ли смисъл да я заблуждаваме?

— Влизайте! — застава неочаквано на прага мадам Босева, като се отстранява леко, за да им стори път. Виктор не я е виждал от деня на заболяването, нейният вид го потриса: тя е съвсем състарена, лицето ѝ е жълто като восък, подпухнало, роклята ѝ виси сякаш върху закачалка — толкова е отслабнала. Всяко движение, дори и най-незначителното, издава неотдавнашната парализа, макар че е трудно да се различи коя точно част на тялото е по-безжизнена. Директорката се довлича до леглото, отпуска се тежко върху пружината и маха с ръка:

— Седнете!

Момчетата присядат на столовете — два стари плетени стола, които заедно с изтърканото шкафче и огледалото над него съставляват

цялата мебелировка на тая спартанска спалня. Върху възглавницата е разтворена вехта, намачкана от употреба зеленикава книга и Виктор неволно прочита заглавието ѝ: „Размишления за ползата от смъртта“.

— В града ли бяхте? — започва като че ли безстрастно мадам Босева.

— В града! — отвърща късо Валентин.

— С чие разрешение?

Мълчание.

— Защо?

Мълчание.

— Ясно! — събира вежди тя. — Избягали сте... И вие сте вдигнали ръце от дисциплината... И за вас порядките в сиропиталището вече са порядки на един умиращ дом... „Царица Елеонора“ не съществува, така ли?

За трети път в стаята се възцарява потискащо мълчание. Старата жена притваря уморено клепачи, въздиша и стои вцепенено — същинска статуя! — няколко безкрайни минути.

— Не съм ви повикала да се караме! — раздвижва се най-подир тя. — Нито да се наказваме! Вие сте умни деца и... хм... Нали не се обиждате, че ви наричам деца? Сигурно сте се досетили, че нашият приют изживява последните си дни... Едно хубаво, скъпо на сърцето ми дело се сгромолясва... Бог ми е свидетел, че съм направила всичко за предотвратяването на катастрофата, всичко... А сега ми разкажете какво става навън!

— Къде навън? — отпуска се Валентин, стоплен от искрения ѝ тон.

Директорката посочва към прозореца:

— В София... Истина ли е, че имало демонстрация и протести?

— Истина е...

— Арести?

— Извънредно много...

— Господи!... Е, слушам, слушам...

Валентин подхваща развълнувано — за събитията пред синагогата, за нахлуването на полицията, за блокадата. Когато стига до случая с Лора, Виктор го сграбчва за ръката и го прекъсва:

— Пощади я...

Валентин се стрясва: мадам Босева плаче — тихо, безмълвно. По бузите ѝ се стичат едри, лъскави сълзи, тя не ги бърше и те падат върху демодираната ѝ копринена блуза с дантелена яка, като очертават големи петна.

Момчетата се сконфузват. И смутено я изчакват да се окопити и поуспокои.

— Свърши се... — идва най-сетне на себе си директорката. — И с Лора, и с мене, и с вас... Свърши се... Изглежда, всичко онова е било вярно...

— Кое? — навежда се напред Виктор.

— Онова... Невъзможното... Дето се разправяше за положението в Германия... А аз все мислех, че преувеличават, че не бива да...

Телефонът върху шкафчето извънпява. Мадам Босева взема слушалката. Още от началното „ало“ тримата проумяват, че отсреща е госпожа Боздуганова, директорката на сиропиталище „Цар Борис III“. Мембраната трещи и пука от нейния продран, мъжки глас, тя вика, без да жали гърлото си:

— Чухте ли, чухте ли? Какво нахалство! Аз съм възмутена до дъното на душата си! Аз съм отвратена!

— Не съм чула... — с израз на досада бавно и неохотно отговаря болната. — Чие нахалство имате предвид?

— Наистина ли не сте чули? Говоря за евреите... Представете си — днес, в деня на светите братя Кирил и Методий...

— Аха, имате пред вид броженето в Ючбунар?

— Чули сте, значи... Но това е чудовищно! Да развалят празника, да се погаврят с паметта...

Мадам Босева изпъшква:

— Не сте ли осведомена зле?

Мембраната притихва за миг. После пак избухва в трясък и пукотевици:

— Напротив! Осведомена съм чудесно! Чудесно! Те са се държали нагло, те са се присмивали над българския народ и култура... Нашия хляб ядат, а ни излагат пред чужденците... Радио Лондон само чака подобни поводи, за да ни обсипе с помия... О, патриотите са погнусени, обидени...

— Патриотите?

— Именно... Сега и последният колебаещ се родолюбец ще прозре истинските ни врагове... И ще се нареди в редиците на националните сили, ще се бори за сцеплението им... Ние изпратихме редица писма и послания до двореца и Народното събрание с апел за действена намеса и твърдост!

Мадам Босева закрива с длан лицето си и произнася натъртено:

— Какво искате от мене?

— Искаме в знак на недоволство от изстъпленията на чифу... на семитите, да обявите още сега сиропиталище „Царица Елеонора“ за чисто българско!

— Още сега?

— Незабавно! Утре вестниците могат да излязат със съобщение за...

— А децата?

— Еврейчетата ли? Освободете ги да си вървят!

— Посред нощ!

— Без сантименталности!

Пауза.

— Ало, ало... — почва да крещи директорката на „Цар Борис III“.

Мадам Босева я пресича изведнъж, рязко и грубо:

— Стига сте крещели!

— Това... това ли е вашият отговор? Отлично! Досега приказвах като българка с българка, отсега нататък...

Слушалката на откъснатата страна щраква. В стаята ляга тишина — хладна, огромна, жива като чуждо, враждебно присъствие. Болната потъва в своя мрачен унес, а момчетата се измъкват на пръсти. Но дежурният по спалня пак ги причаква:

— Насолиха ли ви?

— Саламурата остана за тебе! — усмихва се мрачно Валентин.
— Да вървим, че умирам за сън...

— Безсмислено е, никой не спи...

Начинът, по който се изговаря тая фраза, кара момчетата да изтръпнат в лошо предчувствие:

— Какво има?

— Около сиропиталището се въртят някакви съмнителни типове...

— Загаси лампите! — нарежда Виктор и се втурва към прозорците. След миг и Валентин долепя нос върху съседното квадратче.

Дежурният по спалня е прав: навън кръжат няколко неголеми, мълчаливи групи, които оскъдната светлина ту измъква, ту потапя в тъмнината. Личи, че приютът е в центъра на тяхното внимание.

— Бранници! — отсъжда Виктор.

Но Коста Французина, изтегнат неразсъблечен върху кревата си, цъка с език:

— Не позна...

Двамата се обръщат към него:

— Легионери?

— Още веднъж — не! Това са момчетата от „Цар Борис III“...

Коста Французина става и приближава към тях.

— Режисьорът е известен! — казва мрачно той. — Пак ли средновековни мистерии?

Едно стъкло храсва и се разсипва на парчета. И още едно, и още едно...

— Майчице... — писват най-малките. Шумът на счупени стъкла вече долита от всички помещения — от спалнята на момичетата, от трапезарията, от складовете. И викове:

— Бягайте!...

— Лиза удариха...

— Катерят се по стълбовете...

— Без паника! — излиза напред Валентин. — Измъквайте се в коридорите към вътрешния двор!... Завийте се с одеялата!... Бързо, бързо!

Отвъд циментовата ограда — вой:

— Долу предателите!

— Стига с тая лицемерна благотворителност!

— Сиропиталищата трябва да бъдат чисто български!

Коста Французина скърца със зъби:

— Гадове! Цапнаха ме по врата... — и изпада в истинска ярост. — Има ли тука мъже? Има ли смелчаци? Или всички сме пикльовци?

Той грабва дългата върлина, с която прислужничките чистят паяжината по таваните, и изтичва към изхода, като ръси цветисти сравнения.

— След него... — избухва и Валентин, па измъква дървения крак на една разклатена пейка и го размахва високо. — „Елеонорци“ винаги са тупали „борисовци“...

Вторият дървен крак на пейката е вече у Виктор. Около циментовата ограда, опасали приюта, кипва ожесточен бой — с тояги, камъни и юмруци. Близо четвърт час двата воюващи лагера си нанасят безмилостни удари, вбесени от болка и ненавист. Най-сетне „борисовци“ отстъпват — гузни, посрамени. Може би едва сега те схващат, че са прекрачили оная граница на чест и достойнство, която прави солидарни хората с еднакво горчива съдба.

Когато се събират в тоалетните, за да се умият, „елеонорци“ представляват печална картина — кървясали, обсипани в синини, окъсани. Най-възбуден е Коста Французина, той се плиска с пълни шепи, пръхти от студената вода и непрекъснато ораторствува, обърнат към Виктор и Валентин:

— Тъй трябва... Нито стъпка назад... Дори да загинеш — дръж се нахакано!... Понякога това дава неочаквани резултати... Mes enfants, запомнете великолепното сражение тази нощ — то е моята лебедова песен!

— Лебедова песен? — мръщи се Валентин. — Добродетелен ли ще ставаш?

Коста Французина клати глава:

— Напускам ви...

Виктор и Валентин замръзват изненадани.

— Защо да чакаме? Сиропиталището скоро ще бъде затворено... Пък един приятел ме кара да отида в Бургас... Оттам с параход...

— Приятел от „Мароко“? — вьси се и Виктор. — Какъв параход те патил в тая война?

— От неутралните страни... Решили сме да поскитаме по света...

— Без каламбури!

— Не ми е до каламбури! Да се простим, че утре ме няма.

Тримата пристъпват един към друг и се прегръщат:

— Довиждане, окаяни плебеи!

— Да се завърнеш жив и здрав!

— Да удвоите и утроите репутацията си на мислители!

— Глупак!

— Негодници!

На сутринта броят на питомците намалява с един.

Хитлеристът!

Петта година вече скита той из Европа. Полша, Франция, Югославия. От няколко години е и в България. Спретнат, стегнат до последното копче, чистоплътен. В началото, когато прекоси Дунава и се появи по улиците на българските градчета, бузите му току-що бяха покрити от свиления мъх на мъжествеността. Прозорчетата на камионите, които караше, пъстрееха от снимки на киноартистки — полуголи, съблазнителни. Смехът му кънтеше, челюстите му работеха, походката беше отсечена и самоуверена.

Сега не е така. Откак почна настъплението на Изток, младият хитлерист почти изчезна: очевидно той е изпратен да участва в голямата руска мелница за хора. И е може би смлян в нея — по силата на ония железни закони, които съпътствуват всяка историческа справедливост.

На негово място идва хитлеристът на средна възраст. Също спретнат, стегнат до последното копче, чистоплътен. Само че не се смее — нито гръмко, нито приглушено, — ако не се броят ироничните гримаси. А погледът му е студен, стъклен и като че ли пронизва вещите, без да ги забелязва.

Виктор го среща често — пред ресторантите, в кината, из градините. И все му се струва, че съзира невидимото бреме на обречеността — нещо, което го изпълва и със злорадство, и със съжаление — позорно, размекващо съжаление към собствения палач!

Тая сутрин обаче той се изправя очи в очи с него. По стар навик свободните от дежурство питомци висят на гроздове върху циментовата ограда и убиват времето си кой както може. Едни коментират прическите на минаващите по тротоара жени, други закачат ученичките — ах, тия коварни ангелчета, които така умело разпалват любопитството към себе си! — трети спорят за марката на префучаващите автомобили — предимно немски и италиански.

Изведнъж един продълговат, покрит с брезентов навес мерцедес се отделя от потока коли край Руския паметник и завива надясно. Докато установи в каква посока ще продължи, той изръмжава, гръмва с ауспуховата тръба и се заковава пред входа на сиропиталището.

Децата се споглеждат изненадано. И се юрват през глава по стълбището навън.

Пръв от задното купе се измъква висок, сух като манастирски постник мъж, стиснал в ръка твърдо бомбе и бастун. Той отваря ловко предната вратичка и тутакси се покланя — леко, почтително, сякаш заявява: „Аз имам цена, но вашата е по-голяма!“

Мерцедесът се поклаща и от него със скок излиза той — хитлеристът на средна възраст. Облечен като всички — в зелена униформа, с твърди, красиви ботуши и обтегната до пръсване фуражка. Отличават го два незначителни белега — обшитото с кафява кожа дъно на брича и бялото кръгче в едното му око, което създава илюзия за втора зеница.

— „Царица Елеонора“... — прочита мъжът с бомбето. И пропуска пред себе си хитлериста. Двамата се качват по главния вход, следвани от дълга опашка любопитни сиропиталци.

— Кого търсите? — изтичва да ги посрещне Госпожицата, бледа от смущение.

— Сираков! — представя се цивилният. — Секретар за особени поръчения при господин главния кмет на столицата... А това е господин полковник Лемке от щаба на военновъздушните сили към южната група армии...

— Заповядайте! — трепери Госпожицата. — На вашите услуги...

— Искаме да разгледаме зданието...

— Моля... Да предупредя ли госпожа директорката?

— Излишно е! Има ли заключени помещения?

— Вероятно складовете за...

— Да се отключат! Хер полковник...

Двамата тръгват пак — секретарят на кмета напред, като проправя път, макар и донякъде символично, зад него — военният. Стаята на бившата домакиня, канцеларията, изолационната за болни. В просторната спалня на момчетата се застояват, тъй като германецът я обследва най-щателно — ширина, височина, кубатура. После изкръква доволно на своя език и кимва великодушно към спътника си.

— По-нататък! — изкрива и господин Сираков. — Долу има още един етаж, нали?

— Приземието... — преглъща със сухо гърло Госпожицата. — Там са трапезарията, кухнята, занималнята за най-малките...

Докато обхождат приземието, секретарят на кмета се опитва да завърже разговор с възпитателката, като я разпитва за числото на питомците, за средствата които се „хвърлят“ по издръжката им, за вноските на благотворителите.

— Все евреи ли са? — чупи гнусливо устни той.

— Има и българи... — обяснява Госпожицата. — Към двадесет и пет процента от вноските на...

— Горките! Да хрантутят с парите си враговете на отечеството!

— Но повечето от половината деца са българчета...

— Вие еврейка ли сте?

— Опазил ме бог...

— Не бива да ги защищавате!

— Аз не ги защищавам, аз само...

Когато се озовават на терасата над парното, хитлеристът се ухилва, тупва възторжено с крак и почва да бърбори бързо, възбудено. Цивилният оживява също, като превежда думите му и се кълчи угоднически:

— Господин полковник Лемке благоволи да забележи, че оттук видимостта е чудесна. Една картечница, заложена до перилата, ще държи под обстрел целия двор и подстъпите откъм двете улици... Пък ще пази и небето над зданието... Особено ако се заложи една картечница и отпред... Може би на покрива... Господин полковник Лемке се интересува дали имате удобен таван?

— Имаме...

— Превъзходно... С малки преправки той ще се превърне в чудесна площадка за ефикасна отбрана... Колко е хубаво, че отсреща няма постройки, а футболно игрище... Така ще се доминира и над гара „Сердика“... Късмет, късмет!... Къде е госпожа директорката?

— В стаята си... Болна е и лежи...

— Заведете ни при нея!

Като зърва зловещите гости на своя праг, мадам Босева изохква и се отдръпва, втренчила изцъклен поглед в хитлериста.

— Сираков! — представя се наново секретарят на кмета. — С директорката ли имаме чест?

Мадам Босева кима безмълвно.

— Госпожо — добавя той, като вдига бомбето и бастуна си по посока на германеца, — щабът на военновъздушните сили към южната група армии ни е връчил искане да му се отпусне подходящо здание в София. След огледа, който извършихме на вашия приют, колкото и неприятно да ни е...

— Вие... вие конфискувате зданието?

— Интересите на отбраната стоят над всичко. Хер полковникът ви дава срок от два дни, начиная от днес, да освободите помещенията и изнесете личните вещи на персонала. Леглата, масите и столовете ще останат — те са нужни! Освен това...

— В срок от два дни! — повтаря механично болната. — Господи! Какво ще правим с децата?

— Разпуснете ги...

— И българчетата ли?

— И българчетата!

Хитлеристът мръдва нетърпеливо и отронва няколко думи, като поднася ръчния си часовник към носа на цивилния и чуква с нокът по стъкления похлупак.

— Разбира се, разбира се! — избухва и Сираков, тонът му става нервен. — Господин полковник Лемке е прав: не е време за дискусии! И тъй, след два дни! Довиждане!

— А възпитателките? — подхвърля отчаяно подире му директорката.

Секретарят на кмета отвръща през рамо, без да се извърне:

— Да се измитат!... Всички да се измитат!

Виктор и останалите сиропиталци изпращат двамата чак до мерцедеса. Когато колата потегля, те чуват откъм главния вход:

— По-моооц!... По-моооц!...

Втурват се обезумели назад, като се блъскат един другиго.

— Потърсете лекар! — изправя се внезапно пред тях Госпожицата, бяла като платно. — Мадам Босева получи пак удар... Бързо, бързо!

Виктор се понася към голямата жилищна кооперация „Славия“, пред входовете на която има няколко табелки на лекари. Връща се с

един специалист по уши, нос и гърло, тъй като не заварва другите по домовете им. За съжаление, този път медицината се оказва ненужна: от десетина минути директорката е мъртва.

Рухнал е основният стълб на частното софийско сиропиталище „Царица Елеонора“!

Каква безутешна мъдрост се крие в пословицата: „Един гледа сватба, друг — брадва!“

Ючбунар е пред пълно опразване. Първите групи вече са се изселили — във Враца, Видин, Лом, Плевен. Вторите заминават довечера или утре — за Дупница, Пазарджик, Ямбол, Чирпан. Последните ще се изтеглят най-късно на трети или пети юни за Разград, Добрич, Търговище, Шумен. Сред тях е и семейството на Виктор, въдворено на „постоянно местожителство“ — ако тия думи въобще имат някакво значение! — в Русе.

Заповедта е категорична: по тридесет килограма на човек; пътуването — бесплатно, нарушителите и закъснелите — вън от царството, сиреч в концлагерите, чиито имена все повече и повече добиват реално съдържание — Освиенцим, Треблинка, Бухенвалд, Берген-Белзен, Маутхаузен, и още стотици като тях — по-миниатюрни, по-непретенциозни, но не и по-малко страшни!

По тридесет килограма на човек! Това значи — най-необходимото: бельо, палта, обувки, лекарства. Всичко друго, създадено, за да обслужва един дълъг и спокоен живот, трябва да бъде изоставено — маси и столове, кревати, гардероби, шевни машини, бюфети, огледала, библиотеки с книги, грамофони, дори стенните снимки на родители и близки.

Богатите селяни и спекулантите от всички околии и области се раздвижват. Надушили „евтината плячка“, те впрягат каруците и тръгват към София. С биволи, с коне, с волове, кой, с каквото може. Ха-ха, еврейният е притиснат, той е принуден да разпродава на безценица! Все едно, със себе си не може да го отнесе, пък ако му бутнеш един стотак в разтрепераните от страх ръце — току-виж, се съгласил! Недоволен ли е — да се оплаче на Хитлер! Ха-ха, тичайте! Бързайте! Глупак е който изпусне тоя келепир!

Улиците на Ючбунар представляват вавилонско стълпотворение — кола до кола, човек до човек, не може да се разминеш. И по време

на най-известните пазарни дни или панаири не се е събирал толкова народ. Всеки се блъска, настъпва, моли, ругае, съветва, преследва, заплашва, навсякъде се чува:

— Дай го на мене!

— Отстъпи ми го за осемдесет!

— Хайде, стига си се инатил, и двайсет са ти много!

Тези, които продават, тези, които винаги са продавали, най-сетне долавят изконното проклятие в своя занаят и плачат — горестно, глухо, като клатят побелели глави и подхвърлят примирено, с една закъсняла гордост:

— Вземи го!

— Отстъпвам ти го!

— Нека бъдат двайсет!

Тук-таме прозвучават дисонанси.

— Не купувайте-е-е! — крещи разчорлена, облечена в черно жена. — Нищо не купувайте! Един ден ще връщате всичко — до последната игла, до последното парцалче... Бог няма да ви прости тоя грабеж, той ще ви накаже-е-е.

— Братя! Какво правим, братя? — Крачи сред гъмжилото и проповядва висок, красив старец с раздвоена брада, чадър и галоши, същински възрожденски даскал. — Не бива да позволим да ги изселят, не бива да ги пускаме от столицата! Досега англо-американците не са ни бомбардирани заради тях, отсега нататък — ще ни разсипят! Братя, какво правиме, братя?

Но търговията кипи хищно, трескаво. Чудно е, че няма изстъпления и че никъде не се мяркат вълчите физиономии на погромджиите! Кой знае, може би и те, както многобройните „купувачи“, чувствуват цялата безнравственост на разиграващата се трагедия и интуитивно се плашат от тъмните обрати на историята! Впрочем истината налага да се отбележи, че граждани почти не се мяркат. Само селяни и евреи. И викове — ту алчни, ту уморени, ту задъхани от вълнение, ту равни от безразличие:

— А печка имаш ли?

— Отмъкнаха я вече...

— Часовник?

— Какъв часовник?

— С махало, в сандък?

- Никога не съм имал...
- Тоя пуловер, дето е върху тебе?...
- Той е за мене...
- Петдесет?
- Не, не... Търси другаде!

По-алчните и чевръстите идват и си отиват по няколко пъти.

— Акордеон? — ровят и надзъртат по ъглищата те. — Пиано? Украшения за жени? Ами наполеони! Намират ли ви се наполеони?

— Моля ви се, моля ви се... — напъват се да ги изтласкат от стаите си нещастните изселници. — Къде у нас такива скъпоценности! Няма...

— Не се косете, плащаме в брой!... До грош, честно и почтено!

Виктор си пробива път сред навалищата, изкривил лице от възмущение. И от болка. Надеждата му е само у Валентин. Но какъв ли отговор ще донесе той? Ще уважат ли молбата му ония тайнствени личности, които назовават късо с думичката „горе“?

Срещата е насрочена за обед, сиреч след непоносимо дълго време. Да седиш у дома и да слушаш брътвежите на майка си, която се мъчи да „хързулне“ някого, като „превърне в пари“ сандъците на миндера и щайгите от мазето — изискват се здрави нерви! Да скиташ без работа сред стихията от най-възвишени и най-долни страсти — значи да си безсъвестен и коравосърдечен! В читалището ли? Ето че и то е конфискувано, книгите му се въргалат отпред — изкаляни, разкъсани, изоставени. Даже и градините вече не са толкова градини, колкото тържища — с пазарлъци, суетня и напрежение.

Добре, че Валентин пристига на определеното място — ъгъла срещу театър „Ренесанс“ — по-рано. Уви, още като го вижда да приближава, Виктор отгатва известието, което му носи!

— Отказват? — възкликва примрял от вълнение той.

Валентин кима утвърдително.

— Изоставят ни на произвола на съдбата, тъй ли?

— Не дрънкай идиотщини!

— Да не би да е специално за мене?

— Ха, виж го ти! Специално за него!

— Няма да се отървеш с възклицания! — наежва се Виктор. — Защо отказват? Какви са им съображенията?

— Същите, които аз предварително...

— Довиждане!

— Почакай! — сграбчва го за ръкава Валентин. — Днес ли намери да ми се сърдиш?

— Искам да знам, за мене това е...

— Съчувствувам ти. И нищо не крия. Просто... просто не са в състояние... След изселването на евреите някои нелегални в София остават без ятаци... Над сто души увисват във въздуха ясно ли ти е?

— Е-е-е?

— Трябва първо те да бъдат прехвърлени в отрядите... Да не си въобразяваш, че е лесно да изпратиш сто нови партизани в планината?

— Дето са сто, там са и сто и един...

— Ще отидеш по-късно...

— От Русе или от Полша?

— Сега за сега не смеят да изселят въвн от България нито един наш поданик...

— А утре? Или ще чакаме ножът да опре кокала?

— Няма да чакаме! Ти ще получиш връзка...

Виктор го стрелва недоверчиво:

— Връзка? С кого?

— С другарите! Запомни: улица „Радецки“ №10! Зико по прякор Буцата!

Валентин го прегръща и силно го притиска до себе си:

— Как можеш да допуснеш, че ще ви изоставят!

Виктор се усмихва — трогнат, признателен. Макар и да съзнава, че всъщност тепърва ще се изправи пред най-страшното!

Ето го най-подир и този ден — деня на изселването!

Наглед всичко е обикновено: хората бързат за работа, пазаруват, устройват си срещи за вечерта. Даже вестниците са кратки и не плашат никого със зловещи новини от Източния фронт. „Затишие“ — пишат с едри тлъсти букви те, като съобщават за „частични боеве“ при Новоросийск и Великие Луки, както и за „раздвижване“ около предмостовото укрепление на Кубан. Затова пък каква „радост“: следобед в София пристига райхсгендфюрерът Артур Аскман, придружен от група щабни водачи. Погледнете портрета му! Светли коси, бистър поглед, волеви скули — истински ариец! Може ли такъв забележителен представител на своята храбра раса да носи друго освен чувството за сигурност в крайната победа? И не позират ли с определено тщеславие „домакините“ на предстоящите тържества, ръководителите на „Бранник“ доктор Клечков и Захари Стоилков?

Как странно и непривично прозвучават днес в ушите разговорите на „щастливците“! Докато буташ „импровизираната“ количка с багажа към гарата и се тревожиш да не изпуснеш „специалния влак“, до тебе неочаквано долита нечия почти весела реплика:

— Алгебрата се отлага. Кобрата е болна...

— „Алгебрата се отлага! — съобразяваш ти с такова учудване, сякаш си направил най-невероятното откритие на века. — Значи, те продължават да учат, да се вълнуват от домашни упражнения, изпити... И всички тия занимания им се виждат безкрайно умни и сериозни, едва ли не съдбоносни... По дяволите, нима е възможно! Нима е справедливо!... Да решават задачи с три и четири неизвестни, а единствената и най-важна неизвестност да виси над моята глава: ще оживея ли до утре? Или ще ме пречукат като куче?“

От един разтворен прозорец се леят звуци на пиано, някой се упражнява. Значи, и този свят, светът на музиката и изкуствата, продължава да съществува! Книги, концерти, представления! А ако си напрегнеш слуха, неминуемо ще отгатнеш, че етюдът, който свирят, е

на Шопен — същият етюд, който изпълняваха, когато танцуваше Лора — лека, въздушна, пленителна!

Най-сърцераздиращи са афишите. Наивни, цветни, кресливи, безразлични към злочестините на времето, те ви канят на „традиционната забава“ в Дома на строителя, на сказка по въпросите на брачната хигиена или на любовен филм с „темпераментните светила на екрана“ Пал Явор и Зита Селецка.

„Господи! — ужасяваш се ти в пристъп на религиозно суеверие. — Не виждаш ли какво става? Не се ли възмущаваш от страшните контрасти между страдащите и облагодетелствуваните? Или наистина те няма, наистина си безвъзвратно ослепял, оглушал и онемял в своята библейска възраст?“

Гарата слага край на раздвоението, тук всички са белязани от еднаква орис. За да избегне нови протести и демонстрации, властта се е погрижила да замени конските вагони с пътнически. Макар и вехти, разбити, бракувани още преди Първата световна война, тия вагони все пак имат прозорци и пейки, а и видът им не навява погребални настроения. Напротив — те са червенички, натруфени, претенциозни като всички старомодни мебели и това придава на изселването нелепи нотки на курортно лекомислие.

В началото егоизмът взема връх: всеки се старее да нагласи най-добре себе си и семейството си. Но полека-лека разумът надделява.

— Болните напред! — произнасят няколко души.

Младежите веднага ги подкрепят:

— И недъгавите!

Организаторите, чиито таланти избухват неизменно в тълпата, тутакси влизат в ролята си.

— Не се блъскайте! — нареждат сурово те. — Не се натискайте! Желаещите да помогнат — насам! Остава само половин час...

Виктор се промъква до групата на помагащите. И е потресен от броя на болните и недъгавите. Колко много сакати, недоразвити, парализирани е крил във вонящите си бордеи Ючбунар — това своеобразно гето, — колко много беднотия! Свити в каручки, подпрени на патерици, увиснали върху раменете на роднините си, те стенат, пъшкат, проклинат, увещават небесата да съкратят болките им.

— Пуснете ме! — дърпа се един от тях, сгърчен и изкривен като октопод на дъното на обикновено дървено сандъче, което очевидно му

служи и за легло, и за превозно средство. — Не искам да дойда с вас! Не искам да ме водите никъде!

И размахва костеливи юмручета срещу дрипавата, побеляла жена — навярно майка му, която плаче и го успокоява, като се мъчи да го понесе заедно със сандъка.

Виктор се втурва да подхване товара й, а човекът отвътре се обръща към него:

— Казвам ви: пуснете ме! Ще ви ударя, ей, ще ви ударя! Аз не съм евреин...

— Ами какъв си? — озъбва му се един инвалид, който се промъква подире им и скърца така, сякаш целият е от метал и пружини. — Не си ли виждаш жълтата звезда?

— Аз съм привилегирован!

— Ха, ха, привилегирован! Как тъй!

— Тъй... Защото съм труп... Александровската болница ще ме прибере, лекарите ще правят опити с мене... С разрешение на министерството... Пуснете ме...

— Къде да те пусна бре, сине! — нарежда уморена и безпаметна майка му. — Какви опити ще правят!... Не те давам, не те давам!...

Виктор ги настанява и тръгва да подири своите. Когато настанява и тях, локомотивът изсвирва предупредително.

— Побързайте! — засуетяват се от всички страни. — Побързайте!

Внезапно над перона се извисява един познат, насечен от вълнение глас:

— Викторе-е-е...

Това е Валентин! Дошъл е да го изпрати. Заедно с него, като се държат един за друг, за да не се изгубят в човешкия мравуняк, са и Гелето, и Данчо Комара (Ладжо е заминал преди два дни за Берковица, изселен със сестрите си).

— Помислих, че ще ме забравите... — притичва към тях Виктор, като поема десниците им.

Валентин се усмихва иронично:

— И че сме те изоставили, нали?

Виктор го прегръща с груба, но виновна нежност:

— Не бъди злопаметен!

— Не съм злопамятен! — изтръгва се от прегръдката му Валентин, оглежда се и бързо пъхва в джоба му нещо малко, но тежко, увито в черен парцал. — Ето ти доказателство, че не съм!

— Какво е това?

— Подарък... Може да ти влезе в работа... Не, не, не го изваждай, никой не бива да знае за него!

— Никой не бива да знае... — Механически се оглежда и Виктор. И изведнъж се досеща, почервенял от гордост. — За мене ли е?

— За тебе! От другарите... — Валентин го тупва галовно по рамото. — Нали помниш принципа на вашия Мислител: „Съпротивявам се — значи, съществувам!“ Лошото е, че има само четири патрона...

— Напълно достатъчно, за да се чувствам свободен! Знаеш ли... — Виктор въздиша и се отпуска облекчено. — Когато разсъждавам за свободата на човека, за вътрешната му свобода, винаги достигам до заключението... Не се смей, напоследък и аз се извъдих философ!... А заключението ми е, че човек е истински свободен не когато стане господар на живота си — това е лесно и измамливо господство! Трябва да бъдеш господар на смъртта си, трябва да си уверен, че тя зависи от тебе и че ти определяш цената ѝ. Тогава, каквото и да се случи...

— Да не искаш да кажеш, че...

— Искам да кажа, че четвъртият патрон не е предназначен за враговете!

— Уви, и преди тебе са съществували посредствени философи!

Локомотивът наново изсвирва, влакът потегля бавно — сред писъци, заклинания и молитви, сред море от неизмеримо и неизразимо страдание.

— Довиждане, момчета! — просълзява се Виктор. — Сбогом!...

И недочакал отговор, пъргаво скача на стъпалото на вагона, в едно от купетата, на които са се сгушили майка му и братчетата му.

— Довиждане-е-е... — кънти зад него нестройният хор на изпращачите. — Сбогом... Сбогом...

Той притваря замъглени от влага очи и опира чело в хладното желязо на дръжката.

„Свърши се! — мята се една мисъл в главата му. — Всичко се свърши! И Лора, и Валентин, и доктор Шекерджийска, и Фоти... И сиропиталището... Все едно че не е било... Все едно че никога не е било... Като сън, като видение...“

Но един друг глас — неочаквано трезв и мъжествен, неочаквано мъдър — се надига и протестира, опънал нерви и мускули до краен предел: „Не е вярно, нищо не е свършило! Нищо не е изчезнало! Кое то е посято в душите — ще покълне! Ще даде плод! Не е пропиляна нито една хубава мечта, нито един светъл порив, нито един честен жест... Няма да потъне в небитието нито едно прекрасно приятелство... През жестокост и варварство, през реки от кръв и планини от трупове те ще пробият навън и ще намерят своя голям смисъл, своята висша цел... Бъди готов, часът на жътвата приближава! Бъди достоен!...“

— Братя-я-я... — изправя се и крещи с пълни гърди Виктор.

Насрещният вятър грабва вика му, подема го и над смълчания в изнемога и отчаяние влак ненадейно отеква един зов на солидарност и надежда:

— Братя-я-я...

После воят на локомотива го заглушава.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.